

Hrvatsko-talijanski kulturni i jezični odnosi u gradu Krku

Dunato, Andreja

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:654778>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-06-16**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

ANDREJA DUNATO

**HRVATSKO-TALIJANSKI JEZIČNI I KULTURNI ODNOSI U GRADU
KRKU**

Diplomski rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

ANDREJA DUNATO

**HRVATSKO-TALIJANSKI JEZIČNI I KULTURNI ODNOSI U GRADU
KRKU**

Diplomski rad

JMBAG: 0009055486, redovita studentica

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Lingvistika jezičnih dodira

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: izv. prof. dr. sc. Robert Blagoni

Pula, rujan 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Andreja Dunato, kandidatkinja za magistru hrvatskoga jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Andreja Dunato, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Hrvatsko-talijanski jezični i kulturni odnosi u gradu Krku* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli, _____

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Povijesni pregled otoka Krka	9
2.1. Od pretpovijesti do srednjega vijeka.....	9
2.2. Krk pod bizantskom upravom. Intervencija Venecije. Krk pod upravom krčkih knezova.	12
2.3. Tri stoljeća venecijanske vladavine (1480 – 1797).....	14
2.4. Austrijska uprava. Krk u sastavu Napoleonova Talijanskog Kraljevstva i Napoleonovih Ilirskih provincija	16
2.5. Krk kroz XX. stoljeće (Londonski sporazum. Rapalski ugovor. Kraljevina SHS. Jugoslavija. Demokratska Republika Hrvatska)	19
3. Jezično bogatstvo	27
3.1. O nazivlju grada	30
3.2. Krčkorumunjski jezik.....	32
3.3. Dalmatski (veljotski, veklisun, krčkoromanski) govor.....	33
3.4. Mletački i(li) venetski (dijalekt) u gradu Krku	36
4. O dodirima jezika i kultura	39
4.1. Pojedina tumačenja dodirnoga jezikoslovlja	39
4.2. Hrvatsko-talijanski odnosi na otoku Krku.....	47
4.3. Temeljni pojmovi jezične biografistike	53
4.4. Kratki metodološki uvod i opis istraživanja jezičnih biografija.....	56
5. Sociolingvistička analiza prikupljenih jezičnih biografija.....	60
5.1. Osobni podatci i poznavanje jezika	64
5.2. Jezik u obitelji	69
5.2.1. Prve izgovorene riječi i materinski jezik.....	78
5.3. Školovanje.....	82
5.4. Djetinjstvo i mladost	87
5.5. O standardnome talijanskom jeziku i/ili njegovome dijalektu	96
5.6. Stavovi i odnos prema Italiji.....	100
5.7. O preostalim govornicima dijalekta talijanskoga jezika u Krku	105
5.8. Odnos i stavovi potomstva ispitanika prema talijanskome jeziku (u Krku)....	110
5.9. Dijalekt ili jezik?	115

5.10. O imenima u obiteljima naših sugovornika (i u gradu Krku).....	121
5.11. Sažetak	123
5.12. Nekoliko jezikoslovnih napomena	131
6. Zaključak	137
Literatura	139
Sažetak.....	142
Abstract	143

1. Uvod

U ovome će radu biti riječi o hrvatsko-talijanskim jezičnim i kulturnim odnosima u gradu Krku, koji će se promatrati i na području cijeloga otoka. Prvi dio rada pružit će povijesni pregled i upoznavanje s okolnostima koje su prethodile, kako samome nastajanju, tako i razvijanju hrvatsko-talijanskih odnosa u Krku, a kroz daljnja će se poglavlja u radu proučiti raznolikost i jezično bogatstvo na području grada Krka te će biti izneseni temeljni pojmovi dodirnoga jezikoslovlja i jezične biografistike, kao uvod centralnome dijelu našega rada u kojemu ćemo analizirati intervjue koji će predstavljati svojevrsne jezične biografije ispitanika, pomoću kojih ćemo proučavati talijanski dijalekt u gradu Krku, kao i same hrvatsko-talijanske jezične i kulturne odnose kroz različite biografske priče sedmero ispitanika.

Cilj je istraživanja bio prikupiti građu koja može svjedočiti postojanju talijanskoga dijalekta, odnosno govora u gradu Krku, a koja može poslužiti kao oslonac za daljnja lingvistička i kulturološka istraživanja ovih odnosa te zapis pojedinačnih, subjektivnih mišljenja o samome dijalektu, koji je terenskim istraživanjima zabilježen u obliku audio snimki te transkribiran unutar ovoga rada.

Grad je Krk zahvaljujući izraženoj brojnosti Talijana izvrsna platforma za proučavanje hrvatsko-talijanskih odnosa te ispreplitanja i prožimanja dviju nacija, njihovih kultura i jezika kroz povijesne, političke i gospodarske prilike. Statističkim ćemo podacima o samoj brojnosti Talijana u Gradu kroz prošlost, kao i razmatranjima o materinskome jeziku i etnicitetu uopće, pokušati doći do zaključaka je li i do kakvih promjena došlo, kada govorimo o današnjici, naspram dostupnih podataka koji svjedoče o prijašnjim vremenima.

Tijekom razdoblja neprekinute mletačke vlasti od 1480. do 1797. godine otpočinje utjecaj talijanskoga jezika u Krku, koji dakle traje 317 godina, čemu svjedoči i postojanje veljotskoga, narječja dalmatskoga jezika koje na Krku izumire na pragu XX. stoljeća. Osim hrvatske čakavštine, literatura koja će biti iznesena u daljnjem radu navodi kako se na otoku tada govori i venecijanski ili venetski dijalekt talijanskoga jezika (prema Bonifačić 2004: 62; Božić 2014: 164; Žic-Teklin 2017: 31) koji je opstao do današnjih dana, a svrha je istraživanja bila otkriti možemo li uopće govoriti o postojanju talijanskoga govora ili dijalekta u gradu Krku u današnje vrijeme, a sva su se pitanja koja je ova problematika otvarala u centralnome dijelu rada

proučavala sa stajališta ispitanika, stanovnika grada Krka koji su svjedočili vremenima u kojima je talijanski govor bio zastupljeniji negoli je to danas slučaj te joj je pružena svakodnevna, subjektivna i neposredna perspektiva živućih svjedoka vremena relevantnih za proučavanje samoga talijanskog dijalekta i hrvatsko-talijanskih odnosa, naspram skromnih spominjanja u literaturi.

Samoj su analizi i iznošenju mišljenja, stavova i talijanskoga govora ispitanika, koji su pomoću zadanih pitanja pripovijedali svoje životne priče u okviru hrvatsko-talijanskih odnosa i talijanskoga jezika koji poznaju, prethodili intervjui koji su zatim prevedeni na hrvatski jezik i izneseni u ovome radu na oba jezika, a kod talijanskoga je jezika riječ o izvornoj varijanti koju su ispitanici koristili tijekom snimanja intervjua. Kroz analizu ćemo se podataka baviti paralelnim iznošenjem pojedinačnih misli svakoga od ispitanika te pronalaziti zajednička ili suprotstavljena mišljenja i stavove kroz teme sadržane unutar pitanja koja su nam služila kao orijentacijske točke za snimanje samih intervjua, pomoću kojih će se tako u radu iznijeti podatci i misli vezani uz jezike (talijanski i hrvatski), kulturu, svakodnevnicu, etnicitet, materinski jezik, obiteljski život, djetinjstvo, školovanje, (talijanski) dijalekt ispitanika te ćemo tako moći proučiti i sam odnos jezika i identiteta.

Glavni cilj istraživanja bio je istražiti postoje li danas još uvijek govornici talijanskoga dijalekta u gradu Krku, ili možemo govoriti samo o svjedočenjima i pričama ispitanika koji se vežu za prošla vremena, dok danas zapravo ne postoje govornici talijanskoga dijalekta, jer je on s vremenom zaboravljen, ili je izgubio svoje govornike. Hipoteza na koju se rad naslanja odnosi se na tvrdnju kako je u gradu Krku postojao talijanski dijalekt, a budući da u literaturi nikada nije zabilježen, kao ni njegovi govornici, istraživanjem smo nastojali saznati postoji li on i u današnjem vremenu te u kojoj se mjeri eventualno koristi, dok je s druge strane postojala mogućnost i pretpostavka kako se radi o izumrlome govoru, kojemu danas ne nalazimo traga.

2. Povijesni pregled otoka Krka

2.1. Od pretpovijesti do srednjega vijeka

Zahvaljujući svojoj bogatoj vegetaciji te blagoj mediteranskoj klimi, otok je Krk bio naseljen još u pretpovijesti, čemu svjedoče brojni pronađeni predmeti, koji čine zbirku u župnom uredu u Vrbniku, ali i u muzejima izvan otoka. Predmeti potječu iz mlađega kamenog te iz brončanog doba. Narodi koji su prethodili Ilirima tako su na otoku ostavili trag u obliku uporabnih predmeta i alata za rad i obranu, izrađenih od kamena ili životinjskih kostiju (Fiorentin 2011: 23). O ranoj naseljenosti otoka svjedoče i nastambe građene suhozidom, za koje se smatra da su neke vjerojatno izgrađene u kamenome dobu, a kasnije su ih koristili i pripadnici ilirskoga plemena Liburni. Prvi poznati stanovnici Krka bili su Japodi, ilirsko pleme, a njih su naslijedili Liburni. Iliri počinju graditi svoja staništa na vrhovima brda te ih redovito ograđuju s više koncentričnih, ovalnih kamenih bedema, sa svrhom boljeg zapažanja i obrane od neprijatelja. Srednjovjekovni kašteli (općinska središta Omišalj, Dobrinj, Vrbnik i Baška) također su ilirska naselja, na što ukazuje njihov smještaj, kao i pronađeni ilirski ostatci. Grad Krk bio je najveće ilirsko naselje na otoku te je okružen zidinama već 600 g. pr. Kr., a u gradu je pronađeno više predmeta, nakita i nadgrobnih spomenika ilirskoga podrijetla. Čak i nakon pada pod Rimsko Carstvo, Liburni ostaju glavno stanovništvo na otoku, a Rimljani naseljavaju tek najveće naselje, grad Krk, osnovavši samo jedno novo naselje, *Fulfinum* u uvali Sepen kraj Omišlja. Podvojenost otoka zadržala se sve do dolaska Hrvata, koji su u sedmome stoljeću preuzeli naziv za otok upravo od ilirskoga naziva *Kurikta*, a ne od romanskoga *Vecla*, što ukazuje da su Iliri, nad kojima je nekoliko stoljeća vršen proces romanizacije, ipak uspjeli održati dio svojega jezika i kulture.

Ne možemo sa sigurnošću utvrditi kada su Rimljani zagospodarili Krkom, ali pretpostavlja se da su Liburni predali grad bez borbe (II. st. pr. Kr.) postavši saveznicima, a potom je republikanski Rim imao izravnu vlast nad njima (Fiorentin 2011: 40). Njihova vlast trajala je neprekidno sve do 480. godine. O zbivanjima na otoku za vrijeme tih stoljeća zna se vrlo malo te se zaključci izvode na temelju općih zbivanja i arheoloških ostataka, kojih se dio uspio očuvati, a vjeruje se kako još mnogo toga nije niti otkriveno. Rimljani potom slijedeći svoju osvajačku politiku, nad

otokom Krkom proširuju djelovanje svojih zakona, grade ceste¹, unovačuju mlado stanovništvo u vojsku, djelomično romaniziraju zatečene Ilire, podižu vojničke tabore te grade već spomenuti novi grad na sjeveru otoka, *Fulfinium*, dok zatečeni grad Krk preuređuju i prilagođavaju svojim običajima, podižući terme, hramove, zidine i vodovode. Zidine su imale bolje utvrđena mjesta - kule, koje su bile nad svim vratima, ulazima u grad. Do danas sačuvana obrambena mjesta su *Kaštel na Kamplinu*, *Kula na obali* i *Vijećnica na trgu*. Grad je imao četvora, dobro kontrolirana vrata: *Pizanska vrata*, *Velika vrata*, *Gornja vrata* i *Mala vrata*; a nalazila su se na glavnim točkama određenim položajima značajnijih ulica i mora. Poveznicu od zapadnih (Magna - Velika) prema istočnim (Pizana) vratima predstavljao je prolazak *dekumanom* (decumanus) koja je, prema shemama rimskih gradova, grad dijelila na sjeverni (viši) i južni (niži) dio grada koji je vodio prema moru. S *dekumanom* se križala druga ulica *cardo*, koja je grad dijelila na istočni i zapadni dio. Sjecište tih dviju ulica predstavljalo je *placetu*, odnosno „Plat(h)ea Antiqua“², koja je starija od *Velikoga trga* (Platea Magna) koji ju je kasnije zamijenio, postavši tako središtem gradskoga života. Rimljani ipak nisu činili glavninu stanovništva na otoku, jer su to i dalje u velikoj većini bili Iliri, što potkrepljuje i vrlo malo sačuvanih rimskih natpisa. Iliri nastanjeni u gradu Krku, koji su nazivali *Kurikta*, romanizirani su vrlo brzo, ali je većina Ilira izvan romanskih teritorija koji su obuhvaćali Krk i Omišalj, još dugo zadržala svoju kulturu i jezik. Krk je jedno od najstarijih kontinuirano naseljenih mjesta na čitavom Kvarneru, a od IV. je stoljeća i sjedište biskupa. Na pronađenom natpisu s početka IV. stoljeća Krk se naziva *Splendissima civitas Curictarum*³, a nakon što su Rimljani između 81. i 96. godine izgradili novi grad *Fulfinum* na strateški važnom prolazu između Krka i kopna, dotadašnju *Kuriktu* počinju nazivati *Vecla*. (Stari grad). Još za rimske vladavine u III. i IV. stoljeću, u Krk dolazi kršćanstvo (gradi se prva crkva), a već u V. st. Krk je sjedište biskupa (prvi znani biskup bio je Andrija 680. god.).

Nakon Teodorikove smrti (526. godine) istočnorimski car Justinijan nakon dugotrajnoga ratovanja s Gotima uspijeva osvojiti Rimsko Carstvo te pod Bizantom objedinjuje gotovo sve zemlje u Sredozemlju. Dalmacija i Krk tako izravno ulaze u Istočno Rimsko Carstvo, iako su neizravno bile u njegovom sastavu već od 480.

¹ Najznačajnija je bila između *Fulfiniuma* i *Vecla*, odnosno Omišlja i Krka, a njezin smjer većim dijelom prati i današnja glavna otočna obilaznica.

² Bolonić, M., Žic Rokov, I., str. 259.

³ Fiorentin, A., str. 37. i dalje

godine (Fiorentin 2011: 94). O uključenosti Krka u Justinijanov jadranski limes svjedoči i utvrda *Korintija* kraj Baške. U to se doba postupno smanjivalo značenje luke grada Krka, a *Fulfinum* je u potpunosti odumro. Zbog nesloga s Rimskom Crkvom, ali i pritiska od strane Avara, Huna i Slavena na istočnim granicama Bizantskoga Carstva, kako bi postao moćnom državom, Bizant osniva Ravenski egzarchat (pod čijom je upravom bila i Dalmacija) ne bi li uspješnije vladao Apeninskim poluotokom. Ponovno jačaju stari trgovački odnosi između dvije jadranske obale te se učvršćuju etničke veze, a u Krku prestaju oni oblici života proizašli iz običaja rimskoga društva, no latinski jezik ostaje nadmoćan. Ne mijenja se kulturna djelatnost te je otvoren put ka napretku s karakterističnim slobodama staroga Rimskog Carstva, dok se neke stvari ipak izjednačavaju s bizantskim modelom.⁴ Mirom u Aachenu 812. Krk je potvrđen kao bizantski posjed. Otok je bio podijeljen na općine, utemeljene u okolici grada Krka (utvrda Baške, Omišlja, Dobrinja i Vrbnika).

Slaveni su kao politički podijeljena, različita rodovska plemena doselili na Balkan pa tako (neka od njih) i na otok Krk gdje se potonji profiliraju u Hrvate. Pretpostavlja se da bi njihov dolazak mogao datirati potkraj VI. ili početkom VII. stoljeća, jer se tada spominju u susjednoj Istri (Fiorentin 2011: 114). Malo je podataka iz toga doba te se ne zna jesu li Hrvati naselili otok boreći se s domicilnim stanovništvom, ili su kao kolonija bili u potrazi za dobrom zemljom pa su bili mirno prihvaćeni i izmiješani s otočanima. Kako je rimski grad *Fulfinum* nestao otprilike u to doba moguće je da su ga upravo Hrvati razorili. S obzirom na to da je grad Krk opstao, vjerojatno se dio romanskog i romaniziranog stanovništva povukao unutar gradskih zidina. Dokazom da je dio preostalih Liburna prihvatio Hrvate, možemo smatrati činjenicu da su Hrvati preuzeli naziv za otok i grad Krk od liburnskog *Kurikta*, a ne od romanskog *Vecla*, iako je on bio u upotrebi već oko 500 godina (Bolonić, Žic Rokov 2002: 27). Međutim, svi kašteli podignuti su na mjestima dotadašnjih ilirskih naselja pa možemo zaključiti da su se Liburni i Hrvati međusobno izmiješali, ali i da su Hrvati pokorivši Liburne, na mjestu razorenih ilirskih naselja izgradili svoje kaštele.

⁴ Fiorentin, A., str. 95. i dalje

2.2. Krk pod bizantskom upravom. Intervencija Venecije.

Krk pod upravom krčkih knezova.

Naselivši otok Hrvati su kroz naredna dva stoljeća prihvatili kršćanstvo, a zatim i glagoljicu kao svoje pismo. To dokazuje velik broj crkava i kapela koje se spominju već u XI. i XII. stoljeću. U IX. i X. stoljeću na otok dolaze učenici sv. Ćirila i Metoda Solunjanina⁵ koji šire pismenost na staroslavenskome jeziku i na glagoljskome pismu te u XI. stoljeću Krk postaje jedno od glavnih središta narodno-glagoljaške kulture u slavenskome svijetu i središte otpora crkvenim reformama nametanima iz Rima.⁶ Glagoljaštvo je tako na otoku Krku od prvotno zamišljenoga crkvenog i kulturnog pokreta pretvoreno u klasni pokret, a otok je postao središtem hrvatskoga otpora.⁷

Kroz sljedeća dva stoljeća Bizant je, zbog političkih okolnosti i osiguranja savezništva, dao Dalmaciju i otoke na upravu hrvatskim vladarima. Od samoga dolaska Hrvata na obalu istočnoga Jadrana trajala je i borba za prevlast s Mletačkom Republikom. Knez Branimir na moru vodi ratove s Mlečanima, a nakon poraza 887. godine, Mlečani sklapaju mir te su primorani plaćati godišnji danak za plovidbu hrvatskom obalom.⁸ Nakon smrti Držislava, pod vladavinom njegova sina počinju sukobi za krunu, a Venecija, s dozvolom Bizanta, kreće u borbe protiv hrvatske mornarice ne bi li ovladala Jadranom i zaštitila mletačke interese. Na čelu s duždem Pietrom Orseolom svladava hrvatsku mornaricu kod Zadra te grad oslobađa plaćanja danka hrvatskome kralju. Gradovi Krk, Rab i Osor htjeli su se osloboditi spomenutoga danka od 100 dukata pa je krčka općina poslala biskupa Vitala i gradskog priora Andriju da se poklone duždu u Zadar. Dakle, mletački dužd 1000. godine Hrvatima otima Dalmaciju od Krka do Dubrovnika i tada započinje jaz između težnje za mletačkom ekspanzijom s jedne strane te želje za očuvanjem autonomije gradova na obali i otočkih općina s druge strane. Zatim kvarnerski otoci, kao i Krk, 1018. godine, polažu zakletvu vjernosti Pietrovu sinu, Otonu Orseolu, uz plaćanje godišnjega danka u zamjenu za zaštitu (za Krk je iznosio trideset lisičjih krzna). Za vrijeme vladavine kralja Petra Krešimira IV. (1058-1075), cijela je obala s otocima

⁵ Učenici općeslavenskih prosvjetitelja iz Grčke za koje se pretpostavlja da su iz Moravske stigli kao otkupljeni robovi u Veneciji.

⁶ Strčić, P.: *Prilog za sintezu povijesti o. Krka (s izborom literature)*. Arhivski vjesnik (31/1988), sv. 32, str. 36. i dalje.

⁷ Fiorentin, A., str. 131. i dalje

⁸ Isto., str. 120. i dalje

pripojena Hrvatskoj, a dokaz o vladavini njegova nasljednika, kralja Zvonimira te pripadnosti otoka Hrvatskom Kraljevstvu, predstavlja Zvonimirova darovnica iz 1105. godine u obliku glagoljske Bašćanske ploče, pronađene u romaničkoj crkvi sv. Lucije u Jurandvoru kraj Baške.

Nakon tragične smrti kralja Zvonimira 1089. godine, Zvonimirova udovica, kraljica Jelena poziva svojega brata, ugarskoga kralja Ladislava da zasjedne na hrvatsko prijestolje, što sporazumom 1102. godine njegovome nasljedniku Kolomanu i uspijeva. Personalnom je unijom s Mađarskom uspostavljen mir, a Koloman je osvojio, ili pak od Bizanta kao zalog mira dobio dalmatinske gradove i otoke pa se i Krk od 1107. godine opet nalazi unutar hrvatskoga kraljevstva. Kolomana 1116. godine nasljeđuje sin Stjepan II. za čije vladavine dužd Ordelafo Faledro osvaja Zadar, Biograd i Šibenik te sve otoke, čime i Krk dolazi pod upravu Venecije.

Međutim, kada su Mlečani osvojili Krk po drugi put 1118. godine, u njemu se već promijenilo društveno uređenje u rano feudalni poredak te se u Krku izdvojila lokalna plemićka obitelj (oni se od 1430. god. zovu Frankopani), a Venecija potom na već ionako podijeljen Krk ne nameće strano mletačko plemstvo (kao što je to bio slučaj na Rabu ili Osoru), nego organizira upravu vodeći računa o različitim zaposjednutim gradovima na Krku, ne bi li otok učinila što stabilnijim i korisnijim. Tako za otočke knezove ustoličuje domaću obitelj koja bi pomirila hrvatske kaštele s novom mletačkom upravom smještenom u gradu Krku.

Mlečani dakle otok daju u zakup Dujmu, rodonačelniku Krčkih knezova, poslije prozvanih Frankopani te 1163. godine njegovim sinovima. Za njihove je uprave titula kneza postala nasljednom, a Venecija gubi utjecaj na otoku. Hrvatsko-ugarski kralj Ljudevit nakon što je Venecija odbila predati mu gradove Dalmacije, s vojskom napada Mletačku Republiku (1355. godine), a Dalmaciju povjerava hrvatskome banu, kojega su podržali i knezovi Krčki. Nakon pada Zadra 1358. godine, Venecija traži primirje (*Mir u Zadru*), a otok dolazi pod suverenitet hrvatsko-ugarskih vladara, odnosno hrvatskih knezova.⁹ Nakon što je otok Krk postao dijelom Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva, knezovi Krčki nastavljaju s upravljanjem gradom Krkom koji je ostao latinski, dok je ostali dio otoka bio prožet hrvatskom i talijanskom

⁹ Fiorentin, A., str. 163. i dalje

prisutnošću, a mletački dijalekt koristio se i dalje u kontinuiranim odnosima s Venecijom (Fiorentin 2011: 213).

Godine 1452. otokom je zavladao Ivan VII. Frankopan (posljednji knez Krčki), koji se čvršće vezao uz Veneciju i oporučno joj ostavio otok u slučaju da umre bez muških potomaka. U sukob s kraljem došao je zbog pokušaja osvajanja imanja svojega brata pa se hrvatsko-dalmatinski ban Blaž Podmanicki 1480. iskrcao s vojskom na Krku. Ivan je zatražio zaštitu Venecije pa je njezina vojska prisilila Podmanickoga na povlačenje i osvojila otok. Unatoč kasnijim pokušajima, Ivan nije uspio povratiti Krk, a Krčani su zvonjavom crkvenih zvona slavili njegov odlazak u Veneciju (Fiorentin 2011: 218). U studenome 1480. godine venecijanski Senat odlučuje da se Krk više neće vratiti Frankopanima te zabranjuje knezu Ivanu da se vrati na otok.

2.3. Tri stoljeća venecijanske vladavine (1480 – 1797)

Postavši posjedom Presvijetle Republike Svetog Marka, 1480. godine¹⁰ gradom i otokom Krkom upravlja mletački providur koji je dolazio iz redova mletačkih plemića. Tijekom cijeloga razdoblja venecijanske vladavine, otok Krk je i dalje administrativno pripadao Dalmaciji, a gradu Krku uslijedila je sudbina jednaka onoj drugih obalnih gradova Istre i Dalmacije, koji su davno prešli pod vlast Venecije. Općinske slobode zamjenjuje centralistička vlast s jedinstvenom administracijom i zakonodavstvom, a svi su građani u trenutku prijelaza Veneciji, bili oni plemići ili obični ljudi, stekli venecijansko državljanstvo, čime je smanjena privilegija plemstva i osnovan srednji stalež koji je pripadao i odgovarao samo jednoj državi i njenim zakonima.¹¹ Prvi providur¹² Krka bio je Antonio Vinciguerra, koji je Frankopanima oteo Krk te spustio frankopanski stijeg, zamijenivši ga zastavom lava svetoga Marka. Započinje proces transformacije, a u gradovima nastaju novi plemići koje Venecija

¹⁰ Krk je bio posljednji otok na Jadranu koji je ušao u sastav venecijanske države, nakon što je tadašnji Krčki knez Ivan VII. Frankopan na prijevaru odveden u Veneciju u zarobljeništvo pod krinkom obavljanja plemićkih dužnosti u Senatu.

¹¹ Fiorentin, A., str. 231. i dalje

¹² Providur je bio predstavnik vrhovne vlasti Republike u svakome gradu Dalmacije.

imenuje zbog zasluga prema državi, posebice zbog toga što je od njih imala koristi u ratovima, a grbovi starih krčkih plemićkih obitelji čiji su ostaci još uvijek vidljivi, resili su portale kuća. Stare srednjovjekovne građevine zamjenjuju palače za stanovanje plemstva i administrativne urede grada te se grade pristaništa i brodogradilišta, kao i kule, kašteli, crkve i zvonici. Djelatnost glagoljaša (benediktinaca, franjevaca i svjetovnih svećenika), s tradicijom u ranome srednjem vijeku, nastavlja se i kroz mletačko razdoblje, osobito na područjima općina Omišalj, Dobrinj i Vrbnik. Sustav mletačke vlasti na otoku slijedi uzor ostalih gradova mletačke Dalmacije te su krčki plemići zadržali vrlo ograničen stupanj autonomije.

Uskočkim ratovima Krk biva osiromašen te će morati proći stoljeća da bi se stanje poboljšalo. Program providura Vinciguierre zalagao se za obnovu gradskih utvrđenja i prostora oružanih snaga u gradu Krku, dok su radove izvodili otočani, a rad je bio obvezan i bez naknade (Fiorentin 2011: 238). Otok postupno gubi svoja bogatstva, čemu je pridonijelo iskorištavanje vrijednih zemljoradnika za veslanje na galijama Venecije, kao i velike naknade koje su se morale plaćati te se velik broj stanovništva osiromašuje, a otok pada u duboku krizu. Gospodarsko slabljenje otoka dovodi i do smanjenja broja stanovnika na polovinu pa se otok od tada manje spominjao u općoj povijesti.¹³ Uzroke možemo nalaziti u mletačkoj gospodarskoj politici, sudjelovanju Krčana u protuturskim ratovima te pljačke kojima su bili izloženi od strane uskoka.

Nakon što gubi svoje posjede na Sredozemlju, Venecija se usmjerava na vlastite državne granice te vodi borbe protiv Turaka, izbacujući ih s onih područja koja su zauzeli. Uspješno teritorijalno sređivanje, nakon stoljetnih poniranja, slijedi svojevrsni procvat u cijeloj venecijanskoj Dalmaciji u obliku poticanja zakonodavstva, poljoprivrede, gradnje mostova, uspostavljanja trajekta prema otocima te razvijanja ribarstva i plovidbe. U XVIII. stoljeću i u Krku se nastoji poboljšati stanje kroz zakon o poljoprivredi i očuvanju šuma koje su bile predodređene za osiguravanje drvene građe potrebne Arsenalu u Veneciji, a trgovinu i plovidbu podržala su otvaranja novih tržišta na posjedima Kvarnerskoga primorja te od Istre i Rijeke do Trsta (Fiorentin 2011: 266). Usprkos privrednome oporavku, otok Krk i Dalmacija u drugoj polovici XVIII. stoljeća još uvijek nisu u potpunosti izašli iz krize, a naklonost Veneciji sve je

¹³ U početku venecijanskoga razdoblja otok je nastanjivalo 12. 000 stanovnika, a u XVII. stoljeću bilo ih je svega 5000.

bila manja te su ljudi više vjerovali svojem radu negoli obećanim mletačkim reformama koje su već dobro kasnile. Napoleonska osvajanja iznenadno dopiru do Krka i Dalmacije, dok je vjernost Veneciji još uvijek bila velika pa je 1797. godine padom Republike u gradovima od Krka do Kotora uslijedio velik šok te se građani nisu htjeli odreći zastave sv. Marka još nekoliko mjeseci. Dok hrvatski povjesničari smatraju da je Veneciji bio vjeran samo dio vladajućega sloja Istre i Dalmacije, kao i otoka Krka, odnosno grada Krka koji je bio gospodarski, politički i vojno nadređen većinskome hrvatskom pučanstvu; talijanski istraživači skloniji su tezi kako se tijekom venecijanske vlasti prekinulo neprijateljstvo između Talijana i Hrvata, budući da Venecija nikada nije nametala nacionalnu politiku, već se trudila stvoriti jedinstvenu pokrajinu u kojoj bi Latini i Slaveni bili podanici sv. Marka, uz prisutan visok stupanj tolerancije prema svim narodima Republike, ali i čvrsto državno ustrojstvo.¹⁴

2.4. Austrijska uprava.

Krk u sastavu Napoleonova Talijanskog Kraljevstva i Napoleonovih Ilirskih provincija

Nakon pada Venecije, sporazumom u travnju 1797. godine, Austrija dobiva Dalmaciju te sve posjede mletačke Republike, kao i samu Veneciju. Zahvaljujući suradnji s Mlečanima, koji su u Austriji vidjeli potrebne elemente, u obliku crkvene politike i vojne sile, koji bi u Dalmaciji mogli održati kršćanstvo, red i sigurnost te ne promijeniti već narušenu ravnotežu; prijelaz Dalmacije Habsburgovcima prolazi bez sukoba. Austrijske trupe na čelu s generalom Rukavinom, Hrvatom, kreću iz Trsta i tijekom srpnja zauzimaju područje od Krka do Dubrovnika, a kasnije i Boku Kotorsku pa tako mletačka vojska u svojoj cjelini prelazi u službu Austrije.¹⁵

Austrijsko ratovanje s Francuskom rezultira prelaskom Venecije i njenih nekadašnjih posjeda u Napoleonovo Talijansko Kraljevstvo. Tu vijest obznanio je u Zadru general Dumas ističući kako Napoleon, kralj Italije, vraća Dalmaciju domovini te ju sjedinjuje s Talijanskim Kraljevstvom (Fiorentin 2011: 272). Tako su francuske

¹⁴ Fiorentin, A., str. 268 i 269.

¹⁵ Isto, str. 271. i dalje

trupe pod zapovjedništvom generala Marmonta okupirale Dalmaciju 1806. godine, kada su i oskrvnili teritorij Dubrovačke Republike i zauzeli Dubrovnik s obećanjem da će mu vratiti slobodu nakon kraja sukoba s Rusijom oko Boke Kotorske, no 1808. godine grad ulazi u Talijansko Kraljevstvo, a Republika se nije obnovila.

Dalmacija je podijeljena na kotareve pod upravom delegata, a kotarevi su se dijelili na kantone na čelu kojih su bili poddelegati te je Krk bio kanton pod vodstvom poddelegata Sabalicha iz Paga. Providur Dandolo imao je završnu riječ u svim poslovima, a službeni je jezik bio talijanski, kao i do sada. S mišlju tvorbe kulturnoga razvoja, Dandolo, izdaje seriju dekreta koji su trebali izmijeniti civilnu politiku te omogućiti napredak, a hvata se u koštac i sa neznanjem i korupcijom svećenstva i naroda, želeći smanjiti velik broj svećenika i crkava.¹⁶ Inicijative uglavnom nisu prihvaćene, osim izlaženja tjednika *Il Regio Dalmata* na talijanskome i hrvatskome jeziku te otvaranja škola svih stupnjeva, jer je područje bilo nedovoljno pripremljeno za tako velike pothvate. Slijedi novi sukob između Francuske i Austrije te se podiže hrvatsko stanovništvo i Francuska je primorana napustiti Kvarnerske otoke. Austrijska okupacija koja će trajati sedam mjeseci, otpočela je iskrcavanjem vojske u Klimnu na Krku, odakle je prešla na otoke Cres i Lošinj. Nakon sklopljenoga primirja u Schönbrunnu Dalmacija, Trst, Istra, Slovenija i dio ostale Hrvatske postaju dijelom *Ilirskih Provincija Francuskoga Carstva*. Ta politička ideja, odnosno cjelina nije bila dugoga vijeka, tim više jer pokušaji osvajanja ruskih teritorija Napoleona dovode do sloma te 1813. godine austrijska vojska ulazi u Ilirske provincije. Austrijanci i Englezi se u rujnu iste godine, nakon zauzimanja Rijeke, Bakra, Kraljevice i Senja iskrcavaju i na otok Krk, a nešto kasnije osvojeni su Zadar te cijela Dalmacija s Dubrovnikom. Tako nakon osamnaest godina previranja i kriza počinje „austrijski mir“, a prethodne Ilirske provincije omogućile su Hrvatima, Slovencima i Srbima ideju sjedinjenja, a predznak *ilirski* pripomogao je rađanju nacionalnoga hrvatskog duha, ali i jugoslavenstva (Fiorentin 2011: 276).

Otok je 1815. godine odlukom Bečkoga kongresa bio izdvojen iz sastava Dalmacije i pripojen Istri¹⁷, čime je i formalno pripao Austriji, a bijeda nastala nakon nerodne godine te nameti i dokidanje starih povlastica utjecali su na jačanje

¹⁶ Na otoku su Krku 1807. godine postojala četiri samostana, osam župa, 172 svećenika i 78 crkava unutar biskupije.

¹⁷ Zajedno s Cresom i Lošinjem, a izuzev otoka Raba.

hrvatskoga narodnog preporoda na otoku, kao i na širenje hrvatske prosvjete i kulture. Sukob Austrije s Mađarskom rezultirao je 1866. godine kompromisom i stvaranjem Dualne Monarhije (Austro-Ugarske). Dok je Hrvatska povezana s Mađarskom, Dalmacija unatoč teritorijalnoj odvojenosti od austrijskih područja ostaje pod okriljem Beča te se mijenja austrijska politika u Dalmaciji koja je do sada pogodovala većini stanovništva, odnosno Slavenima.¹⁸ Obvezno postaje poznavanje hrvatskoga jezika za obnašanje svih funkcija, a mnoge talijanske škole postaju hrvatskima, što je dio austrijskoga plana kojime se razvijalo slavenstvo na mjestima koja su graničila s Italijom, kako bi se uništio njen utjecaj i propaganda. Dok je Talijanima bio cilj ujediniti se s domovinom u jedinstvenoj državi, Hrvatima i Slovencima je nakon stoljeća potlačenosti uslijedila borba za nacionalno jedinstvo (Bolonić, Žic Rokov 1977: 76).

Slijedeći naputke biskupa Strossmayera, politički osviješteno svećenstvo kod otočana budi nacionalni osjećaj i misao o ujedinjenju Južnih Slavena (jugoslavenstvo). Kao i u nekadašnjoj prošlosti, Hrvati s otoka Krka zauzimaju najodgovornija mjesta u nekim pokrajinskim općinama i gradovima, a otok (uz Kastav na kopnu) postaje osnovom narodnoga preporoda i hrvatskoga političkog pokreta u pokrajini. Pravnik iz Vrbnika, doktor Dinko Vitezić, brat krčkoga biskupa, također je sudjelovao u političkom i kulturnom životu otoka Krka i Istre te je postao jedini hrvatski predstavnik za Istru i Kvarnerske otoke u Bečkom parlamentu, boreći se tako za hrvatski pokret (osobito na zanemarenome otoku), otvaranje škola i kulturnih institucija, što je podignulo suvremenu kulturnu razinu otočana. U istarskoj je pokrajini, upravo na Krku, odnosno otočiću Košljunu, otvorena prva (privatna) gimnazija kojom su upravljali franjevci (Fiorentin 2011: 284).

Od 1814. godine Krk je pripadao istarskoj pokrajini u Riječkom okrugu, zatim se sjedinjuje s Pazinskim i Malološinjskim kotarom. U gradu Krku postojao je komesarijat o kojem su ovisile ostale općine na otoku, a 1905. godine Krk postaje samostalnim kotarom.¹⁹

¹⁸ Fiorentin, A., str. 280. i dalje

¹⁹ Pokrajina je administrativno bila podijeljena na okruge koji su bili nadležni kotarevima, koji su nadalje upravljali komesarijatima, ispod kojih su se u administrativnome smislu nalazile male općine.

2.5. Krk kroz XX. stoljeće (Londonski sporazum. Rapalski ugovor. Kraljevina SHS. Jugoslavija. Demokratska Republika Hrvatska)

Nakon buđenja već spomenute suvremene nacionalne svijesti kroz XIX. stoljeće, koja je uključivala i prevladavanje povijesnih i religioznih razlika između Hrvata, Srba i Slovenaca, dolazi i do razmatranja ideje koja bi ih obuhvatila u jedinstvenoj državi. Tijekom prve godine Prvoga svjetskog rata, raspravljalo se o budućnosti Dalmacije koju su neki htjeli pripojiti Italiji²⁰, dok su drugi govorili o hrvatskoj Dalmaciji, odnosno prije austrijskoj, koju bi kasnije bilo moguće preoteti, negoli talijanskoj; a tadašnja ideja Franja Supile o *jugoslavenskoj* državi još uvijek nije naišla na razumijevanje i odobravanje zbog preširoko postavljenih granica zamišljene nove države.²¹

Londonskim sporazumom 1915. godine Italiji su za sudjelovanje u ratu na strani sila Antante obećani Tirol, goričke oblasti, Trst i Istra, Zadar, dio dalmatinske obale te kvarnerski otoci Cres i Lošinj, dok su otoci Krk i Rab s Rijekom trebali pripasti Hrvatskoj. Na teritoriju Austro-Ugarske kojoj se bližio neslavan kraj, 1918. godine slijedi osnivanje Države Slovenaca, Hrvata i Srba sa sjedištem u Zagrebu, kojemu je prethodila odluka Sabora Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije o napuštanju Austro-Ugarske. Nakon završetka rata, uvidjevši kako se Južni Slaveni spremaju ujediniti u jednu državu, Italija od svojih saveznika traži ispunjenje Londonskoga sporazuma te odmah kreće s okupacijom sporazumom obećanih područja, ali i onih područja koja joj nisu bila dodijeljena. Talijani preuzimaju vlast u Zadru i Šibeniku, na dalmatinskim otocima, na Cresu i Lošinju te kotarsko narodno vijeće Države SHS u gradu Krku zamjenjuju osnivanjem *Talijanskoga narodnog vijeća*. U prosincu 1918. godine, biskup Antun Mahnić, čuvar hrvatske glagoljaške baštine na otoku koji se zalagao za vjersko-politički pokret, šalje memorandum Pariškoj mirovnoj konferenciji u kojemu prosvjeduje protiv okupacije Krka, koji nije bio uključen u područja koja su Italiji pripala Londonskim sporazumom, navodeći činjenicu kako je istočna obala Jadrana većinski naseljena hrvatskim stanovništvom, naspram svega petnaest posto prisutnih Talijana. Zbog svojih stavova morao je napustiti biskupiju, a umjesto premještaja u odabrani Senj, Mahnić biva zatočen u

²⁰ Italija je tada još uvijek bila neutralna pri zauzimanju stava između dviju suprotstavljenih sila u Prvome svjetskom ratu.

²¹ Fiorentin, A., str. 291. i dalje

Rimu. Protesti u Kraljevini SHS omogućili su mu povratak, ali ne u svoju prvotnu biskupiju te umire nekoliko mjeseci nakon dolaska u Zagreb (Bolonić, Žic Rokov 1977: 181).

U Parizu 1919. godine započinje rad konferencije o miru na kojoj američki predsjednik Wilson u svojem manifestu iznosi kako padom austro-ugarskoga carstva Italiji s istočnoga Jadrana ne prijete nikakva opasnost te kako pripadanje dalmatinskih krajeva Italiji dogovoreno sporazumom nema svoje legitimno uporište. Prosvjedovanje Vittoria E. Orlando, koji je naposljetku i napustio Mirovnu Konferenciju nije urodilo plodom te je priznata Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca uz međunarodnu garanciju da će Talijanima iz Dalmacije biti osigurana prava koja uživaju domaći stanovnici hrvatske narodnosti. Unatoč potpisanome mirovnom ugovoru²², u rujnu 1919. godine legionari pod vodstvom D'Annunzija prekidaju međunarodne pregovore te kreću prema Rijeci kako bi osigurali grad Italiji. D'Annunzijevo oblik vladavine i način na koji je pokušao osvojiti kvarnerska područja hrvatski povjesničari smatraju pretečama fašističke vladavine, a u otporu otoka Krka vide prvi antifašistički otpor na svijetu.²³ Legionari se iskrcavaju na otok Rab, ali i na Krk gdje su uništavali grobnicu kneginje Katarine Frankopan i uznemiravali franjevce na Košljunu te su na Božić 1920. godine nasilno prekinuli staroslavensku glagoljsku svetu misu. Talijansko Namjesništvo na Kvarneru koje je osnovao sam D'Annunzio u rujnu, nije se slagalo s njegovim pokušajem okupacije otoka, jer se smatralo kako bi dolazak novih Hrvata u Rijeku rezultirao procvatom hrvatstva u Rijeci i gubljenjem talijanstva, no arditite su ionako ubrzo s Krka protjerali upravo otočki Hrvati.

Pregovori između Italije i Kraljevine SHS okončani su u studenome 1920. godine Rapalskim ugovorom, kojim su Italiji pripali Goriško područje, Istra, Trst, područja do Postojne i Snježnika, Cres, Lošinj, Zadar, Lastovo i Palagruža, dok je Rijeka bila proglašena nezavisnom državom, a Italija se morala odreći ostalih područja Dalmacije koja su bila dijelom Londonskoga sporazuma. Krk i Rab, za razliku od Lošinja i Cresa koji su pripali Italiji, bili su sastavni dio Kraljevine SHS te su time kvarnerski otoci međusobno odijeljeni. D'Annunzijevo odbijanje Rapalskoga ugovora koji je u talijanskim zemljama bio prihvaćen, rezultiralo je i intervencijom

²² Italija je ugovorom dobila pojedina austrijska područja, a s Kraljevinom SHS trebala je međusobnim pregovorima definirati istočnu granicu i jadranska područja.

²³ Fiorentin, A., str. 295. i dalje

talijanske vojske u Rijeci koja je tako spriječila njegovo daljnje djelovanje protiv vlade u Rimu. U travnju 1921. godine, u grad Krk sa ciljem rješavanja administrativnih i vojnih poslova dolaze činovnici i pripadnici vojnih snaga Kraljevine SHS te se prema protokolu izvršava predaja vlasti, a Talijani brodom napuštaju Krk.

Rapalskim je ugovorom Talijanima koji su do studenoga 1918. godine živjeli na područjima Austro-Ugarske dano pravo izabiranja talijanskoga državljanstva te mogućnost ostanka u Kraljevini SHS s uporabom materinskoga jezika i vjere. Osnivane su razne institucije (osnovno školstvo, talijanska konzularna služba, vrtići, zanatske škole, zdravstvena zaštita i osiguranje itd.) sa svrhom pomoći i pružanja savjeta među talijanskim građanima, kao i očuvanja njihove kulture, a postojali su i vjerski obredi odvojeni od obreda za Hrvate, koje je održavao talijanski svećenik. Grad Rijeka (tadašnja Riječka Država) biva nasilno pripojen Italiji 1924. godine, a između Rima i Beograda potpisan je petogodišnji prijateljski sporazum. Međutim, nisu svi nastavili živjeti kao talijanski državljani u Kraljevini te su rizici koji su se odnosili na odabir državljanstva i teškoće u političkome, gospodarskom i društvenom životu, uvelike umanjili broj Talijana u Krku i Dalmaciji, djelomice i zbog emigracija potaknutih povlačenjem talijanskih četa iz Dalmacije.

Egzodus su desetina tisuća Hrvata i Slovenaca, od kojih je dio stigao i na otok Krk, pokrenule prototalijanske demonstracije u Sloveniji i Hrvatskoj zbog incidenata što ih je uzrokovala fašistička politika suzbijanja hrvatstva u Istri i drugim područjima. Za to vrijeme, u gradu je Krku osnovana hrvatska gimnazija, ali i Istarski internat za izbjegle Hrvate iz Istre, što je ostavljalo traga na Talijanima kako s područja otoka Krka i Dalmacije, tako i na one s drugih područja. Tendencija Hrvata da Talijane izopće iz gospodarskoga i društvenoga života bila je sve vidljivija te su posvuda sklanjani simboli talijanstva pa tako i lavovi sv. Marka koji su resili kule gradova. Rim i Beograd potpisali su 1937. godine novi ugovor kojim su se poboljšavali odnosi i razumijevanje među Hrvatima i Talijanima, no kratkotrajni mir ubrzo će nažalost prekinuti novi rat, patnje i stradavanja.

U međuvremenu je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca proživljavala važne unutarnje dileme koje su rezultirale sukobima. Jedan od političkih problema bila je suprotstavljenost federalizma velikosrpskome centralizmu. Naime, dok se Zagreb zalagao za udruženost raznih federativnih država i njihovih naroda pod vodstvom

kralja, Beograd je stremio ka jedinstvu države koju bi vodio kralj iz srbijanske dinastije te će se tako borba među strankama nastaviti u daljnjim godinama. Nakon potresnoga događaja u lipnju 1928. godine, kada su u parlamentu ubijena dva Hrvata i nakon što su srpske stranke odbile ponuđeni program Hrvata, ne mogavši uskladiti prohtjeve obiju strana, kralj 1929. godine raspušta Skupštinu, ukida ustav te osobno preuzima vlast. Kraljevina SHS preimenovana je u Kraljevinu Jugoslaviju te pod kraljevom diktaturom, koja je trebala biti samo privremena dok se ne povrati ravnoteža i ne prestane nasilje, otpočinju politički progoni u kojima su pritvoreni svi za koje se sumnjalo da čine urotu protiv Jugoslavije i da pripadaju komunistima. Ustav iz 1931. godine donio je poneku slobodu, ali nekoliko godina kasnije zatvaranjem Mačeka, vođe Hrvatske seljačke stranke, prosvjedi protiv režima još više jačaju. Svjetska ekonomska kriza tada zahvaća i Jugoslaviju pa su egzistencijalna pitanja zamijenila ona političke prirode. Kralj Aleksandar Karađorđević, u čijem je liku i djelu dotad bilo sadržano jedinstvo južnih Slavena, ubijen je tijekom službenoga posjeta Parizu 1934. godine.

Politička previranja unutar Kraljevine Jugoslavije utjecala su na to da na Krku, ionako već odvojenome od Cresa, Lošinja, Rijeke i Istre s kojima je nekada bio povezan, otpočnu unutarnja previranja koja su se preslikala s područja i stanja unutar Jugoslavije. Naime, nastala je podjela između Talijana koji su odabrali talijansko državljanstvo i onih koji su postali Hrvatima, budući da su se djeca potonjih polazeći škole poistovjetila s hrvatskim osjećajima. Međutim, dijelili su se i hrvatski državljani i to među strankama; u Puntu je osnovana prva organizacija Komunističke partije, dok je u tridesetim godinama u gradu Krku bila veoma utjecajna Hrvatska seljačka stranka. Krk tada, kao i ostatak Kraljevine žaluje za poginulim kraljem te zemljom upravlja kraljev rođak princ Pavle, budući da je Petar II., nasljednik prijestolja bio još uvijek maloljetan.

U kolovozu 1939. godine uspostavljena je Banovina Hrvatska kao autonomno tijelo kako bi se sporazumno pomirile sukobljene hrvatske i srpske vladajuće strane te kako ne bi došlo do unutarnjih sukoba. Iako je u ožujku 1941. godine u Beču Jugoslavija potpisala pristupanje Trojnome paktu s Njemačkom, Italijom i Japanom, usred državnoga udara biva imenovana nova vlada te maloljetni Petar II. postaje

kraljem. U travnju, nakon što su sile Osovine²⁴ (Njemačka, a nedugo nakon nje i Italija) napale Jugoslaviju, pokoreni su Zagreb, Ljubljana i Beograd te je 17. travnja vojska u potpunosti predana, dok tek okrunjeni kralj s vladom napušta zemlju i traži zaštitu u antifašističkim savezničkim zemljama. Komunisti na čelu s Josipom Brozom Titom podižu ustanak kako bi pobijedili okupatore, a ustanku protiv Nijemaca nije se htio priključiti pukovnik Draža Mihailović (četnički vođa vjeran kralju i zapadnim saveznicima), koji je smatrao da je bolje čekati iskrcavanje saveznika kako bi se na legalan način vratila vlast i monarhija. Međutim, Mihailovićeви su sljedbenici često napadali grupe partizana te su surađivali s Talijanima na području Dalmacije i Crne Gore, kao i s Nijemcima duž cijeloga okupiranog područja. U vrijeme ovih burnih događanja i previranja, kao i djelovanja mnogih naoružanih skupina, formirana je i Nezavisna Država Hrvatska kojom su upravljali ustaše pod vodstvom Ante Pavelića (koji se 1941. godine vratio iz talijanskoga štíćeništva u Zagreb, gdje biva podržan od Italije i Njemačke), a njihove metode bile su nasilne, posebice prema Židovima. Ipak, od svih skupina prisutnih u to vrijeme jedino su partizani organizirali Narodnooslobodilačku vojsku i vodili rat s okupatorima Nijemcima i Talijanima, što su prepoznali saveznici koji su Titu zatim poslali englesku vojnu misiju te mu započeli pomagati.

Kada govorimo o otoku Krku, u travnju 1941. godine prije samoga napada sila Osovine na Jugoslaviju, Italija je organizirala svojevrsni egzodus svojih državljana te je tako dio njih napustio Dalmaciju i otok Krk otišavši u područja regije Veneto gdje su krčki Talijani bili srdačno primljeni. Nedugo nakon, 15. travnja predstavnici NDH koji su stigli u Krk bivaju otjerani od strane talijanskih snaga, koje su pod punom ratnom spremom s oko pet tisuća vojnika i sedamnaest brodova zauzele grad Krk. Otpora nije bilo, no budući da to nije išlo u prilog fašističkoj propagandi, naknadno je snimljen film o ratničkom osvajanju Krka (Fiorentin 2011: 302). Izbjegli Talijani vraćaju se kućama, na jednoj se kuli vijori talijanska zastava, na općinsku se kulu vratila ploča sa slikom lava svetoga Marka, a od 18. svibnja kada je NDH Rimskim ugovorima prepustila otok Krk, kao i velik dio kvarnerske i dalmatinske obale, oni su i službeno pripojeni Italiji. Nakon izloženosti forsiranoj talijanizaciji, fašističkim manifestacijama, obvezama pohađanja isključivo talijanskih škola te korištenju samo

²⁴ Sile Osovine ili Osovina je neformalni naziv za savez država koje su bile suprotstavljene Saveznicima (Velika Britanija, Republika Kina, SSSR i SAD) koji su pobijedili u Drugome svjetskom ratu. Činile su je Veliki Njemački Reich, Kraljevina Italija i Japansko Carstvo.

talijanskoga jezika, na otoku se pomoću već prisutnih komunisti diže pobuna te se otok uključuje u Narodnooslobodilački rat. Talijani nizom represivnih mjera, racijama i slanjem Hrvata u Italiju na prisilni boravak i nadzor, ili pak u zatvore, pokušavaju zaustaviti otpor, no 1942. godine dolazi do prvih oružanih sukoba, kada su osnovani i prvi narodnooslobodilački odbori, odnosno civilna vlast Titove druge Jugoslavije. Upravo će te domaće vojne jedinice i civilna tijela preuzeti vlast nakon kapitulacije Italije 8. rujna 1943. godine, a jugoslavenska će Narodnooslobodilačka vojska preuzeti veliki ratni materijal talijanskih divizija.²⁵

Pojedini su otočani, pripadnici 13. primorsko-goranske divizije Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske razoružali talijanske vojnike koji su ionako jedva čekali povratak kući u Italiju, a unatoč udaljavanjima obitelji talijanskih vojnika s otoka, rujanska je kapitulacija ipak uspjela iznenaditi dio krčkih Talijana, koji su svjedočili napadima na vojarnje i urede, kao i padu talijanskoga vojnog zapovjedništva. Nekadašnja želja za osvetom bila je uzrokom mnogih zatvaranja i ubijanja, kao i pojedinačnih osobnih inicijativa maltretiranja nevinih osoba koje se nisu imale namjeru opirati. Nakon kapitulacije Italije, od 5. listopada otok okupiraju njemačke jedinice.

Iste godine, krajem studenoga, proglašena je nova Jugoslavija te je u Jajcu osnovana Titova jugoslavenska vlada. Na strani Josipa Broza Tita još su uvijek bili Saveznici koji su 1944. godine prestali podržavati Mihailovića, jer nije djelovao protiv neprijatelja, a dio njegovih pristaša čak je bio i u dosluhu s Nijemcima te se oružano sukobljavao sa snagama maršala Tita. Britanci su zatim javno podržali njegovo djelovanje, ističući herojsku borbu protiv njemačkih jedinica i pozivajući narod u oslobodilačku vojsku i sudjelovanje u borbi za oslobođenje. Josip Broz Tito tako 1944. godine ulazi u Beograd, nakon što je dobio pomoć i podršku i od sovjetske Crvene armije.

Otok Krk postaje dijelom njemačke operacione zone „Jadransko primorje“, čije je sjedište bilo u Trstu, a nastavlja se i otpor otočana protiv kojega se okupator borio zatvaranjima i slanjima u logore smrti u Njemačkoj. Mnogi su podržavali otpor koji je postao masovan te tako Nijemci drže samo grad Krk i neka veća mjesta, a veći je dio

²⁵ Fiorentin, A., str. 303. i dalje

otoka slobodan, odnosno pod kontrolom Kotarskoga narodnooslobodilačkog odbora i tijela Komunističke partije Hrvatske te borbenih grupa 13. primorsko-goranske divizije (Fiorentin 2011: 305).

Dijelovi 26. dalmatinske udarne divizije Jugoslavenske armije 17. travnja 1945. godine iskrcavaju se na otok Krk, gdje uz pomoć otočne jedinice prisiljavaju Nijemce na predaju već istoga dana. Već je u svibnju čitava Jugoslavija bila oslobođena, uključujući i područja koja su do 1943. godine bila pod talijanskom okupacijom. Sljedeći cilj predstavljali su Istra i Trst, no Trst je nakon sporazuma sa Saveznicima Tito prepustio savezničkim vojnim organima, a 1954. godine taj će grad biti vraćen Italiji, a Kopar i Piran prijeći će Jugoslaviji. Vrše se osvete za počinjene fašističke zločine te se u Istri Talijani deportiraju bez mogućnosti povratka, a stradavaju fašisti koji nisu pobjegli na vrijeme, ali i oni nevini. Ni molbe predsjednika talijanske vlade Alcida de Gasperiya koje je upućivao Saveznicima, a u kojima je tražio pravedan mir umjesto kaznenih mjera, nisu spriječile gubitak Zadra, otoka Lastova, Cresa i Lošinja te Rijeke i Istre, koji je zapečaćen mirovnim ugovorom u Parizu 10. veljače 1947. godine. Iako su mirovnim ugovorom s Jugoslavijom dogovorene slobode svim osobama na nekadašnjemu talijanskom teritoriju, koji je pripao Jugoslaviji, a ticale su se slobode izražavanja, javnih okupljanja, ljudskih prava i osnovnih sloboda, mnoge od njih nisu provedene u svakodnevni život. Kao posljedica toga javljaju se „izbjeglički logori“ kroz koje je stotine tisuća Istrana, Riječana i Dalmatinaca napustilo svoje domove u potrazi za boljim životom u Italiji.

Iako su se oko Josipa Broza Tita i njegove borbe u duhu oslobodilačkoga otpora ujedinili svi narodi Jugoslavije, nezadovoljstvo nacionalnom komunističkom politikom došlo je do izražaja nakon njegove smrti. Stara suparništva rezultirala su etničkim sukobima kojima je prethodilo nezadovoljstvo velikosrpskom politikom i ideologijom u kojima se Jugoslavija zapravo smatrala proširenom Srbijom. Srbija i Crna Gora nisu se željele pridržavati čak ni Titovoga federalističkog ustava iz 1974. godine te su Slovenci i Hrvati prvi krenuli u borbu za autonomiju i nezavisnost, vođeni pravima za samoopredjeljenje naroda i vlastiti slobodan nacionalni život. Nakon demokratskih izbora 1990. godine, Republika Hrvatska na čelu s Franjom Tuđmanom godinu kasnije proglašava neovisnost, kao i većina država članica Jugoslavije. Zatim Srbija i Crna Gora, koristeći bivšu saveznu vojsku i lokalne pobunjenike, 1991.

godine kreću u rat protiv Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine s ciljem zadržavanja osvojenih teritorija u Jugoslaviji. Slijedi krvavi rat pun nečovječnosti i grozota vođenih starom mržnjom (Fiorentin 2011: 308). Rat u kojem je poginulo više krčkih mladića, završio je 1995. godine pobjedom Hrvatske i oslobođenjem okupiranih područja.

3. Jezično bogatstvo

Kroz povijest je uz slavensku, odnosno hrvatsku civilizaciju, na otoku Krku najveći trag ostavila upravo romanska civilizacija. Narodi koji su obitavali na otoku, točnije njihovi jezici poput latinskoga, hrvatskoga, dalmatskoga ili mletačkoga, utjecali su na poimanje kulture ili jezika ovoga prostora kroz povijest, a već od VII. stoljeća otpočinju slavensko-romanska međukulturalna miješanja i utjecaji na govore otoka koji su vidljivi i danas.

Na otoku se ilirski smatra prvim poznatim jezikom, zatim ga slijedi hrvatski, odnosno slavenski jezik, koji se ostvaruje kroz čakavsko narječje prisutno u nekoliko oblika, a od romanskih jezika i narječja na otoku su kroz povijest bili prisutni *latinski*, *krčkorunjski*, *veljotski (veklisun ili krčkoromanski)*, *mletački* i *talijanski* jezik.

Nakon što Rimljani počinju pokoravati Ilire, odnosno Liburne, na otoku otpočinje i upotreba latinskoga jezika, a početkom same vladavine Rimljana na ovim krajevima, latinski potiskuje ilirski jezik, ali ga nikada potpuno ne izbacuje iz upotrebe, što ponovno dokazuje već spomenuta činjenica o prihvaćanju naziva za otok od ilirskoga *Kurikta*, a ne od romanskoga naziva *Vecla* sa strane doseljenih Hrvata u VII. stoljeću, iako je potonji naziv već bio u upotrebi dugi niz godina. Međutim, kasnije će ostatci toponima te razvijanje *veljotskoga* iz latinskoga (vulgarnog) jezika pokazati kako je latinski imao puno veći utjecaj i značaj na Krk negoli je to bio slučaj s ilirskim jezikom.

S dolaskom je Slavena na Krk pristigao i novi jezik – *starohrvatski*, odnosno *staroćakavski*. Hrvati osnivaju četiri kaštela na istočnoj strani otoka, a u svakome se od tih kaštela kojima su pripadala okolna sela, govorio poseban oblik *staroćakavskoga*. Različiti oblici (staro)ćakavskoga narječja kroz stoljeća su se bitno izmijenili, no postoje i danas. Krajem XIX. te početkom XX. stoljeća novi oblik čakavskoga, utemeljen na upotrebi upitno-odnosne zamjenice „ča“, proširio se područjem Dubašnice, Šotoventa, Kornića i Punta, ali i gradom Krkom. *Nova čakavica* kroz stoljeća je na tim područjima nadvladala romanske jezike, a riječ je o *krčkorunjskome narječju* te *veljotskome*, o kojima će biti više riječi u nastavku

ovoga poglavlja. U gradu je Krku tijekom XX. stoljeća u potpunosti istisnula staro *mletačko narječje*, a zatim i novi, *službeni talijanski jezik. Nova čakavica*, uz štokavsko narječje, i danas potiskuje arhaične oblike čakavskoga narječja (*čekavicu*, *čokavicu* i *cakavicu*). Danas su uz standardni hrvatski jezik na otoku Krku prisutne razne inačice srednjočakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta a Spicijarić Paškvan navodi kako je u nekoliko kućanstava grada Krka prisutna i varijanta krčkoga mletačkog govora.²⁶

U krčkim su čakavskim govorima prisutne brojne romanske posuđenice, a podrijetlo tih romanizama možemo razlikovati, odnosno podijeliti, na stariji sloj posuđenica koje dolaze iz balkanskolatinskoga ili dalmatoromanskoga (dalmatskoga), ili na noviji sloj posuđenica čiji su leksemi proizašli iz mletačkoga, tršćanskoga (dijalekt venetskoga jezika) ili standardnoga talijanskog jezika.

U ovome će poglavlju biti pobliže opisani samo govori, odnosno narječja i jezici relevantni za pružanje slike dodira dvaju jezika i kultura, odnosno talijansko-hrvatskih odnosa u gradu Krku. Spomenut ćemo i ostala narječja, no opisivanjem raznih varijanata i dijalekata talijanskoga jezika te njihove pojave i upotrebe u Krku, kao i povijesnih okolnosti koje su ih pratile, pokušat ćemo pružiti širu sliku miješanja tih dvaju jezika i kultura kroz razna vremenska razdoblja, kako bismo došli do dubljih spoznaja ovome višestoljetnome miješanju dvaju naroda. Kasnije ćemo podatke moći usporediti te uočavati podudaranja ili odstupanja s izjavama naših ispitanika u daljnjemu radu, koji će nam pružiti njima svojstven uvid u strukturu odnosa. Najviše pažnje posvetit ćemo dalmatskome (veljotskome) i mletačkome jeziku, koji su najznačajnije utjecali na strukturu krčkih govora.

Od 9. do 480. godine otokom vladaju Rimljani, a kada ga tijekom VII. stoljeća nastanjuju Slaveni, dio se rimskoga stanovništva asimilira, dok drugi dio utočište nalazi unutar zidina grada Krka, a upravo kasniji suživot krčkoga romanskoga stanovništva i čakavskih Slavena u gradu Krku, razvija i stvara varijantu dalmatskoga jezika, odnosno *veljotski*, s kojim otpočinju jezični i kulturološki kontakti i prožimanja tih dviju civilizacija. Od X. do XV. stoljeća, budući da se mnogi dalmatinski gradovi i otoci nalaze pod vlašću Venecije, jadranskom se obalom širi još jedan romanski

²⁶ Spicijarić Paškvan, Nina: *Dalmatski (veljotski) i mletački utjecaji u govorima otoka Krka*. Krčki zbornik 70 (2014), str. 71. i dalje

jezik, odnosno mletački govor, kao i Krkom koji je od 1480. godine pod vlašću Mletačke Republike. Osim iz mletačkoga, krčki Talijani i oni koji su se takvima smatrali ili osjećali, mnogo su riječi preuzeli iz *tršćanskoga*, dijalekta venetskoga jezika te tako njihov govor u XIX. stoljeću možemo smatrati svojevrsnom mješavinom venecijanskoga i tršćanskoga dijalekta. Kroz prvu polovinu XX. stoljeća stanovnike Krka i njihov govor obilježava nekoliko godina talijanske okupacije te pokret iredentizma, a književni talijanski jezik (toskanski) potiskuje venecijanski-tršćanski govor. Brojni autori navode kako se na Krku danas nalazi šačica Talijana koja govori književnim talijanskim jezikom u kojem se nalaze primjese i tragovi nekadašnjeg venecijansko-tršćanskoga venetskog dijalekta, a upravo ćemo ovim radom pružiti prilog istraživanju takvih pretpostavki te ćemo uvidjeti imaju li praktično uporište i u kojoj su uopće mjeri ispravne. Iako će sama lingvistička analiza i zaključci biti prepušteni jezičnim stručnjacima koji mogu razmatrati takvu građu i podatke iz transkribiranih intervjua prikupljenih u ovome radu, mi ćemo u suradnji s našim ispitanicima pokušati obuhvatiti kulturološku, društvenu te praktičnu, iskustvenu stranu (jezičnih i kulturalnih) dodira i suživota ovih dvaju naroda, kroz svjedočenja i sjećanja naših ispitanika.

3.1. O nazivlju grada

Grad Krk jedno je od najstarijih urbanih naselja u Hrvatskoj, a prvi trag spominjanju krčkih stanovnika možemo pronaći još u spjevu „Ilijada“ Grka Homera te u „Eneidi“ rimskoga antičkog pisca Vergilija, koji spominju *Kourete*. Grčki pisci iz toga doba otok i grad Krk nazivaju *Kuriktike*, *Kourikta*, *Kurikon*, ili *Kirijatika*. Prvi krčki povjesničar Ivan Feretić čak je smatrao da su Hrvati preuzeli svoje ime upravo od *Koureta*.²⁷

Smatra se da je grad dobio ime po svojim osnivačima, Ilirima iz liburnskoga plemena *Curicta*, a Rimljani potom otok Krk od Liburna preuzimaju pod imenom *Curicta* (*Kurikta*) i *Curicum* (grad Krk). Dolaskom Hrvata, ime ilirskoga podrijetla skraćeno je u *Kark*, *Kerk*, *Krk*. Što se tiče značenja samoga naziva, pretpostavlja se da je ilirskim Liburnima koji su prije i poslije Rimljana naseljavali otok, naziv predstavljao *Kameni otok*, *Otok u kamenu*. Osim djela antičkih pisaca, i kamena ploča iz IV. stoljeća pronađena u gradu Krku s natpisom „Splendidissima civitas Curictarum“ (*Presjajni grad Krčana*), potvrđuje ime grada u antičkome dobu (Fiorentin 2011: 138). Kada govorimo o samome nazivlju grada, dolazimo do proturječnosti i različitih tumačenja raznih autora te ćemo tako u daljnjem radu pokušati obrazložiti o kojim je nazivima, odnosno jezičnim tradicijama i dilemama unutar naziva riječ.

Nakon antičkoga doba, u X. stoljeću bizantski car Konstantin Porfirogenet u svojemu djelu iz 950. godine (*De administrando Imperio*) spominje naziv *Vecla* za grad i otok, koji kasnije prelazi u *Vegla* te na kraju *Veglia*. Za vrijeme venecijanske uprave, prema venetskom se dijalektu naziva *Vegia*, odnosno dijalektalno *Veia* ili *Vea*, a veljotski (govor prije Venecije) *Vicla*. Stanovnici su bili *Veclenses*, *Veglenses*, *Veglesani*, *Veglisani*, *Vegliesani*, *Vegliani* i *Vejani*, ili u modernome talijanskom obliku *Vegliotti* ili *Veglioti*, a u hrvatskome *Vejani*, ali naziv *Vejani* odnosio se samo na stanovnike grada Krka.

²⁷ Podatci o nazivlju obuhvaćeni u ovome radu izneseni su usporedbom i analizom sličnosti ili razlika među podacima u navodima i radovima sljedećih autora: Fiorentin, A., str. 138-143; Bonifačić, R., str. 62.; Strčić, P.: Prilog za sintezu povijesti o. Krka (s izborom literature). Arhivski vjesnik (31/1988), sv. 32, str. 31-52; Zelić, D.: O antičkom i srednjovjekovnom imenu grada i otoka Krka. *Croatica Christiana periodica* (35/1995), sv.19, str. 55-62

Za naziv *Vecla* pretpostavlja se da označava *Stari Grad* (prema latinskome pridjevu *vetula*, *vecchia* – stara; stari grad), dok bi se *Novim gradom* mogli smatrati Punat ili Fulfinum kod Omišlja, što bi objasnilo činjenicu da se Krk pored novijih gradskih tvorevina morao istaknuti drukčijim imenom, koje bi ukazivalo na njegov stariji postanak. U radu smo već spomenuli ime *Ve(j)a* za grad Krk, koje se zadržalo u domaćoj upotrebi. Neki autori, poput A. M. Fiorentin, P. Skok, R. Bonifačić i D. Zelić smatraju da ime *Veja* potječe od talijanskoga naziva otoka i grada (*Veglia*), odnosno da je do naziva došlo talijanizacijom latiniteta, dok povjesničar otoka P. Strčić smatra kako riječ *Veja* nije romanskoga podrijetla, već je općeslavenska pa i hrvatska, a označava suhu granu, slamku ili biljku (prema praslavenskoj riječi *Veha* koja se u starocrkvenoslavenskome i u slovenskome jeziku možebitno pretvorila u *Veja*).

Fiorentin problematizira samu promjenu imena grada te brojna pitanja vezana uz različito nazivlje, koje se kroz povijest u dokumentima pojavljuje bez određenoga reda. Hrvati su uvijek nazivali svoj otok i grad Krk istim imenom, a samo je grad Krk potom imao dodatno korišteni naziv *Veja*, što ponovno ne razjašnjava promjenu imena, budući da je očito kako je Krk prilagođeno liburnsko ime Kurikon (K u R i Kon – KRK) koje je kontaktom preneseno Hrvatima te se očuvalo kao originalno ime i dokaz liburnske tradicije, kao i potpunoga miješanja tih dvaju naroda na otoku. Fiorentin također navodi pretpostavku kako je istovremeno u gradu pored imena *Curicum* moglo nastati i ime *Curica*, a nazivima je potom nadodan pridjev *vetula*, *vecla*, kako bi se naglasilo antičko, predrimsko podrijetlo te je tako moguće da je upravo pridjev *vecla* postavši imenicom poslije pretvoren u jedino ime grada. Autoričina pretpostavka popraćena istovremenom uporabom višestrukoga nazivlja koje je tako korištenje ili nadmoć jednoga nad drugim učinilo nejasnima, mogla bi objasniti činjenicu da se oba imena pojavljuju u nejasnome vremenskom kontekstu, odnosno praktički istovremeno, ako govorimo o obavijestima ili dokumentima. U svakome slučaju, upravo ove dvostrukosti ili nejasnoće mogu nam biti dokaz raznolikosti, ali i antagonizma između dvaju naroda na teritoriju otoka. Krčki Latini s vremenom su tako napustili naziv *Curicum*, a Hrvati su ga sačuvali koristeći ga i za otok i za grad.

Dakle, u antici je grad Krk nazivan svojim originalnim imenom *Curicum*, dok je otok predstavljao naziv *Curicta*; potom Slaveni koji su nastanili otok početkom VII. stoljeća zovu otok i grad istim nazivom – *Krk*, a Konstantin Porfirogenet i Latini od X.

stoljeća nadalje nazivaju grad i otok imenom *Vecla-Vegla*. Što se tiče veljotskoga dijalekta, koji će u daljnjem radu biti pobliže objašnjen, naziv *Vecla* koristio se za otok, dok je grad nazivan *Vicla*.

Otok Krk nazivan je i *Ćuskim otokom*, od strane susjeda, a prema noćnim pticama koje su na otoku obitavale (Strčić 1988: 33). I u nazivlju ostalih otočkih mjesta vidljivo je ilirsko, grčko i rimsko te slavensko, odnosno hrvatsko podrijetlo.

3.2. Krčkorumunjski jezik

Krčki knez Ivan VII. Frankopan u XV. stoljeću doseljava vlaško stanovništvo sa svojih kopnenih posjeda, kako bi naselio tada rijetko naseljene dijelove otoka poput Dubašnice i Šotoventa te dijelova današnje općine Dobrinj. Vlaško nomadsko stanovništvo bavi se ovčarstvom te se tako nerijetko seli u potrazi za ispašnim površinama, koristeći vlaški umjesto dalmatskoga jezika, koji se govorio u gradovima, a njihov *krčkorumunjski* romanski je jezik koji potječe iz vulgarnoga latinskog, a govori ga romanizirano balkansko stanovništvo. Dio krčkih doseljenika krajem stoljeća odlazi u Istru održavajući vlaški govor, za koji se smatra da je najrodniji *istrorumunjskome*, ali o njemu nema dovoljno sačuvanih podataka kako bismo ih mogli usporediti, ili sa sigurnošću zaključiti ponešto o njihovome odnosu, budući da neki smatraju da se čak radi o istome jeziku.²⁸ Kao i *veljotski*, o kojemu će u daljnjem radu biti više riječi, *krčkorumunjski* nije bio pisani jezik te je s vremenom u dodirima i miješanjima s čakavskim narječjem otoka Krka, koje ga je naposljetku i u potpunosti potisnulo, razvio mnoge specifičnosti, čime se njegova jezična tradicija razlikuje od suvremenoga rumunjskog, ali i *veljotskoga* jezika te tako ne postoji razumljivost između *krčkorumunjskoga* i tih dvaju jezika. Posljednji govornik ovoga jezika bio je Mate Bajčić – Gašpović koji je umro u Poljicama na otoku Krku 1875. godine, a navodno je *krčkorumunjski* koristio pri komunikaciji sa suprugom (Žic-Teklin 2017: 39).

²⁸ Žic-Teklin, A., str. 36-40

3.3. Dalmatski (veljotski, veklisun, krčkoromanski) govor

Ako govorimo o samome nastanku dalmatskoga jezika, moramo se osvrnuti na književni latinski jezik, kojim su se služili i pisali Rimljani, a poslije se pomoću raznih govornih varijacija razgranao na dijalekte koji su se morfološki, fonološki i leksički udaljavali od svojega matičnog jezika te su se propašću Zapadnoga Rimskog Carstva razvijali u nove romanske jezike, od kojih je jedan i dalmatski. Nakon propasti Zapadnoga Rimskog Carstva u V. stoljeću, otok se nalazi pod Bizantom u kojem je od sedmoga stoljeća na snazi korištenja grčki jezik, međutim latinski se jezik uspijeva održati na otocima te u gradovima Zadru i Dubrovniku gdje se potom razvija u razne oblike dalmatskoga, ali najdulje se od njih zadržava upravo oblik dalmatskoga koji se govorio na Krku. Proučavao ga je talijanski jezikoslovac iz Labina, Matteo Giulio Bartoli koji je i popisao same riječi, a jezik (dijalekt) je nazvao *veljotskim*, prema već u radu razjašnjenome talijanskom nazivu za Krk - *Veglia*. Sami govornici nazivali su ga *veklisun*, a počeo se razvijati negdje oko VII. stoljeća te je tako već od samoga početka, a posebice od X. stoljeća, bio pod utjecajem slavenskoga jezika, odnosno čakavskoga dijalekta, dok je od XV. stoljeća na nj utjecao mletački, a u XIX. stoljeću i talijanski jezik.²⁹ Veljotsko se narječje govorilo prvenstveno u gradu Krku, ili u njegovoj okolici gdje su Krčani i crkva imali posjede, ali i u okolnim mjestima (Punat, Kornić), što dokazuju pronađeni *veljotski* toponimi kojih nema na ostatku otoka. Posljednjim govornikom *veljotskoga* smatra se Antonio Udina Burbur koji je poginuo 1898. godine, ali i nakon njegove smrti pojedinci su poznavali neke riječi toga jezika te je *veljotski* postao jezik koji se najdulje održao, a da je izravno potekao iz latinskoga jezika (Spicijarić Paškvan 2014: 73 prema Muljačić 2000: 395).

Razmatramo li sam razvoj *veljotskoga* iz latinskoga jezika, važna je činjenica da je politika Bizantskoga Carstva, kojega je otok Krk bio dijelom do 1075. godine, dopuštala slobodnu upotrebu staroslavenskoga jezika u crkvi, što je pridonijelo suživotu krčkih Latina i čakavskih Slavena, a dio potonjih, s prebivalištem u gradu

²⁹ Podatci obuhvaćeni u ovome poglavlju izneseni su usporednom analizom i proučavanjem podataka u navodima i radovima sljedećih autora: Fiorentin, A., str. 348-360; Bonifačić, R., str. 62-63; Božić, T., str. 165.; Strčić, P., str. 41.; Žic-Teklin, A., str. 24-31; Spicijarić Paškvan, N., str. 71-88; Zelić, D., str. 57; Muljačić, Ž.: *Dalmatski*. Fluminensia: časopis za filološka istraživanja (1-2/1999), sv. 11, str. 1-30; Kovačec, A.: *Leksičke podudarnosti veljotskoga i rumunjskoga*. Folia onomastica Croatica 7 (1998), str. 141-151

Krku, naučio je krčku inačicu latinskoga. Muljačić navodi kako je zbog slavenske interpretacije pojedinih latinskih fonema, odnosno poteškoća pri izgovoru četiri romanska stupnja naspram samo dva hrvatska stupnja otvorenosti fonema, krčki latinski tako mogao postati *veljotskim*. Stoga možemo oprezno zaključiti kako su se dalmatoromanski jezici razvili iz vulgarnoga latinskog nakon kolonizacije Hrvata. Govornici *veljotskoga* kasnije uče hrvatski, mletački, ili oba jezika, a Hrvati i Mlečani uglavnom se ne služe *veljotskim* (Spicijarić Paškvan 2014: 75-76 prema Muljačić 2000: 397; 2006b: 325).

Možemo razlikovati dva romanska jezična tipa nastala na latinskome dijelu Balkana te tako osim obalnoga tipa iz kojega su se razvili dalmatski jezici, poznajemo i kontinentalni tip iz kojega se razvio prarumunjski jezik. *Veljotski* je jedan od autohtonih romanskih govora, nastalih u gradovima jadranske obale, koji se razvijaju u srednjemu vijeku iz vulgarnoga latinskog, a objedinjuje ih naziv *dalmatski*. Već spomenuto nestajanje ovih jezika uzrokovali su višestoljetni kontakti i suživot s drugim jezicima (hrvatski i talijanski) i kulturama te razne povijesne i političke prilike i borbe za prevlast. Nakon Bartolija, većinski zahvaljujući istraživanjima Petra Skoka i Žarka Muljačića, smatra se kako je svaki od dalmatinskih gradova imao svoju inačicu dalmatskoga. Muljačić tri veće grupacije naziva: zadarskoromanski ili *jadertinski* (prema lat. Zadar - *lader(a)*), koji se govorio od Krka do Splita i Hvara te se tako ovdje ubraja i *veljotski*; dubrovački ili *raguzejski* (prema lat. Dubrovnik - *Ragusium*), od Stona i Korčule do Kotora te *labeatski* (prema lat. Skadarsko jezero - *lacus Labeaticus*) koji obuhvaća ostale gradove Gornje Dalmacije (Kotor, Budva, Bar, Ulcinj, Lješ, Skadar i Drivast). Od svih dalmatskih varijeteta, jedino je *veljotskome* zabilježen živi govor.³⁰

U Dubrovniku, koji pod vlast Mletačke Republike dolazi 275 godina prije Krka (1205 - 1358), raniji je utjecaj talijanskoga jezika, no razdoblje neprekinute mletačke vlasti trajalo je gotovo dvostruko dulje u Krku (1480 - 1797) negoli u Dubrovniku. Što se tiče kroatizacije, koja je u Dubrovniku otpočela 300 godina kasnije (poslije 1100. godine) negoli u Krku (poslije 800. godine), upravo se zbog kasnoga utjecaja

³⁰ Spicijarić Paškvan, N., str. 73; Žic-Teklin, A., str. 28.

hrvatskoga jezika u Dubrovniku nije mogao razviti dalmatski dijalekt koji bi sačinjavao govor dvojezičnih Hrvata koji su naknadno naučili latinski jezik.³¹

Iako već hrvatski jezik postepeno potiskuje dalmatski te se prije samoga dolaska Mlečana dalmatski govori tek u dvadesetak gradova, u XI. stoljeću Venecija dolazi na obalu Jadrana te oko XIV. stoljeća stupa na vlast koju zadržava do XVIII. stoljeća, a društveni i poslovni napredak zahtijeva napuštanje *zastarjeloga* jezika i učenje talijanskoga kojime su se služili svi dužnosnici i predstavnici vlasti. Stoga ne čudi da je Zadar (glavni grad provincije Dalmacije) među prvim gradovima koji napuštaju dalmatski jezik, budući da su administrativne potrebe iziskivale dolazak većega broja Mlečana, što je rezultiralo ranom venetizacijom. Dakle, slavenski i mletački utjecaji na jadranska obalna središta postupno iskorjenjuju dalmatska narječja kroz XI. i XII. stoljeće i jezik se nikada ne razvija u standardni, no u Dubrovniku postoji do XV. stoljeća kao jezik aristokracije, dok u Krku u XIX. stoljeću još uvijek postoje govornici dalmatskoga (siromašne ribarske obitelji), što možemo objasniti činjenicom kako je upravo taj otok posljednji osvojen sa strane Venecije.

Talijanski se jezikoslovac Matteo Giulio Bartoli, u svojem kapitalnom djelu *Il dalmatico - resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romania appennino-balcanica* (originalno je djelo objavljeno u Beču 1906. godine, a 2001. godine na talijanski ga jezik prevodi Aldo Duro) (Spicijarić Paškvan 2014: 74) općenito bavi dalmatskim jezicima, no budući da za druge dalmatske jezike ne postoje materijali ili cjeloviti tekstovi, izuzevši četiri zabilježene riječi *raguzejskoga*, većinski je dio njegova rada posvećen upravo *veljotskome*. *Veljotski* je proučavao raznim metodama i izvorima, poput istraživanja dalmatskih jezičnih ostataka u hrvatskome i mletačkome jeziku, pomoću latinskih i talijanskih arhivskih dokumenata te pronalaženjem leksičkih razlika naspram standardnoga mletačkoga dijalekta, ili koristeći se već prethodno zabilježenom građom koju čine izjave samih govornika *veljotskoga*, a fonologija, morfologija, sintaksa i leksik već su bili poznati, ako govorimo o samome razdoblju jezika iz XIX. stoljeća. S druge strane, izvan grada Krka dalmatski se potvrđuje kroz toponime,

³¹ Spicijarić Paškvan, N., str. 73; prema Muljačić (2000), str. 423-424; (2002), str. 435.

arhivsku građu na latinskome, hrvatskome i talijanskome jeziku te u pomorskom i ribarskom nazivlju.

Povjesničar P. Strčić smatra da Antonio Udina Burbur, koji je Bartoliju bio glavni izvor informacija, nije bio posljednji govornik *veljotskoga*, već je odabran kao izvor kojime je nadalje Bartoli možebitno manipulirao zbog svojih političkih i nacionalističkih razloga (Spicijarić Paškvan 2014: 74 prema Strčić 1998: 237-266).

U Bartolijevu je djelu očito njegovo iredentističko stajalište, koje prate omaške i propusti, poput izostavljene činjenice da je Burburova majka bila Hrvatica te tako on nije izravni potomak Latina, niti čistokrvni krčki Talijan, što dovodi do upitne vjerodostojnosti djela, odnosno činjenica unutar djela koje je tako Bartoli mogao iskriviti ili prikriti (Žic-Teklin 2017: 130). Iako i sam Bartoli opisuje Burbura kao nepoželjnoga informatora, građa toga djela pružila je veliki doprinos i uporište daljnjim istraživanjima *veljotskoga* ili dalmatskih jezika uopće. Nakon što je proširio svoja istraživanja na područje cijele Dalmacije³², Bartoli umjesto naziva *veljotski*, koji je previše vezan uz sam Krk te tako ne obuhvaća ostala govorna područja, za jezik uvodi naziv *dalmatski*, a *veglioto* ostaje u upotrebi kao jedna od njegovih lokalnih varijanata, poput naziva *raguseo*, za dubrovački dijalekt.

3.4. Mletački i(li) venetski (dijalekt) u gradu Krku

Mletački se jezik kao sredstvo komunikacije rasprostranjuje istočnom jadranskom obalom kroz razdoblje od X. do XIV. stoljeća, kada jača prisutnost novih narodnih jezika izazvana prethodnim razvijanjem trgovine i svojevrsnih jezičnih i kulturalnih miješanja. Mletački se dijalekti, čiji je nastanak slijedio potrebe svakodnevne, trgovačke, upravne i pomorske komunikacije, potom razvijaju u Trstu, Istri, Rijeci, Malom Lošinj, Zadru i Krku, a latinski i grčki jezik ugrožava i činjenica da su nastali jezici počeli razvijati i svoj pisani oblik.

³² Žic-Teklin, A., str. 107.

Nina Spicijarić Paškvan prevodeći Folenu navodi kako kolonijalni jezik karakterizira „...skup fenomena koji prate premještanje jedne zajednice iz prirodnoga habitata, iz majke domovine (u ovom slučaju jedne pomorske metropole) u novi, odvojen i prostorno udaljen habitat, koji s polaznom točkom komunicira na daljinu.“ (Spicijarić Paškvan 2014: 76 prema Folena 1968-1970: 366-367). Autorica smatra kako je u slučaju koji promatramo riječ o takozvanome mletačkom kolonijalnom jeziku, jer se radi o jeziku koji je u Veneciji potisnuo slavenske ili romanske autohtone jezike, a potom je tek stigao na ove prostore. Dakle, njegovo kolonijalno podrijetlo potvrđuje činjenica o razvitku izvan ovih područja te ne može biti smatran autohtonim jezikom koji se mogao razviti iz latinskoga jezika.

Za vrijeme mletačke dominacije nad cijelom Dalmacijom i otokom Krkom, venetiziraju se administrativna središta, otočani su odvođeni na mletačke galije, a iz sjeverne Italije dolaze obrtnici i trgovci, čime mletački, koji u lingvističkim kontaktima s drugim jezicima poprima brojne strane, grčke, albanske ili turske termine, postaje jezikom opće komunikacije. Postavši međunarodnim jezikom, pomoću aktivnoga kretanja robe i ljudi morem, njegov razvoj doživljava vrhunac kroz XIV. i XV. stoljeće te mletački dolazi i na venetsko kopno gdje njegov lingvistički oblik nadglasava druge venetske dijalekte.

Bonifačić navodi kako su *Vejani* kod kuće i među sobom govorili *lokalnim idiomom takozvanoga „kolonijalnog“ venetskog dijalekta talijanskoga jezika*³³, dok su se pri službenoj komunikaciji koristili standardnim talijanskim i hrvatskim jezikom, a kasnije samo hrvatskim. Lokalni je govor kod njenih kazivača bio djelomično prisutan i 1997. godine, a njegovo poznavanje, odnosno služenje tim govorom, nije bilo uvjetovano formalnom etničkom pripadnošću, međutim, nekoliko godina kasnije kada je autorica provjeravala prikupljenu etnološku građu, nije joj bila dostupna većina istih kazivača. Nakon što u gradu Krku, posljednjem mjestu u kojem se uspio održati, nestaje *veljotski*, narječje dalmatskoga jezika, u drugoj se polovici XIX. stoljeća (osim čakavštine na otoku) govori i talijanski (venecijanski dijalekt), koji je opstao do današnjih dana (Žic-Teklin 2017: 31).

³³ Bonifačić, R., str. 62.

Spicijarić Paškvan navodi kako valja razlikovati termine *mletački* i *venetski*, jer "... prvi se odnosi na 'mali' *volgare d'Italia* grada Venecije i najbliže okolice (il veneziano), a drugi na njegovu ekspaniranu formu, tj. 'veliki' *volgare d'Italia* koji je 'dijalektalizirao' i, kasnije, dijalektalizirao prvobitne autonomne jezike Padove, Trevisa, Verone itd. (il veneto), da bi kasnije i sam bio 'dijalektaliziran' sa strane firentinskog > talijanskog." (Spicijarić Paškvan 2014: 77 prema Muljačić 2000: 361). Moderni je talijanski jezik zasnovan na toskanskome dijalektu iz XIV. stoljeća te je tako nacionalni jezik proizašao iz staroga dijalekta koji je potisnuo ostale dijalekte, a sama dijalektalizacija, odnosno toskanizacija venetskoga događala se tijekom druge polovice XV. i početkom XVI. stoljeća.

Govorimo li o otoku Krku, ali i istočnoj jadranskoj obali uopće, pretpostavlja se kako je kroz XVI. stoljeće slavenski upotrebljavan kao obiteljski jezik te su se većinski njime služile žene, dok se mletački etablirao kao jezik trgovine i administracije. U gradu se Krku talijanski jezik hrvatskih studenata koji su dolazili s talijanskih sveučilišta nametao latinskome, koji je u gradu Krku bio jezik Crkve te je visoko rangirano svećenstvo također bilo talijansko, a mletačkim se jezikom služilo unutar obitelji te pri svakodnevnoj komunikaciji. Pojedine riječi koje možemo uočiti na jadranskoj obali, a koje su drugi jezici poput hrvatskoga, grčkoga ili turskoga preuzeli iz mletačkoga, danas su jedini leksički ostatci kolonijalnoga mletačkog jezika.

4. O dodirima jezika i kultura

U ovome ćemo se poglavlju baviti jezičnim i kulturnim dodirima kroz izlaganje i pojašnjavanje relevantnih termina dodirnoga jezikoslovlja uopće, ali i proučavanje konkretnih kontakata i njihovih posljedica, odnosno pojava pri prožimanju kultura i jezika relevantnih za naše istraživanje, koji su rezultat dugih intenzivnih hrvatsko-talijanskih odnosa čiji razlozi i okolnosti su već otkriveni unutar poglavlja koje obrađuje samu povijest Krka. Upoznat ćemo se s terminom dvojezične zajednice i njenim obilježjima, objasniti ćemo neke od pojmova jezične biografistike koji će nam služiti za daljnju analizu snimljenih podataka, razjasniti pojam identiteta, ali i sam odnos jezika i identiteta koji ćemo nadalje moći proučavati u analizi transkribiranih intervjua, a naposljetku ćemo pružiti i kratki metodološki okvir, odnosno uvod centralnome dijelu našega rada.

4.1. Pojedina tumačenja dodirnoga jezikoslovlja

Hrvatski termin dvojezičnosti označava osobu koja govori dva jezika. Dvojezičnim se proučavanjima pokazalo kako je ravnopravnost jezika rijetka pa će vrlo malo govornika jednako savršeno vladati dvama jezicima te je bila rasprostranjena misao o razdvojenosti različitih jezičnih sustava u jednoga govornika. Ukoliko bi jezična proizvodnja pokazala nerazdvojenost dvaju jezika, utoliko se takva pojava smatrala razvojnom fazom, odnosno situacijskom pojavom poput kodnoga preključivanja ili prebacivanja koda, koja je češće predstavljala teškoću negoli prednost. Većinu govornika na svijetu možemo smatrati dvojezičnom, budući da gotovo svi govore govornim, razgovornim idiomom te standardnim, odnosno nekim oblikom službenoga jezika, međutim, prema općem je stavu idealni govornik bio onaj tko suvereno vlada standardnim idiomima različitih jezika koje je naučio, a sva su odstupanja od ovakvoga stava tako smatrana udaljenima od poželjnoga pa i manje vrijednima (Jelaska 2003: 106-107).

Međutim, smatramo da je, kada govorimo o dvojezičnosti ili bilingvalnosti, nebitna činjenica radi li se o standardnim ili dijalektalnim jezicima, već pojam označava osobu koja poznaje i govori dva jezika. Pritom je potrebno razlikovati dvojezičnost od poliglosije, kod koje se radi o naučenim jezicima. Također, važno je napomenuti da u slučaju grada Krka društvenu dvojezičnost (talijanski i hrvatski jezik) možemo promatrati samo kroz povijesne podatke te preostale izmijenjene nazive i toponime, ali i sjećanja naših sugovornika, no danas o dvojezičnosti možemo govoriti isključivo na individualnoj razini te je ona model nastao zbog manjine i zajednice u cijelosti, a ne većine te ne predstavlja stvarnu jezičnu situaciju. Naši će se ispitanici govoreći o svojem djetinjstvu i mladosti dotaknuti upravo ove problematike i povremene stigmatizacije, jer dvojezičnost nije bila društveno prihvaćena, odnosno poželjna u pojedinim razdobljima te se s obzirom na političke i društvene prilike mijenjao hijerarhijski poredak hrvatskoga i talijanskoga jezika, kao i prihvaćanje same dvojezičnosti od strane cjelokupnoga društva. Dakle, već u drugoj polovici XX. stoljeća možemo govoriti samo o postojanju individualne dvojezičnosti koja se održavala obiteljskim i prijateljskim vezama i u neformalnim krugovima te je nerijetko bila potiskivana sa strane društva u cijelosti. U analizi sociolingvističkih intervjua moći ćemo pobliže opisati i kroz stavove i sjećanja naših sugovornika razjasniti možemo li danas uopće govoriti o dvojezičnosti u punome smislu riječi koji bi ona trebala predstavljati, ili je riječ o miješanju nekadašnjega obiteljskog jezika s naučenim talijanskim jezikom, a različitost samih jezičnih biografija, ili dob ispitanika, pružit će nam širi spektar pri razmatranju ove problematike.

Jezike različite od službenoga koji se tradicionalno rabe na području neke države nazivamo pokrajinskima ili manjinskima (razlikuje ih činjenica da prvi možemo svesti na određeno područje), a useljenički jezici isključeni su iz ovakvoga poimanja, jer ne pripadaju povijesnoj tradiciji države, koja bi bila sadržana u naraštajnome prenošenju i širenju (u ovome slučaju) jezika. Kada govorimo o migrantskim jezicima, valja razlikovati useljeničke od iseljeničkih jezika te ćemo tako useljenički jezik promatrati u odnosu na službeni i druge jezike države koju su useljenici nastanili, a iseljenički u odnosu na domovinski, jezik zemlje iseljavanja njegovih govornika. Iseljenički će jezik uvijek ostati idiomom domovinskoga jezika, iako se zbog susreta s

drugim jezikom ili jezicima okoline mijenjao i poprimao različita obilježja, drukčija od onih domovinskoga jezika.³⁴

Jezične dodire pa samim time i miješanje jezika, nalazimo i u miješanim obiteljima te u slučajevima kada se roditelji služe različitim jezicima, a obiteljskim jezikom mogu postati jedan, drugi, ili oba, a miješanje se jezika može očitovati kroz obilježja obaju jezika u jednome od odabranih jezika, obiteljskome (Jelaska 2003: 114).

Kod diglosije je riječ o vrsti funkcionalne dvojezičnosti u kojoj imamo dva idioma od kojih je jedan hijerarhijski više postavljen te se koristi u nekim određenim situacijama, dok se niži hijerarhijski idiom koristi u drugim situacijama, a analizom sociolingvističkih intervjua moći ćemo doći do svojevrsnih jezičnih biografija naših ispitanika u kojima ćemo praktično kroz iskustva naših ispitanika moći pratiti i možebitno nalaziti pojave ili njihov izostanak, kada je riječ o terminima te samoj teoriji dodirnoga jezikoslovlja.

Mjesto jezičnoga dodira predstavlja pojedinac, odnosno govornik, a dva ili više jezika nalaze se u dodiru njihovim naizmjeničnim korištenjem sa strane istih osoba (Ščukanec 2011: 51 prema usp. Bechert / Wildgen 1991: 1 prema Uriel Weinreich, 1953.). Pritom navedeni autori određenje nadopunjuju sociolingvističkom definicijom koja skupinu kao cjelinu smatra mjestom jezičnoga dodira, jer do dodira dvaju ili više jezika dolazi kada ih se koristi unutar iste skupine, a svaki govornik, odnosno pripadnik skupine ne mora se služiti svim jezicima unutar nje, niti ih razumjeti. Weinreich i dvojezičnost, odnosno višejezičnost razmatra iz psiholingvističke perspektive prema kojoj ona označava izmjenično korištenje dvaju ili više jezika, a navedeni autori sociolingvističkim pristupom ovaj pojam određuju kao izmjenično korištenje dvaju ili više jezika unutar jedne skupine, u kojoj pojedinac ne mora sudjelovati u svemu onome što prakticira dvojezično ili višejezično društvo kojega je član.³⁵

Uriel Weinreich 1953. godine prvi objavljuje rad posvećen jezicima u kontaktu (*Languages in contact*), a Rudolf Filipović pruža povijesni pregled i terminologiju u

³⁴ Jelaska, Z., str. 111-112

³⁵ Ščukanec, A., str. 51. i dalje

knjizi *Teorija jezika u kontaktu* (1986), čiji naslov pruža termin veće obuhvatnosti od samoga lingvističkog ili jezičnoga posuđivanja.

Lingvistika jezičnih dodira, odnosno kontaktna lingvistika proučava kontakte među jezicima, a njihov nastanak ima uporište u dvama glavnim razlozima (slučajevima) te je riječ ili o nedostajanju neke riječi u jednome od jezika, ili o učenju nekoga (stranog) jezika koji nije materinski, a slijede ih povijesni, kulturološki, ili migracijski razlozi.

Kada govorimo o jezicima u kontaktu, uvijek je polazište *jezik davalac* koji preko *jezika posrednika* djeluje do *jezika primaoca* te utječe na nj, a pri lingvističkome utjecaju termin *model* označava onaj leksem koji je jeziku davaocu bio polazište, slijedi ga *kompromisna replika*, koja se očituje u više inačica i načina od kojih će se jedan usustaviti i postati *replikom*, krajnjom karikom lingvističkoga utjecaja jednoga jezika na drugi. Difuziju dvaju jezika, odnosno jezično posuđivanje možemo stupnjevati kroz razlikovanje triju termina. Kod *prebacivanja* je *koda* riječ o uporabi više od jednoga jezika tijekom iste komunikacijske epizode, pri različitim tipovima *interferencije* dolazi do odstupanja od normi obaju jezika u govoru dvojezičnoga govornika, koji je pod utjecajem jezičnih dodira (Ščukanec 2011: 53), dok *integracija* obuhvaća lekseme koji su se potpuno integrirali u sustav jezika primaoca, a dijelom su jezika davaoca te ih možemo nazivati i *primljenicama*, umjesto posuđenicama, jer ušavši u određeni jezik, one nisu vraćene prvobitnome jeziku davaocu.

Proces jezičnoga posuđivanja karakteriziraju primarna i sekundarna adaptacija koje se događaju na fonološkoj, grafijsko-ortografskoj, morfološkoj, leksičko-semantičkoj, sintaktičkoj, ili stilističkoj razini, a sekundarne su one promjene koje se javljaju na posuđenici, dakle riječ je o adaptaciji već preuzetih, postojećih riječi. *Supstitucija* (zamjena) i *importacija* (unos novoga elementa poput prefiksa ili sufiksa) predstavljaju dva ključna pojma, odnosno procesa koji kontroliraju posuđivanje.³⁶ Dakle, ako se elementi jezika davaoca zamjenjuju elementima jezika primaoca, radi se o *supstituciji*, a ako se neki element jezika davaoca prenosi u sistem jezika primaoca, pojava se naziva *importacija*. Ove se dvije pojave javljaju na fonološkome nivou, koji je jedan od nivoa na kojemu promatramo proces jezičnoga posuđivanja te promjene koje se javljaju kada se *model* (strana riječ koja pripada jeziku davaocu)

³⁶ prema Filipović, R.: *Tipovi transfonemizacije u jezicima u kontaktu*. Filologija 8 (1978), str. 99-106

adaptira, odnosno prelazi u *repliku*, koja označava posuđenicu koja pripada jeziku primaocu (prema Filipović 1978: 99).

Prema Rudolfu Filipoviću (1986), tijekom primarne adaptacije posuđenice mogu proći kroz nultu, kompromisnu i potpunu fazu prilagodbe³⁷, dok sve promjene kroz koje posuđenica prolazi nakon što je u potpunosti integrirana u sustav jezika primaoca, pripadaju sekundarnoj adaptaciji (prema Sočanac 2002: 133). Sočanac napominje kako su jezični dodiri uvijek rezultat povijesnih i kulturnih dodira, zbog čega mediteransku kulturu moramo sagledavati kao jednu od važnih sastavnica hrvatskoga kulturnog identiteta, budući da su međusobna prožimanja te utjecaji romanske kulture trajali od samih početaka hrvatske povijesti na istočnoj obali Jadrana. Promatramo li te utjecaje i njihovu važnost, valja u obzir uzeti sinkronijsku, ali i dijakronijsku dimenziju, jer je jezik u svakome trenutku svojega razvoja rezultat povijesnih procesa koji utječu na njegove osobine i strukturu.

Kulturnim posuđivanjem preuzimaju se riječi za koje ne postoje ekvivalenti u jeziku primaocu (nove stvari i pojmovi), a kada se dva ili više jezika rabe na istome području ili unutar iste političke zajednice, jezik čiji je sociolingvistički status niži, koristi takozvani *viši* jezik kao svoj izvor posuđivanja te onda govorimo o *intimnome posuđivanju* (Sočanac 2002: 128-129 prema Bloomfield 1970: 444-460). Ovi su termini u novijoj literaturi ponešto izmijenjeni pa se radi o *temeljnome posuđivanju* (*core borrowing*) kod kojega se nerijetko postojeći domaći ekvivalenti zamjenjuju stranim riječima, a kod *kulturnoga se posuđivanja*, kao što je već navedeno, popunjavaju leksičke praznine jezika primaoca (Sočanac 2002: 129 prema Carol Myers-Scotton 1997: 169).

Kulturno posuđivanje u manjoj mjeri utječe na jezični sustav i najčešće se posudba događa pismenim putem, a kod *intimnoga posuđivanja* radi se o usmenome procesu, koji može utjecati i djelovati na sve razine jezičnoga sustava. Tako možemo govoriti o varijacijama u jeziku (na sinkronijskoj razini), ili pak o jezičnim promjenama (ako je riječ o dijakronijskoj razini), kao o posljedicama jezičnih dodira.

³⁷ Sočanac, L: *Talijanizmi u hrvatskome jeziku*. *Suvremena lingvistika* (1-2/2002), sv. 53-54, str. 127-142

Filipović³⁸ navodi kako je u teoriji kontaktne lingvistike (Filipović 1986) jasno razgraničio dva moguća pristupa, odnosno temeljne teoretske pretpostavke pri analizi jezičnih dodira, a radi se o *neposrednome* i *posrednome* dodiru. Nadalje, ističe kako rezultati dodira ovise o tipu jezičnoga kontakta, stoga je prethodno potrebno odrediti radi li se o (*ne*)*posrednome* dodiru dvaju jezika. Prema Filipoviću, *posredno* se *posuđivanje* zasniva na već spomenutom lancu u kojemu jezik davalac preko posrednika dolazi u dodir s jezikom primaocem i djeluje na nj. Posrednik može biti neki jezik, ili pak masovni mediji kroz sve oblike pisane ili govorene riječi, a on pri njegovoj adaptaciji i prijelazu u jezik primalac, djeluje na jezik davalac (prema Filipović 1991: 31-33).

U svoju teoriju jezičnih dodira Filipović unosi nove elemente te ju upotpunjuje novim tipom jezičnoga, *neposrednoga* posuđivanja, za koji mu služi situacija između prvih generacija hrvatskih iseljenika, kojima je pri susretu s Amerikancima jedini jezik sporazumijevanja bio hrvatski, dok su se potonji služili svojim američkim engleskim jezikom te nisu poznavali jezik doseljenika, čime su dva jezika došla u dodir bez posrednika. Analiza je ovih jezičnih dodira (hrvatskih dijalekata i američkoga engleskog) pokazala da se, za razliku od *posrednoga posuđivanja*, gdje se odvija na četiri razine, u ovakvim slučajevima analiza može vršiti i na petoj, sintaktičkoj razini. Kod *neposrednoga* je posuđivanja tako utjecaj jezika davaoca (američki engleski) znatno snažniji te se pojavljuje u brojnim sintaktičkim konstrukcijama.

Dakle, Filipovićovo je istraživanje *neposrednih* jezičnih dodira ukazalo na veću prisnost dodira, koju osim prenošenja leksičkih elemenata koje nalazimo i u *posrednome* posuđivanju, potvrđuje i prenošenje gramatičkih struktura jezika davaoca u jezik primalac koje zatim djeluju na sintaktičku normu jezika primaoca te se analiza ukoliko se radi o *neposrednome* posuđivanju, može provoditi i na sintaktičkoj razini (prema Filipović 1991: 34).

Kulturno-povijesni su čimbenici i kontekst, uz jezične pokazatelje poput podudarnosti oblika i značenja kod jezika primaoca i davaoca, veoma važni pri identifikaciji prevedenica³⁹, a ukazuju ne samo na podrijetlo uzora za *kalkiranje*, već i

³⁸ Filipović, R.: *Neposredni jezični dodiri u hrvatskim dijalektima u SAD*. Senjski zbornik (1/1991), sv. 18, str. 31-40

³⁹ Turk, M; Opašić, M.: *Kulturno-povijesni kontekst kalkiranja u hrvatskome jeziku*. Kroatologija (1/2010), sv. 1, str. 300-315

na leksička područja i njihovu možebitnu otvorenost utjecaju pojedinih jezika; a naposljetku, razjašnjavaju i sam proces posuđivanja kojime je jezik davalac posrednikom djelovao do jezika primaoca. Pritom je bitno poznavanje jezika posrednika kako bi se uopće mogao ustanoviti način na koji su prevedenice oblikovane, kao i promjene u njihovoj tvorbenoj i značenjskoj strukturi u konačnome obliku koji nalazimo u jeziku primaocu, kojemu je prethodio prvotni uzor iz jezika davaoca.

Kulturno-povijesni kontekst koji čine razni izvanjezični čimbenici poput zemljopisne blizine, državne, gospodarske, civilizacijske i znanstveno-tehničke veze te kulturna difuzija između dva ili više naroda i njihovih jezika, veoma je bitan i pouzdan kriterij pri otkrivanju podrijetla uzora prevedenica, kao i njih samih (prema Turk; Opašić 2010: 302-313).

Uobičajeno je da bilingvalni govornici, zbog intelektualnih, socijalnih i psiholoških čimbenika, preuzimaju izraze iz stranih jezika koji im u većini slučajeva služe označavanju novih pojmova te tako nastaje jezično posuđivanje⁴⁰, a upravo kalkovi i posuđenice predstavljaju različite oblike složenih načina jezičnoga posuđivanja te su posljedice kulturnih i jezičnih difuzija (prema Turk 1997: 85).

Jezični su dodiri uvijek rezultat specifičnih društvenih odnosa, a svijest dvojezičnoga govornika koji posreduje između dviju jezičnih zajednica mjesto je susreta tih jezika. Posljedice takvih dodira mogu biti u vidu leksičkoga, ali i strukturalnoga posuđivanja te tako potencijalno utjecati na stvaranje novih jezika, kao i na njihovo izumiranje i nestajanje (Ščukanec 2011: 52 prema Sočanac 2005: 9). Pri jezičnim se dodirima mijenjaju jedan, ili pak svi jezici u kontaktu, a utjecaji jezika na drugi jezik ili jezike najčešće se očituju u posuđivanju riječi, no ukoliko je jak utjecaj društvenih i jezičnih okolnosti, utoliko je moguć i prelazak svih aspekata jezične strukture iz jednoga jezika u drugi (Ščukanec 2011: 52 prema Thomason 2005: 10). Proporcionalno s intenzitetom i trajanjem kontakta, veličinom grupe, količinom kulturnoga pritiska jedne grupe na drugu te društveno-gospodarskom dominantnošću određene skupine, rastu i mogućnosti za različite interferencije na svim jezičnim razinama, a pod utjecajem jednoga jezika mogu se mijenjati svi elementi drugoga bez ograničenja (Ščukanec 2011: 52 prema Thomason 2005: 66).

⁴⁰ Turk, M: *Jezični kalk: tipologija i nazivlje*. Fluminensia (1-2/1997), sv. 9, str. 85-104

Ako govorimo o dvojezičnim fenomenima, osim već razjašnjenoga jezičnog posuđivanja, čest je i transfer, prijenos iz jednoga jezika u drugi, odnosno *interferencija* pri kojoj se jezik ili varijetet, uzimajući u obzir pojedine elemente ili karakteristike jezika (varijeteta) pod čijim je utjecajem, mijenja, no nikada u potpunosti (primjerice događaju se promjene na njegovoj leksičkoj razini). S druge strane, o *promjeni* je ili *gubljenju jezika* riječ kada se jedan od jezika u kontaktu sve manje koristi, nasuprot drugoga jezika koji se nameće.

Razlikujemo linearne i nelinearne oblike *jezičnoga pomaka* (eng. *language shift*) (Ščukanec 2011: 54 prema Nelde 1990: 17-18), a starije jednojezične generacije mogu biti primjer linearnoga pomaka, jer je kod njih službeni jezik, nakon što je polako dolazio do druge generacije, kod najmlađe generacije u potpunosti potisnuo materinski jezik. Ponekad se nakon zamjenjivanja materinskoga većinskim jezikom, osoba kasnije vraća svojoj zajednici i prvotnome jeziku, što potvrđuje da se ne radi uvijek o linearnome gubitku jezika, jer da je tako, materinski, odnosno jezik koji je u novoj zajednici smatran *nižom varijantom*, nikada ne bi opstao. *Jezični se pomak* može pojaviti u raznim značenjima i oblicima jezičnoga ponašanja zajednice u cijelosti, njene podskupine, ili pak pojedinca, koji se postupnim procesom *pomaka* mogu prestati služiti jezikom kojime su ranije govorili, ili primjerice mijenjati svoj glavni, dominantni jezik, a pojam se *jezičnoga pomaka* može odnositi i na jezik jedne ili više komunikacijskih domena (škola, kuća, posao, crkva) te na jezik jedne (do tri) od četiriju (slušanje, govorenje, čitanje, pisanje) osnovnih jezičnih vještina (prema Ščukanec 2011: 54-55 prema Clyne 2003: 20).

Iako je teško definirati pojam *gubljenja jezika* i kriterije koji mu prethode, smatra se kako jezik izumire kada prestane ispunjavati ikakvu svrhu unutar jezične zajednice te je tako njegovo izumiranje postupan proces, dok se dugoročnom posljedicom jezičnoga dodira smatra njegovo gubljenje očitovano u gubljenju lingvističkoga materijala, govornika, domena, a na kraju i same strukture. Dolazi do leksičkoga posuđivanja velikih razmjera i zamjenjivanja gramatike s onom drugoga jezika, no izumiranje se jezika katkad može dogoditi i unatoč nepostojanju navedenih kriterija (Ščukanec 2011: 55 prema Thomason 2005: 223-235). Razlozi gubljenja materinskoga jezika (prema Ščukanec 2011: 55 prema Nelde 1990: 19-20 i usp. Thomas i Wareing 2001: 148) u dvojezičnim društvima europskih gradova mogu biti manjak hrabrosti i samopouzdanja u govornika, vjerovanje u nadmoć stranoga

standarda, veće mogućnosti napredovanja pomoću stranoga jezika koji je ujedno i jezik okoline, kao i talentiranost za učenje jezika koja je prisutnija među manjinskom populacijom. Međutim, u istraživanjima su se jezičnoga pomaka ključnima za gubljenje pokazale situacije u kojima govornici stranoga jezika vrše pritisak na manjinu, od koje se očekuje prilagodba uvjetima većine te slanje djece u škole sa stranim jezikom. U našoj ćemo analizi sociolingvističkih intervjua pokušati uočiti razloge zapostavljanja i gubljenja materinskoga jezika, pomoću sjećanja i iskustava pojedinaca, koji će u ovome radu predstavljati nekadašnju dvojezičnu zajednicu o kojoj pokušavamo doznati što više te zabilježiti njeno postojanje, koje je što se tiče terenskoga rada i istraživanja, dosad bilo poprilično zanemarivano u literaturi.

4.2. Hrvatsko-talijanski odnosi na otoku Krku

Nakon što smo u poglavlju koje se bavi poviješću otoka Krka stekli uvid u povijesne prilike i zbivanja, sagledat ćemo neke od važnijih događaja koji su mogli utjecati na stvaranje i oblikovanje hrvatsko-talijanskih odnosa, kako na otoku Krku, tako i u samome gradu Krku. Također ćemo pokušati iznijeti statističke podatke o samoj brojnosti stanovništva, od kojih će nas najviše zanimati oni podatci koji se tiču etniciteta, odnosno materinskoga jezika i državljanstva stanovnika kroz godine, ne bismo li pokušali uvidjeti je li došlo do promjena u strukturi hrvatsko-talijanskih odnosa na Krku, u čijem je korijenu prisutnost prožimanja dviju kultura i jezika kroz povijesne, političke i gospodarske prilike, a grad Krk izvrsna je platforma za proučavanje hrvatsko-talijanskih odnosa, jer je u njemu, zahvaljujući izraženoj brojnosti Talijana najviše dolazilo do ispreplitanja i prožimanja dviju nacija. Kada govorimo o društvenim i političkim prilikama međuratnoga razdoblja, otok se Krk 1918. godine nalazi u austrijskome dijelu Monarhije, a regrutirani ili dobrovoljno odazvani krčani hrvatskoga podrijetla, na bojištu u dolini rijeke Soče brane interese Monarhije, nalazeći se tako nasuprot talijanske vojske, koja od travnja 1915. godine ratuje na strani Antante. Božić ističe kako je sudjelovanje muške otočne populacije na dvije ratno suprotstavljene strane koje je završilo kapitulacijom austrougarske

vojske, zasigurno imalo odjeka i na lokalne odnose.⁴¹ Međutim, dok je u ostalim otočkim mjestima prevladavala hrvatska narodnost stanovnika, u gradu su Krku stoljećima Talijani bili brojniji od hrvatskoga stanovništva te je tako u upravnom i biskupskom središtu otoka dominantan bio talijanski jezik, koji pripada višestoljetnim romansko-talijanskim povijesnim i kulturološkim utjecajima i prožimanjima u tome gradu.

S obzirom na srednjovjekovno doseljenje Hrvata na otok i njihovo formiranje budućih kaštela (Baška, Dobrinj, Omišalj, Vrbnik) i manjih mjesta u kojima se njegovao hrvatski tip staroslavenskoga jezika i glagoljičko pismo za svakodnevnu i crkvenu uporabu, činjenica da je u dvadesetome stoljeću na ostatku otoka prevladavao hrvatski etnicitet nije nimalo iznenađujuća. Kako navodi R. Bonifačić⁴², tijekom dvadesetoga su stoljeća Talijani i Hrvati u gradu Krku razvili specifičnu neformalnu manjinsku zajednicu te su se u doba njenoga istraživanja 1997. godine pripadnici te zajednice nazivali „starim Vejanima“ (prema već u radu spomenutome talijanskom nazivu Veglia za grad Krk), odnosno „pravim“ ili „originalnim“ Krčanima te su se smatrali gospodom i građanima, a otočane izvan grada nazivali su seljacima.

Možemo potvrditi kako je poimanje samoga nazivlja koje autorica navodi u radu, u nekoj mjeri prisutno i danas te sugrađani one koji su pripadali obiteljima staroga krčkog podrijetla zaista nazivaju „pravim“ ili „starim“ Krčanima ili „Vejanima“, a neki od naših ispitanika o kojima će biti više govora u daljnjem radu, dolaze iz upravo takvih obitelji. Ispitanici R. Bonifačić krajem prošloga stoljeća navode kako su kod kuće i među sobom govorili⁴³ lokalnim idiomom venetskoga talijanskog jezika, a u službenoj su komunikaciji rabili standardni talijanski i hrvatski jezik, dok su u vrijeme istraživanja rabili samo hrvatski. Autoričin rad i pojedini zaključci moći će nam pružiti svojevrsnu paralelu kada bude riječ o izjavama naših ispitanika i njihovim mišljenjima dvadeset godina poslije autoričina istraživanja, iako ovaj rad ima drugačije okosnice od autoričina rada koji je fokusiran na folklorističke običaje te

⁴¹ Božić, T.: *Hrvatsko- talijanski odnosi na otoku Krku u međuratnom razdoblju (1918 - 1941)*. Hrvati i manjine u Hrvatskoj: moderni identiteti (2014), str. 163. i dalje

⁴² Bonifačić, R.: *O odnosu urbanog i etničkog identiteta: Primjer Talijana i Hrvata u gradu Krku*. Etnološka tribina: godišnjak Hrvatskog etnološkog društva (27-28/2004/2005), sv. 34/35, str. 61. i dalje

⁴³ Autorica navodi kako su u vrijeme njenoga istraživanja ispitanici djelomice još uvijek govorili venetskim dijalektom talijanskoga jezika.

urbani i etnički identitet. Naime, autorica u radu proučava veoma zanimljivu činjenicu kako jezik nije presudni čimbenik etničkoga identiteta njenih ispitanika te tako preispituje prioritet jezika pri njegovome određenju. Obrazlaže navedenu tvrdnju činjenicom kako su Hrvati u svojoj kući i unutar zajednice govorili venetski te se zabavljali pretežno uz talijanske pjesme još osamdesetih godina prošloga stoljeća, što je kontradiktorno očekivanjima da se svaka etnička skupina služi svojim materinskim jezikom, kao što su to primjerice činili Talijani na Krku.

Tablični prikaz 1; udio Hrvata i Talijana u ukupnom broju stanovnika grada Krka⁴⁴ (prema Bonifačić 2004: 64)

godina	ukupno	Hrvati	%	Talijani	%
1880.	1.592	25	1,5	1.541	96,8
1890.	1.620	91	5,6	1.449	89,4
1900.	1.648	132	8	1.435	87
1910.	1.778	212	12	1.494	84
1948.	1.473	926	62,8	507	34,4
1953.	1.470	1.078	73,3	284	19,3
2001.	5.491	4.989	90,8	21	0,38

Sagledamo li popise stanovništva u razdoblju od 1880. do 1910. godine, mogli bismo zaključiti kako je dio Hrvata koji su nastanjivali grad Krk bio ubrajan među Talijane. Božić se u svojem radu također osvrće na odnos urbanoga i etničkoga, kada govorimo o identitetu te tako navodi kako su se Krčani, odnosno „stari Vejani“ korištenjem talijanskoga jezika svjesno željeli razlikovati od otočkoga stanovništva izvan grada, ili doseljenika koji su nastanili grad Krk nakon Drugoga svjetskog rata, a većinom se radilo o hrvatskome stanovništvu. Koristeći lokalni idiom koji pripada

⁴⁴ Tablica popisa stanovništva u gradu Krku. Preuzeti podatci s raznih popisa sadržani u radu R. Bonifačić, kao i u popisima stanovništva Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske, prilagođeni su za potrebe ovoga rada te su tako izdvojene samo rubrike *ukupno*, *Talijani* i *Hrvati*.

takozvanome kolonijalnom venetskom dijalektu talijanskoga jezika⁴⁵ pri svakodnevnoj komunikaciji, a standardni talijanski, koji je tek poslije zamijenio hrvatski jezik, pri službenoj komunikaciji, Krčani su tako (jezikom) potvrđivali svoj urbani identitet, čija je važnost nadilazila onu samoga etničkoga identiteta pa tako jezik nije bio preduvjet etničkoga pripadanja. Dakle, jezikom se potvrđivao prestižni identitet „Vejana“ izgrađen na urbanim i romansko-talijanskim vrijednostima koje su predstavljale opoziciju slavensko-hrvatskomu, ruralnom kulturnom nasljeđu.

Iz priloženoga tabličnoga prikaza koji će nam olakšati bolje sagledavanje same etničke situacije te prisutnosti Talijana u gradu Krku, vidljivo je kako je 1880. godine u gradu Krku živio 1541 Talijan te samo 25 Hrvata. Potporanj već navedenoj pretpostavci u ovome radu, koja se odnosi na preispitivanje kredibiliteta etničke situacije koju možemo iščitati iz samih popisa te stvarne etničke slike, nalazimo u činjenici da prezimena popisanih stanovnika ukazuju na ponešto drugačiju sliku, a Bonifačić navodi kako su u popisima od 1880. do 1990. godine podatci o etničkoj pripadnosti bili dobivani neizravno, pri čemu su se koristili podatci o vjerskoj pripadnosti i materinskome ili govornome jeziku kojime su se ispitanici služili (Bonifačić 2004/2005: 64). Tako unatoč opširnoj obradi i interpretaciji podataka od strane tadašnjih popisivača, možemo zaključiti kako je dio Hrvata u popisima stanovništva do 1900. godine ubrojen među talijansko stanovništvo. Ova će nam činjenica uvelike služiti u daljnjem radu, jer kao što smo već spomenuli, velik se dio „Vejana“ služio (ili služi)⁴⁶ venetskim dijalektom talijanskoga jezika (među sobom ili u kućnoj uporabi), no većina se ipak smatra Hrvatima. Tada u popisima korištena „neizravna metoda“, nije pružila vjerodostojnu etničku sliku grada Krka, a u daljnjem ćemo radu kroz analizu intervjua naših ispitanika pokušati procijeniti bi li to i danas bio slučaj kada bismo uzimali u obzir šire podatke o ispitanicima, poput materinskoga ili komunikacijskoga jezika te ćemo tako uvidjeti dolazi li do odstupanja među etničkim slikama, kada osim podataka o etničkoj pripadnosti do kojih smo došli izjašnjavanjem i deklariranjem samih ispitanika, uzmemo u obzir i neke druge izjave i

⁴⁵ Božić, T. str. 164.

⁴⁶ Ova će tematika u daljnjim poglavljima biti istražena kroz razgovor s ispitanicima te ćemo tako dobiti stvarnu, današnju sliku i mišljenja samih Krčana, koje ćemo onda moći usporediti s podacima iz korištene literature.

informacije, čiji bismo onda način obrade mogli usporediti s nekadašnjom „neizravnom metodom“.

U razdoblju između 1880. i 1910. godine očita je oprečnost talijanskoga grada Krka s jedne te hrvatskoga otoka Krka s druge strane. Tadašnju situaciju potkrepljuje i izjava Krčanina Antonia Udine – Burbura (Tuone Udaina), kojega razni autori smatraju posljednjim poznavateljem i govornikom veljotskoga ili dalmatskog jezika u gradu Krku, a izjavio je: „...nojiltri fume ne la čituot de Vikla toč kuinč Taluni...“ (hrv.: mi u gradu Krku smo svi skupa Talijani) (citirano prema Fiorentin 2011: 355).⁴⁷ Alan Žic-Teklin u svojoj knjizi *Tako je govorio Burbur*, koja je svojevrsna subjektivno napisana, esejiistička biografija u kojoj autor preispituje znanstvene činjenice te problematizira samo izumiranje jezika; analizira pogreške koje je Bartoli⁴⁸ namjerno ili slučajno učinio prevodeći Burburove riječi s veljotskoga na talijanski jezik. Tako Žic-Teklin navodi: „Nojiltri fume ne la čituot de Vikla toč kuinč Tal'án... nojiltri Tal'uni di Víkla.', a Bartolijev prijevod glasi 'Noi siamo nella città di Veglia tutti quanti Italiani... noi Italiani di Veglia.' (hrv.: Mi smo u gradu Krku svi Talijani, mi Talijani iz Krka.)“ (citirano prema Žic-Teklin 2017: 138). Autor smatra kako je rečenica neispravno prevedena te je umjesto sadašnjega vremena Bartoli trebao koristiti aorist, jer je u njemu rečenica i izgovorena te bi tako Burburova navodna izjava poprimila sasvim drukčiji kontekst; *Mi bijasmo u gradu Krku svi Talijani, mi Talijani iz Krka*. Tako se propitkuje jesu li Bartolijevi prijevodi i navodne Burburove izjave zaista izrečene, ili su imale ponešto drukčiji kontekst, uzmemo li u obzir činjenicu da mu je i sama majka bila Hrvatica, a općina Krk tek je kroz njegovu mladost bila u rukama stranke Talijana, a u razdoblju od 1792. do 1919. godine (Antonio Udina rođen je 1823. godine) vodstvo dioceze Krka obnašalo je četvero hrvatskih biskupa, iz čega možemo zaključiti kako se težilo poboljšanju situacije i položaja Hrvata i u glavnome gradu, Krku te se tako smanjivala već spomenuta oprečnost između grada i ostatka otoka.⁴⁹ Dakle, vjerodostojnost Burburove izjave, odnosno njen prijevod i kontekst vremena na koje se odnosila, ostaju nerazjašnjenima.

⁴⁷ Isti citat navode i Bonifačić (2004/2005) i Božić (2014) u svojim djelima (već navedenim u ovome radu).

⁴⁸ Bartoli, Matteo Giulio (1873–1946), tal. lingvist rodnom iz Labina, začetnik neolingvistike, pokretač Talijanskog jezičnog atlasa, prvi sustavni istraživač dalmatskoga (veljotskog) jezika.

⁴⁹ Žic-Teklin, A., str. 138.

S obzirom na to da stanovništvo nije popisivano u razdoblju od 1910. do 1948. godine, možemo samo pretpostavljati za koju su se naciju krčki Talijani opredjeljivali u doba Kraljevine Jugoslavije.⁵⁰ Nažalost, ne postoje podatci koji bi nam odgovorili na pitanje je li hrvatski ili jugoslavenski identitet tada postao (politički) poželjniji od onoga talijanskoga. Druga talijanska okupacija otoka 1941. godine Talijane kratko vraća u poželjni položaj, no pritisak u prvim poslijeratnim godinama naposljetku će donijeti najveći egzodus Talijana otkada su nastanili Krk. Iz priloženoga tabličnoga prikaza vidljiv je znatan porast Hrvata (926) 1948. godine, u odnosu na Talijane (507). Dakle, smanjivanje broja Talijana objašnjava talijanska kapitulacija 8. rujna 1943. godine, nakon koje je uslijedilo iseljavanje krčkih Talijana, koje se nastavilo 1948. godine odlaskom grupe ribara, a 1951. godine otišla je još veća grupa.⁵¹ Razlozi su očigledno bili političke prirode; dio je Talijana emigrirao, a dio je talijanski etnički identitet zamijenio hrvatskim.

Božić smatra kako je asimilacija Talijana u hrvatski nacionalni korpus otpočela još u međuratnome razdoblju, a broj krčkih Talijana zatim se nastavio smanjivati u narednim godinama. Kada govorimo o međuratnome razdoblju (1918-1941), nakon Prvoga svjetskog rata, unatoč stoljetnoj prisutnosti romanskoga, talijanskog grada Krka u suživotu sa slavenskim, hrvatskim naseljima; političke prilike preslikale su se i na ovo područje te je tako talijanski etnicitet u gradu Krku otpočeo jenjavati, a čak i pripadnici Zajednice Talijana u gradu Krku počinju se različito opredjeljivati o političkim i etničkim pitanjima.⁵² Sukladno tome, u gradu Krku jača hrvatski nacionalni identitet kroz djelovanje obrazovnih, crkvenih i gospodarskih institucija koje tako povećavaju distanciranost prema Talijanima, posebice nakon talijanske okupacije (1918-1921), a etničke granice u gradu Krku bivaju jasno postavljene i vidljive. Stoga je, kako navodi Bonifačić, homogena i harmonična zajednica „starih Vejana“ bila itekako postojana i aktivna. Tako su u gradu Krku više desetljeća istovremeno djelovale talijanska i hrvatska crkva te talijanska i hrvatska škola. Talijani su imali i vlastitu čitaonicu u Talijanskome kulturnom klubu „Circolo Italiano di Cultura“, koji je bio mjesto njihova sastajališta i druženja. Tijekom važnijih blagdana, neki su pjevali talijanske, a neki hrvatske pjesme, ovisno o nacionalnoj pripadnosti, a u jednome su

⁵⁰ Bonifačić, R., str. 65.

⁵¹ Božić, T., str. 176.

⁵² Božić, T. str. 176.

razdoblju procesije bile razdvojene na različite dijelove grada te su tako jednu pohodili Talijani, a drugu Hrvati. U razgovoru s našim ispitanicima vidjet ćemo hoće li se i oni dotaknuti ove teme i prisjećaju li se neki od njih iz vlastitih iskustava, podataka i situacija iz literature korištene u ovome radu. Nadalje, 2001. godine u gradu Krku popisano je 21 Talijan, a na cijelome otoku bilo je tek 43 stanovnika nacionalno opredijeljenih kao Talijani. Pod grad Krk spada i 14 okolnih naselja, no smanjimo li čak taj broj s 4989 stanovnika na sam grad koji je 2001. godine mogao imati nešto više od 2500 stanovnika, omjer Talijana još uvijek će biti manji od jedan posto.

Tablični prikaz 2; udio Hrvata i Talijana u ukupnom broju stanovnika grada Krka⁵³

godina	ukupno	Hrvati	%	Talijani	%
2011.	6281	5738	91,3	21	0,33

Pomoću podataka s posljednjega popisa stanovništva iz 2011. godine, izračunati su postotci iz kojih je vidljiv malen pad omjera Talijana naspram Hrvata, usporedimo li postotak s onime iz 2001. godine, no sam broj Talijana u gradu Krku ostao je identičan onome s popisa stanovništva iz 2001. godine. U razdoblju od samo 120 godina, udio Talijana u ukupnom broju stanovnika grada Krka smanjio se s 96,8% na današnjih 0,33%.

4.3. Temeljni pojmovi jezične biografistike

U centralnome će dijelu našega rada uslijediti analiza sociolingvističkih intervjua, koji će tako predstavljati svojevrzne jezične biografije naših ispitanika, a u nastavku ćemo ukratko pokušati objasniti sam teorijski okvir istraživanja, kada je riječ o jezičnim biografijama. Jezični intervjui prethodili su jezičnim biografijama, a njihova preteča bili su narativni intervjui, postupci rabljeni u sociologiji i društvenim znanostima, iz kojih je Fritz Schütze (Šćukanec 2011: 82 prema usp. Elbert / Hester / Richter 1985: 5-6; 13-15; Treichel 2004: 74; usp. Schütze 1987: 49) razvio metodologiju biografskoga intervjua, a u počecima je istraživao interaktivne strukture moći.

⁵³ Podatci su preuzeti iz popisa stanovništva (2011. godina), Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

Priče koje možemo pronaći u individualnim biografijama te ih obraditi, važne su za društvene procese koji se ne mogu promatrati odvojeno od njih, a metodama tekstne lingvistike i analize diskursa pomoću kojih se narativni intervjui, odnosno (auto)biografske priče unutar njih, nadalje mogu analizirati, dobivamo uvid kako u biografske, tako i u procese unutar samoga društva, a osim mišljenja i reakcija ispitanika, zastupljeni su i vanjski događaji (Ščukanec 2011: 82 prema usp. Treichel 2006: 73 i Schütze 1983: 258-286). Kod narativnoga je intervjua naglasak na interakciji licem u lice te informant istraživaču pripovijeda svoju životnu priču, stavljajući u njeno središte jezik, a razgovor se snima, transkribira i pojavljuje u novome pisanome obliku kako bi se mogao prenijeti široj publici, iako je istraživač primarna i jedina prvotna publika. Iako razlike između literarnih tekstova i usmenoga pripovijedanja zastupljenoga u narativnim intervjuima nisu izričito definirane, kod potonjega je slučaja komunikacijska situacija (pa tako kasnije i sam tekst) snažnija, smislenija i uvjerljivija (prema Ščukanec 2011: 83 prema Franceschini 2011: 228-229). Ščukanec navodeći definicije i mišljenja raznih autora⁵⁴ nadalje razjašnjava kako je upravo biografsko pripovijedanje na temu jezika (usvajanja, upotrebe i odnosa prema njemu), s mogućim razgovorom o drugim temama, srž pojma jezične biografije, kojom možemo upotpuniti i propitkivati prethodno dokumentirane podatke i to pomoću subjektivnih podataka sa strane informanata, pri čemu ih istraživač u većoj ili manjoj mjeri objektivno opisuje. Svaki slučaj valja promatrati zasebno, a među biografijama se mogu pronaći i sličnosti unatoč njihovim različitim strukturama i sadržajima, kao i neki kulturološki obrasci i preklapanja promatra li se isto okruženje, no različitosti među biografijama nerijetko uzrokuju teško pronalaženje njihovih zajedničkih karakteristika, a prijeko je potreban i interdisciplinarni pristup ovakvim istraživanjima, kao i suradnja društvenih znanosti uopće, budući da sadržaj biografija valja promatrati u određenome vremenu, pomoću sociološkoga, ali i kulturnoga konteksta koji ga okružuju.

4.3.1. Jezik i identitet

Stabilnost manjinskoga jezika ovisi o stavovima i broju njegovih govornika, o potpori institucija te o međusobnim političkim i društvenogospodarskim odnosima dominantne i inferiorne skupine, a u novije se vrijeme sve relevantnijim za očuvanje

⁵⁴ Autorica navodi i citira teze sljedećih autora: Nekvapil 2001: 149; Barth 2004: 76; Franceschini 2004: 123-125

jezika smatra i sam koncept etniciteta, o kojemu će također biti nešto više riječi u daljnjemu radu (Ščukanec 2011: 85 prema Thomason 2005: 21-23). Kada je riječ o stavovima prema jeziku, na manjinske skupine utječu skupine koje se služe jezikom, ali i one koje ga ne upotrebljavaju te one tako mogu od većinske skupine preuzeti (negativne) stavove koji se odnose na neke dijelove njihova vlastitoga etničkoga identiteta (Ščukanec 2011: 85 prema Bechert / Wildgen 1991: 5). Sam izbor jezika određuju mnogi izvanjezični čimbenici poput kulturnoga i društvenoga identiteta samih govornika, komunikacijskih situacija i ciljeva, konteksta, sugovornika, mjesta gdje kontakt nastaje, povjerenja, prisutnosti (ne)poznatih osoba te (samo)procjene unutar jezične zajednice.

Pritisak je ili prestiž službenoga, odnosno većinskoga jezika najmanji unutar privatne i obiteljske domene, gdje se komunikacija na podređenome jeziku može najdulje održati zbog svojega intenziteta te je obitelj posljednje mjesto uporabe materinskoga jezika, ako govorimo o njegovu izumiranju. Također, smatra se kako je pred govornikom manjinskoga jezika nerijetko svojevrsan odabir između želje za asimilacijom s jedne strane i čuvanjem etničkoga nasljeđa s druge strane, a on svoj odabir ostvaruje upravo putem jezika (Ščukanec 2011: 86 prema Fought 2008: 27).

Nacija označava zajednicu sa zajedničkom poviješću, kulturnom tradicijom i jezikom, odnosno zajedničkim etničkim identitetom, a u korijenu je riječi *eticitet* grčki pojam *ethnosa* ili *nacije*, prema kojemu se on i definira. Etničke manjine mogu njegovati svoju kulturu i jezičnu praksu u vidu zadržavanja materinskoga jezika te se tako samoinicijativno razlikovati od većinske skupine i njenih normi, a većinska im i nadmoćnija skupina taj izbor može i onemogućavati (Ščukanec 2011: 86-87 prema Thomas / Wareing 2001: 84-92).

Etnicitet, odnosno probuđena etnička svijest u govornika manjinskoga jezika koji je u procesu gubljenja, može rezultirati pozitivnim stavom prema etničkome jeziku te tako uvelike utjecati na njegovo oživljavanje i očuvanje (prema Ščukanec 2011: 87 prema Koenis 1980: 12 i Rouchdy 1990: 372).

Ako proučavamo pojam identiteta, zbog čije se višeznačnosti i ispreplitanja s pojmovima etniciteta, kulture i jezika, njime bave različite discipline, jezik valja definirati kao jednu od njegovih sastavnih komponenata, unatoč tomu što upravo odnos jezika i identiteta čini okosnicu brojnih istraživanja. Stoga Ščukanec (prema

Haarman 1996: 219) ističe kako identitet predstavlja nadređenu veličinu, o njemu ovisnim pojmovima, jeziku i kulturi, a upravo je jezik način kroz koji ga govornik ostvaruje i potvrđuje, kao i svoj etnicitet. Izborom se tako jezika mogu izabirati i identiteti te pojam višejezičnosti možemo povezati sa prisutnošću višestrukih identiteta koji se mogu iskazivati, prilagođavati, ili pak mijenjati prebacivanjem koda, miješanjem kodova, kao i jezičnim posuđivanjem (Ščukanec 2011: 87-88 prema Kalogjera 2007: 262, 265; usp. i Fought 2008: 21-23; usp. i Haugen 1990: 1-5). Jezik nadalje, bez obzira na mjeru u kojoj se koristi, predstavlja najznačajnije obilježje kulturnih razlika pa tako i samoga etničkoga identiteta u današnjim multikulturalnim društvima, a istraživanjima se jezično nazadovanje (proces gubljenja prvoga ili drugoga jezika) povezalo s gubljenjem kulturnoga identiteta, dok se njegovim i očuvanjem manjinskih vrijednosti, uspio održati i manjinski jezik unutar kulture kojoj je (bio) podređen.

Konstantno ispreplitanje pojmova jezika i identiteta očito je i u pojmu *prijelaza* (eng. *language crossing, code – crossing*, prema Banu Ramptonu (1995., 1999.)), jezične situacije u kojoj govornik koristi jezične varijante pripadajuće društvenoj ili etničkoj skupini koje nije član te se on tako, posuđujući kod približava vrijednostima koje želi doseći, ili pojedincima s kojima se želi poistovjetiti, konstruirajući tako jezikom svoj etnički identitet (Ščukanec 2011: 89).

4.4. Kratki metodološki uvod i opis istraživanja jezičnih biografija

Kako našim radom prevladavaju sociolingvistički aspekti, uz povijesne dijelove i opise hrvatsko-talijanskih kulturnih i jezičnih kontakata i odnosa u gradu Krku, kao i na otoku u cijelosti, ključni dio ovoga istraživanja predstavlja upravo korpus sačinjen od sedam jezičnobiografskih transkribiranih intervjua, koji nam pruža uvid u cjelokupnu kako povijesnu, tako i današnju situaciju kada je riječ o ovim odnosima. U analizi ćemo se pobliže baviti opisom i načinima našega istraživanja, pri kojemu se nismo vodili strogim metodološkim i teorijskim okvirima te smo putem pokušavali u što većoj mjeri postići objektivnost i smanjiti sudjelovanje promatrača, odnosno istraživača pri prikupljanju podataka o govorenome jeziku pojedinaca, odnosno snimanju njihovih (jezičnih) biografija. S druge strane, u samoj ćemo se analizi

pozabaviti tipovima naših informanata te opisati sam terenski rad, a potrebno je istaknuti kako ne smijemo promatrati jezik naših govornika kroz prizmu negiranja subjektivnih i emotivnih elemenata koji se mogu putem pojaviti, jer u našem istraživanju informanti kroz naglasak na jeziku, ipak pričaju o vlastitim životnim pričama, iskustvima i doživljajima. Dakle, na samome početku, nije naodmet konstatirati kako će se naši postupci neminovno udaljavati od strogih znanstvenih činjenica, a možda i od očekivanih metodoloških okvira, što je nerijedak slučaj kada je riječ o bavljenju jezičnom biografistikom, makar i djelomice, a ponekad zbog prevelike zaokupljenosti teorijom, istraživač može čak i previdjeti neke stvari relevantne za samo istraživanje (prema Ščukanec 2011: 92 prema Flick 2004: 69-70). Nadalje, Ščukanec također napominje kako su se rana istraživanja dvojezičnosti bazirala na lingvističkim aspektima jezika u kontaktu, dok se u novijim istraživanjima uvelike pridaje važnost društvenome i kulturološkome kontekstu, koji nam tako omogućavaju shvaćanje cjelokupne višeslojne situacije odnosa dvaju jezika na jednome prostoru te autorica (prema Nelde 1990: 15) ističe važnost proučavanja i istraživanja izvanjezičnih čimbenika koji su mogli utjecati, ili pak utječu na sam izbor uporabe određenoga jezika, koji ovisi o situaciji za koju su jedan ili drugi prikladniji, a pri čemu je potrebna interdisciplinarnost u vidu korištenja različitih parametara, modela i metoda, a samim time i suradnja sociologije i lingvistike. Kroz terenski rad, odnosno posjete i kontakte s našim informantima dobivali smo uvid u proučavanu jezičnu situaciju te smo potom formulirali ciljana pitanja koja su nam pomogla pri proučavanju jezika i identiteta na način da su bila nit vodilja kroz svojevrsno pripovijedanje životnih priča i sjećanja naših ispitanika, što naposljetku možemo nazvati i kombinacijom dobivenih jezičnih biografija i sociolingvističkih intervjua, koja će nam poslužiti kao okosnica terenskoga istraživanja, ali i ovoga rada uopće. Značajke su sociolingvističkoga intervjua u našim intervjuima, odnosno pitanjima koja su oni slijedili, vidljive u prikupljanju relevantnih izvanjezičnih podataka, poput godina ili podrijetla, a našim smo ispitanicima pružali samo smjernice kako bi se oni sami predstavili te smo pokušali što manje intervenirati pri njihovome pripovijedanju, što će biti vidljivo u nastavku rada. Također, sam jezik informanata koji je transkripcijom zabilježen, a sačuvane su i audio snimke, pruža korpus za daljnju i detaljniju analizu na sistemskolingvističkoj razini, a naši su informanti sami opisivali jezik u dodiru te njegove karakteristike, kako kulturološke i društvene, tako i lingvističku pripadnost i

određenja koja su smatrali da mu pripadaju. U našoj ćemo analizi tako pokušati doći do određenih zaključaka i generalizacija zasnovanih na pojedinačnim tekstovima.

Jezičnobiografsku metodu⁵⁵ možemo primjenjivati kroz analizu dokumenata koji nam mogu pružiti biografske podatke, ili korištenjem pismenih anketa putem kojih možemo skupljati pisane biografske podatke, no takve će pisane izjave manje poslužiti pri proučavanju stvarne uporabe jezika i same jezične situacije na određenome prostoru. Tako ovu metodu koja je nastala na sociološkim temeljima te se koristi u teoriji jezičnih dodira i sociolingvistici, možemo na neki način proširiti koristeći jezičnobiografske intervju u kojima se primjerice upitnicima obuhvaćaju različite životne faze ispitanika, što omogućava istovremeno istraživanje određenih domena i dobivanje samih jezičnih biografija. Također, intervju može biti zamišljen kao izvještaj informanta o vlastitoj životnoj priči te se naglasak stavlja na jezične aspekte, a intervju je usmjeren prema specifičnim i ključnim životnim događajima ili prijelazima. U analizi ćemo naših jezičnobiografskih intervju opisati kriterije i parametre kojima smo se služili pri neformalnim razgovorima te će biti vidljivo na koje smo podatke usmjeravali naše ispitanike, a Ščukanec (prema Bechert i Wildgen) ističe kako se kod ove metode naglasak nalazi na ranome djetinjstvu, okolini, užoj i široj obitelji, prijateljima, školi te jeziku učitelja ili učenika, govoru na ulici, jeziku u formalnim okruženjima te jeziku i govoru unutar vlastite obitelji, s partnerom ili djecom. Dakle, kako bi samim informantima (linearno) pričanje njihove priče bilo olakšano, koristili smo orijentacijske točke sadržane u pitanjima poput, rođenja, odrastanja, obitelji; a koje se mogu pratiti i povezivati kroz prisutnost institucija (obitelj, škola, crkva) u životu pojedinca, a na taj se način stvara i slika same prijašnje ili sadašnje društvene stvarnosti, kroz eventualne zajedničke karakteristike i iskustva koja se mogu pronaći unutar individualnih i raznolikih priča. S obzirom na to da prije samoga istraživanja nismo željeli postavljati hipoteze, već će njihovo eventualno formuliranje, kao i zaključci uslijediti pri obradi samih prikupljenih podataka, također smatramo važnim napomenuti kako su jezične biografije svojevrsni doživljaji, odnosno izvještaji o njima (prema Ščukanec 2011: 98 prema Franceschini i Miecznikowski 2004: 1) te neka vrsta svakodnevnih teorija pa tako ne predstavljaju same činjenice. Također, smanjenim interveniranjem te fokusom na širi kontekst i individualne dokumentarističke interpretacije, a ne kolektivna zapažanja, pokušali

⁵⁵ Ščukanec, A. str. 96. i dalje (usp. i Meng 2004: 97-99)

smo dobiti što cjelovitiji uvid u samu problematiku i temu istraživanja, a upravo prilagođavanjem ispitanicima i situacijama koje su se same nametale te tako prelazile metodološki zadane okvire kada je riječ o proučavanju jezika u kontaktu, ili samoj analizi jezičnih biografija, prikupili smo podatke koji bi, smatramo, možda u suprotnome slučaju bili zanemareni.

5. Sociolingvistička analiza prikupljenih jezičnih biografija

Potrebno je naglasiti kako zasigurno postoje subjektivni čimbenici unutar ovoga istraživanja te kako se teme unutar intervjua obrađene kroz postavljena pitanja dotiču isključivo životnih priča naših informanata, kroz koje oni pričaju o jeziku i identitetu te vlastitim i međusobnim odnosima i razmišljanjima, stoga bi bilo nemoguće isključiti emotivni karakter kako samoga jezičnoga sustava za govornike, tako i crtica iz njihovih privatnih života. Također, uspostavljanje kontakta s informantima nije bilo problematično zbog ranijih obiteljskih i prijateljskih veza s pojedinim informantima, a koji su nadalje sami predlagali buduće sugovornike koji su rado pristajali na ugovorene sastanke i prikupljanje podataka. Moramo napomenuti kako je upravo obiteljska povezanost, odnosno prisutnost talijanskoga jezika u govoru strica istraživačice, kako kod kuće s obitelji, tako i s prijateljima (od kojih su neki informanti u ovome radu), utjecala na ranu spoznaju supostojanja ovakve zajednice u gradu Krku, a čiji govor nažalost nikada nije zabilježen, kao ni same činjenice o njihovome životu, razlozima i okolnostima dvojezične situacije u gradu, što je rezultiralo interesom za ovu temu i pisanjem ovoga rada. Nažalost, tijekom istraživanja dvoje je mogućih informanata već i preminulo, a naši su se informanti ujediniili u želji da ostave trag kulturološke, povijesne, ali i lingvističke važnosti pomoću sudjelovanja u ovome radu koji će nam pružiti svojevrsne empirijske neposredne podatke o svakodnevicu u vidu zapisa, kako auditivnoga tipa, tako i naših transkripata, a koji će se nadalje moći analizirati i predstavljati dopunu dokumentiranim podacima. Kroz njihove će se priče, promatramo li ih kao socijalne tekstove, moći stvoriti slika nekadašnje i sadašnje društvene stvarnosti, kada govorimo o odnosu Talijana i Hrvata u gradu Krku, odnosno govorenoj varijanti talijanskoga jezika kojom će se naši ispitanici služiti.

Pri našim smo se druženjima s ispitanicima kroz spontani razgovor pripremali za izvedbu intervjua te su informanti prije početka samoga snimanja nekoliko minuta mogli proučavati pitanja u pisanome obliku, a koja će im tijekom intervjua biti postavljena usmenim putem. Nismo željeli da priprema dugo traje, već smo se bazirali na tome da razgovor učinimo što lagodnijim te smo sudionicima objasnili kako nam je stalo do njihovoga viđenja i mišljenja o temama o kojima će biti riječi te

kako se ne moraju pribojavati jesu li informacije koje posjeduju i spremni su ih podijeliti s nama vjerodostojne, ili pak u kojoj su mjeri potpune i provjerene, jer je cilj ovoga istraživanja pratiti njihove priče i (jezične) biografije, odnosno proučiti jezik kojime se služe kroz društvene, povijesne i kulturalne aspekte prisutne u raznim domenama i temama unutar intervjua. Time smo uvodnim razgovorima otklanjali eventualni osjećaj srama, jer smo naše informante upoznali s činjenicom kako sama obilježja njihovoga govora te ispravnost ili iskrivljenost njihova izraza neće biti glavnom temom ovoga rada, već je cilj prikupiti građu upravo u izvornome obliku, odnosno poticati ih da ne dvoje oko svojega izgovora ili riječi koje će upotrijebiti, kako bi rezultati bili što vjerniji, a samim time i posjedovali autentičnu vrijednost. Dakle, samome je istraživanju i snimanju intervjua prethodilo opuštanje sugovornika, koje nam je smatramo pripomoglo u namjeri da snimak njihovih pripovijedanja o vlastitim iskustvima naliči na otvoren, spontan i neformalan razgovor u prijateljskome okruženju, budući da smo željeli da i rezultati budu što vjerodostojniji u smislu svakodnevnoga jezičnoga izričaja kako bi mogli ocrtati nekadašnju, ali i sadašnju jezičnu stvarnost. Tako smo pitanja postavljali na hrvatskome jeziku, kako sugovornike ne bismo navodili na standardni talijanski jezik, ili nametali određen izgovor. Tražili smo od njih da uvijek odgovaraju na talijanskome jeziku koji poznaju, a ukoliko bi im manjkala neka riječ u vokabularu, nismo željeli intervenirati, niti nakon njihovoga upita, već smo pauzirali snimku te im na hrvatskome jeziku rekli da se mogu izraziti kako žele i kako se najbolje osjećaju te kako je sasvim legitimno zamijeniti talijansku riječ hrvatskom, ili izraziti svoju misao na jeziku koji im je u tom trenutku najbliži. Kako su naši informanti bili veoma susretljivi u svim segmentima, tako su s nama bez zadržke dijelili i svoje životne priče i osobne podatke u vidu primjerice obiteljskih imena, no u daljnjemu ćemo radu ipak upotrijebiti samo one relevantne podatke, kako bismo na neki način zaštitili njihovu privatnost. Međutim, problematika koja je prethodila i samoj ideji stvaranja ovoga istraživanja, a koja se odnosi na manjak živopisnih i stvarnih, osobnih podataka kada je riječ o upotrebi talijanskoga jezika, odnosno njegove određene varijante ili dijalekta, u gradu Krku te nezabilježnost ovoga govora, jednostavno nameće osobnu notu ovome radu, odnosno iziskuje djelomičan izlazak naših informanata iz anonimnosti, kako bi se uopće mogla opisati stvarna situacija i prilike u kojima su se zbivali dodiri dvaju jezika pa i u vidu osobnih imena ili prezimena. Naše je ispitivanje kroz razgovor, odnosno usmjeravanje informanata pomoću tematski zadanih pitanja predstavljalo prikupljanje

podataka, a sam koncept izbora podataka koji će biti upotrijebljeni u analizi ovisio je o kazivanjima naših sugovornika koje nismo mogli predvidjeti. Kako su pitanja bila otvorenoga i opširnoga tipa te su samo tematski usmjeravala tijekom razgovora, naposljetku smo postavljali još nekoliko dodatnih pitanja ili tražili pojašnjenja za misli i teme koje su se same nametnule u razgovoru te je tako sam koncept razgovora, odnosno (izbora) podataka bio otvoren i prilagođavao se izjavama i građi koju smo putem intervjua prikupljali, a smatramo kako je upravo ovakav koncept rezultirao dostatnom količinom teksta za analizu. Komparativna analiza sedam intervjua, točnije njihovih prevedenih prijepisa pružit će nam širu sliku negoli pojedinačna priča, odnosno slučaj u kojem bi eventualno zabilježili jezik i biografiju jednoga govornika na temelju koje bismo mogli dobiti uvid u stanje i položaj jezika u dodiru te okolnosti koje su pratile njihov(e) kontakt(e). Ako se problematika pojavi u više istraživanih slučajeva, moći ćemo dobiti svojevrsni orijentacijski okvir za usporedbu određenih pojedinačnih slučajeva pomoću njihovih zajedničkih karakteristika koje mogu predstavljati osnovu za pronalazak eventualnih zajedničkih kategorija, a samo će nam analiza pojedinačnih slučajeva, odnosno njihovo zasebno i odvojeno promatranje otvoriti put prema poopćavanju. Nakon sedam snimljenih intervjua, smatrali smo da imamo dovoljno reprezentativan korpus za opis i interpretaciju možebitnih jezičnih ili socioloških fenomena ili pojava, ali i uvid u cjelokupnu situaciju na temelju koje bismo mogli donositi tvrdnje i zaključke, a sam se očekivani korpus od početka istraživanja i proširio, jer smo u početku mislili kako ćemo moći pronaći samo nekoliko pojedinaca, a literatura navodi pričanje ikakvoga talijanskoga dijalekta u Krku praktički izumrlim.

Analiziranjem ćemo prikladnih životnih priča koje karakterom i strukturom odgovaraju jezičnobiografskome tekstu pokušati nadići činjenice i zaključke koji bi bili isključivo individualnoga karaktera te prikupiti promišljanja različitih informanata čiji se dobni raspon proteže od 58 godina koliko imaju dva najmlađa informanta, dok najstarija ispitanica ima 85 godina, a snimljeni će i transkribirani intervjui, uz njihov prijevod, rezultirati materijalima i korpusom koji će pružiti drukčiju perspektivu povijesnim ili teorijskim podacima u radu te samome razmatranju pojmova identiteta i jezika iz perspektive preostalih malobrojnih govornika koji su svjedočili vremenima relevantnim za kontakte i prožimanja dvaju jezika, a samim smo snimanjem ovakvih intervjua prikupili i zapis živućega jezika o kojemu oni kroz tematske orijentire u

našim pitanjima i govore. Opsežnošću pripovijedanja, odnosno prilično otvorenim i sveobuhvatnim pitanjima pokušali smo umanjiti mogućnost pogrešnoga shvaćanja ili interpretacije podataka, iako su se na nekim mjestima podatci i izjave naših informanata ponavljali ili pojavljivali više puta u ponešto drukčijemu kontekstu. Već smo napomenuli kako smo tijekom snimanja poticali ispitanike da sami ispričaju svoje biografije te smo u slučajevima kada je to bilo potrebno, spontano postavljali dodatna pitanja i tražili pojašnjenja. Također smo pokušali što vjernije prevesti ono što su ispitanici željeli reći, a pri samoj analizi bit će očito kako je pri ovakvome istraživanju nužna prisutnost ispitivača koji će sam analizirati podatke, jer smo pri analizi primijetili kako doslovnim prijevodom ne bismo mogli vjerodostojno zaključiti i shvatiti ono što su naši informanti željeli prenijeti. Stoga se nadamo da će naši komentari i usporedne analize uz prijevod uspjeti dočarati stvarnu situaciju, koja bi bila ponešto jasnija kada bismo uz prijevode istovremeno slušali i audio snimke. Također, tijekom prijevoda i transkripcije nastojali smo što vjernije prenijeti govor naših ispitanika te smo stoga zadržavali riječi u obliku u kojemu su izgovorene, ističući ih sa svrhom označavanja eventualnih odstupanja od standardnoga jezika, kako bismo mogli pratiti njihov govor i u lingvističkome smislu te nadodati pokoji komentar koji će nam dozvoliti naše skromno poznavanje jezičnoga sustava talijanskoga jezika. Za potrebe ćemo ovoga rada stoga komentarima i dodatnim pojašnjenjima intervenirati u situacijama kada smatramo da materijal unutar prijevoda ili samoga transkribiranoga sadržaja nije dovoljno reprezentativan i kada se iz ispisivanja samih dijelova razgovora, prevedenih ili originalnih ne bude mogla iščitati sama situacija koju smo imali priliku proučiti terenskim istraživanjem i druženjima s našim informantima.

5.1. Osobni podatci i poznavanje jezika

Prvim smo trima pitanjima od ispitanika tražili da se predstavite te nas upoznaju s vlastitom jezičnom situacijom i poznavanjem jezika:

1. *Možete li nam se za početak predstaviti; Vaše ime i prezime, gdje ste rođeni i gdje ste odrastali, a gdje sada živite?*
2. *Koje jezike/dijalekte pričate, gdje ste ih naučili i od koga?*
3. *Prema Vašem mišljenju, kojim se jezikom najbolje služite, pri govoru i pisanju?*

Ispitanik A (58) rođen je u Krku gdje još dan danas živi u rodnoj kući.

- *Io parlo la lingua italiana, no (tal. non) vero come i veri italiani ma invece parlo e sono imparato (tal. ho imparato) con la gente quela (tal. quella) che iera nata qui e anche che viveva qui de (tal. da) quando io iero (tal. ero) piccolo. E adesso parlo anche un po' la lingua tedesca e la lingua inglese poco a poco.*
- *Io parlo la lingua italiana e questo mese (tal. mi è) una lingua che parlo più meio (tal. meglio) de (tal. di) altre lingue. Altre lingue ... mese (tal. mi è)... no sè (tal. non c'è) lingue quale che parlo come la lingua italiana.*

Pričam talijanski jezik, ne pravi kao pravi Talijani ali pričam talijanski koji sam naučio od ljudi koji su ovdje rođeni i koji su živjeli ovdje kad sam bio mali. A sada još znam malo pričati i njemački i engleski, ali jako malo. Pričam talijanski jezik i to je jezik koji pričam puno bolje od drugih jezika. Drugi jezici su mi... ne znam druge jezike govoriti kao što govorim talijanski.

Ispitanik B (58) također živi u Krku, gdje je i rođen.

- *Sono nato a Veglia che zè Krk. Nato son de 1960, vivo a Veglia, Krk. Qui son nato i to je to.*
- *Io parlo italiano, dialeto (tal dialetto) ho imparato a casa, no a scuola. E croato.*
- *Più meglio che parlo zè croato ma parlo anche italiano ma dialeto no bene, so leggere ma non scrivo. Non so scrivere come corre la gramatica (tal. grammatica), no so ... so solo italiano che ho imparato a casa della zia e del padre.*

Rođen sam u Veji, odnosno Krku, 1960. godine. Živim u Veji, Krku, tu sam rođen i to je to. Govorim talijanski jezik, dijalekt sam naučio kod kuće a ne u školi. I hrvatski jezik (pričam). Puno bolje pričam hrvatski ali znam i talijanski, i to dijalekt. Znam čitati ali ne i pisati. Ne znam pisati kako nalaže gramatika, znam samo talijanski koji sam naučio doma od tete i tate.

Ispitanica C (60) sestra je ispitanika B te također od rođenja živi u Krku.

- *Sono nata a Veglia, Krk, e adesso vivo a Krk. Io sono la sorella di C. M. Sono nata nell'anno 1958.*
- *Io parlo il italiano dialetto ma parlo anche il italiano standardo che studiavo a scuola in ginnasio dal primo fino a quarto anno cosicchè so parlare anche il vero italiano.*
- *Bene uso il croato, scrivo, leggio (tal.leggo) e tutto e anche l'italiano un po' meno. Posso anche leggiere e scrivere.*

Rođena sam u Veji, Krk, i sada živim u Krku. Sestra sam C. M.-a. Rođena sam 1958. godine. Pričam talijanskim dijalektom, ali također govorim standardnim talijanskim jezikom koji sam učila u gimnaziji od prvog do četvrtog razreda tako da znam pričati i na pravom talijanskom jeziku. Dobro koristim hrvatski, pišem, čitam i sve. Talijanski malo lošije, znam ga čitati i pisati.

Iako najviše koristi hrvatski jezik, ispitanica D (60) poznaje talijanski dijalekt koji je naučila od roditelja, a služi se i standardnim talijanskim jezikom.

- *Nata a Veglia 29 di Novembre 1949. Nata a Veglia e vivo ancora sempre a Veglia.*
- *Parlo il dialetto italiano che ho imparato dai miei genitori ma parlo sempre il croato.*
- *Parlo la lingua italiana, so' leggiere e anche scrivere però sempre parlo e scrivo in croato.*

Rođena sam u Krku 29 studenog 1949. Rođena i još uvijek živim u Krku. Pričam talijanskim dijalektom koji sam naučila od roditelja, ali najviše koristim hrvatski jezik. Znam govoriti i standardnim talijanskim jezikom, čitati i pisati, ali ipak uvijek pričam i pišem na hrvatskom.

Ispitanik E (61) dijalekt kojim se služi samo pri govoru naziva *venecijanskim* te ističe kako se u njegovoj rodnoj kući uvijek pričao talijanski jezik, misleći pritom na njegovu spomenutu dijalektalnu inačicu.

- *L'anno del 1957, abito a Veglia e nato a Veglia.*
- *Io parlo dialecto veneziano, ha imparato della mia madre, mio padre. Parlaimo in casa, sempre parlaimo italiano. (Govorite li još neki jezik?) No, no parlo nanche una lingua. Solo italiano e croato.*
- *Più bene parlo croato perché son croato. Io sono croato. Italiano capisco ma non proprio bon bon (tal. bene bene). Ecco.. No, non scrivo italiano, solo parlo italiano.*

Rođen sam 1957. godine, živim i rođen sam u Krku. Pričam venecijanskim dijalektom koji sam naučio od majke i oca. U kući smo uvijek pričali talijanski. (Govorite li još neki jezik?) Ne, ne pričam ni jedan drugi jezik. Samo talijanski i hrvatski. Puno bolje pričam hrvatski jer sam Hrvat. Talijanski razumijem ali ne posve dobro. Eto... Ne, ne znam pisati na talijanskom, samo pričam talijanski.

Naša najstarija ispitanica F (85) iznimno je susretljiva i zanimljiva sugovornica te smo, smatrajući da upravo pomoću njene jezične biografije možemo prikupiti građu vrijednu za ovo istraživanje, minimalno intervenirali postavljajući pitanja, jer je sama počela pripovijedati svoju životnu priču. Pokušali smo dodatnim pitanjima i pauziranjima uhvatiti linearan tijek događaja, prema našim tematskim orijentirima, što nije predstavljalo problem jer je ispitanica samoinicijativno i opširno već kroz pripovijedanje odgovorila na većinu naših pripremljenih pitanja, upamtivši ih te tako shvativši smjer u kojemu se njeno pripovijedanje valja kretati, pomoću spontanoga razgovora koji nam je poslužio kao priprema samome intervjuu.

- *E allora, nata M. U. Nata a Veglia, 15 di Luglio de 1933. Fino ai 40 giorni di vita vivevo in centro di Krk, o di Veglia. E poi come piccola bambina sono portata qui in la via oggi chiamata Stjepana Radica e vivo ancor'oggi. Ecco, il dialetto che parlo, che so' è il dialetto vegliotto e croato che ho imparà a scuola. Bensì essendo una croata sempre mi sento da esser no italiana ma la lingua croata che me sia una lingua scolastica. E perciò il mio dialetto vegliotto è me sei caro è me piace parlar. E come lingua me zè tutto questo italiano che parlo e scrivo e in italian e in croato. Però me se più facile di dire italian.*

Seben (tal. sebbene) che devo solo scola croato, italiano ho fatto soltanto 2 scole in tempo de guerra che s'eria di '41.-'42. e '42.-'43., insomma no, scolastiche e... però sempre parlo, in casa no perche' mio mari iera croato, ma coi mii genitori sempre ho parlar in dialetto italian, con le amiche che gho per Veglia sempre italian. Tanto che oggi un poco mi se difficile a parlar il croato. Parlo anche coi figli in italian cossicchè (izg. kosike – tal. cosicchè, izg. kozike) più o meno parlo il mio dialetto italian.

- *Insomma, il croato.. - nije mi sjela u uho (!) - e intanto che bisoso (tal.bisogno) Dopo lo uso, scrivo, anche in italian. Insomma italian scolastico, no letterale, e del legger go (tal. ho) tanto letto i libri italiani, romanzi più di tutto e tanto (tal. inatanto) che me pia (tal. piace) de sempre ancora leggerli e li leggio (tal.leggo). E i croati me ne sai difficile per capir ogni parola.*

Dakle, rođena M. U. Rođena u Krku, 15. srpnja 1933. Do četrdesetoga dana života sam živjela u centru grada Krka te su me kao malu doveli ovdje u ulicu koja se danas zove Stjepana Radića gdje i danas živim. Eto, dijalekt kojim pričam, koji znam, je veljotski dijalekt i hrvatski jezik koji sam naučila u školi. Iako sam Hrvatica oduvijek se osjećam više kao Talijanka a hrvatski jezik smatram samo školskim jezikom. I zato mi je moj veljotski dijalekt drag i radije ga koristim. A kao jezik govorim i pišem i talijanski i hrvatski. Ali mi je lakše nešto reći na talijanskom. Iako sam samo u školi učila hrvatski, na talijanskom sam imala samo dvije školske godine: '41 –'42. i '42. – '43., ne, ali oduvijek sam ga pričala. Doma ne, jer mi je muž bio Hrvat, ali s mojim roditeljima sam uvijek pričala talijanskim dijalektom, i s prijateljicama koje sam imala po Krku sam uvijek pričala talijanski. Toliko da mi je danas teško pričati na hrvatskome. I sa svojom djecom pričam na talijanskom tako da manje više pričam svojim talijanskim dijalektom.

Dakle, hrvatski mi... - nije mi sjeo u uho (!) - ali sam ga trebala. Poslije sam koristila i pisala i na talijanskom. Školskom talijanskom, ne književnom. A čitanje, puno sam čitala talijanske knjige, najviše romane koje najviše volim čitati i čitam ih. A na hrvatskom mi je teško razumjeti svaku riječ.

Ispitanik G (68) oduvijek živi u Krku, a s hrvatskim je jezikom, koji danas najviše koristi, nekada imao problema, jer smatra kako mu je (bi mu) talijanski jezik mogao

biti materinski, zbog korištenja talijanskoga dijalekta kod kuće, dok je u školi pričao hrvatskim jezikom.

- *Mi son (tal. sono) nato a Veja (tal. Veglia). Nato soi (tal. sono) ? del terzo mese 1950.*
- *De natura (tal. da sempre) vivo a Veia, Krk, sempre in città vecchia (izg. veča - tal. vecchia, izg. vekja) del 1994 go (g'ho - tal. (ne) ho) fato (tal. fatto) nova (tal. nuova) casa e adesso soi (tal. sono) in Plavnichka.*
- *Vorria dir (tal. vorrei dire) che la mia madre lingua poderia (tal. potrebbe) esser italiana. A casa parlaimo (tal. parliamo) italian e a scola croato cossì (izg. kosi - tal. così, izg. kozi) che sempre se gaveimo (tal. ne avevamo) un dialetto che tiraimo (tal. tiriamo) taliano (tal. italiano) cossì (izg. kosi) gaveimo problema con la lingua croata. Sempre gaveimo o due o tre nostre...jera (izg. jera - tal. era, izg. era) problema, jera problema. A scola studiaimo (tal. studiavamo) un poco tedesco ma come che non lo voleimo (tal. volevamo) non sapremo troppo. E questo saresti 'ste due lingue, ste capissi (izg. kapisì - tal. capisci, izg. kapišì) croata e adesso parlemo bastanza (tal. abbastanza), bo.*
- *Adesso se capissi croato, talian parlo, par (tal. per) leier (tal. leggere) se insegno e scriver no...a scola (tal. scuola) non daimo mai taliana. Qua jera (tal. era) un tempo scola taliana (tal. italiana) ma prima de mi (tal. prima di me)...tedesco parlo, se insegno anche a no se perderò ma più de (tal. di) tanto no, questo studiavo a scola come che ho dito (tal. detto).*
- *(Znate li čitati na talijanskome jeziku?) Sì, taliano, penso che sì, par capir sì ma proprio che podaria (tal. potrei) dir sento per sento (izg. sento per sento - tal cento per cento, izg. čento per čento) no.*

Rođen sam u Krku. Rođen sam u trećemu mjesecu (na ? dan trećega mjeseca) 1950. Oduvijek živim u Veji, Krku, u starom gradu, a 1994. sam sagradio novu kuću i otad sam (živim) u Plavničkoj (ulici). Rekao bih da bi mi materinski jezik mogao biti talijanski. Kod kuće smo pričali talijanski, a u školi hrvatski, tako da smo oduvijek koristili talijanski dijalekt (i potencirali ga), zbog čega smo imali probleme s hrvatskim jezikom. Bilo je problema. U školi smo malo učili njemački, ali kako to nismo htjeli, nismo ga ni naučili puno. I to bi bila ta dva jezika, hrvatski smo tada samo razumjeli, a sada ga najviše koristimo. Sada, razumije se, hrvatski (je jezik kojime se najbolje služim pri govoru i pisanju). Talijanski pričam, čitam, ali ne znam pisati...u školi

nismo nikad učili talijanski. Ovdje je nekad bila talijanska škola, ali prije mene...njemački pričam i koristim tek toliko da se ne zaboravi, ali više od toga ne, (znam) ono što sam učio u školi, kako sam već rekao. (Znate li čitati na talijanskome jeziku?) Da, talijanski mislim da da, razumijem (ga), ali ne mogu reći da mogu razumjeti sve baš sto posto.

5.2. Jezik u obitelji

Četvrtim smo pitanjem i potpitanjima koje sadržava željeli saznati kojim se jezikom/jezicima ili dijalektom/dijalektima govorilo u obiteljima naših ispitanika te također dobiti uvid u današnju jezičnu stvarnost, kada je riječ o jeziku koji koriste unutar svojih obitelji. Smatramo da smo dodatnim pitanjima koja se dotiču preferencija ili zabrana korištenja pojedinoga jezika sa strane roditelja, otvorili veoma zanimljivu temu te saznali važne činjenice, kada je riječ o korištenju nekoga od jezika u kasnijoj dobi govornika, jer stavovi su roditelja, ili njihove preferencije i govor određenoga jezika, zasigurno morali utjecati na buduće jezične izbore i govorničke životne putove naših informanata. Pitanja su glasila:

4. Kako se govorilo u Vašoj obitelji; kojim jezikom/jezicima ili dijalektom/dijalektima (majka, otac, braća, djedovi i bake, rođaci)?

Jesu li Vaši roditelji preferirali ili branili govoriti nekim od jezika ili dijalekta?

Je li jezik bio isti sa svim članovima?

Kojim se jezikom ili dijalektom danas služite pri komunikaciji s obitelji?

Kod ispitanika A (58) nalazimo veoma zanimljivu jezičnu situaciju, jer je jezik njegove obitelji bio hrvatski, a kao što će to poslije biti vidljivije kroz njegove navode, talijanski jezik u obliku koji poznaje, naučio je od prijatelja te na ulici. Željeli bismo pobliže opisati ovu situaciju, jer smo u razgovoru s ispitanikom A mogli shvatiti na što se njegovi navodi odnose, odnosno tko je pričao talijanskim jezikom i u kojoj mjeri te bismo htjeli pojasniti buduće navode iz intervjua i na neki način intervenirati, jer smatramo da iz transkripcije ispitanikova govora zbog njegovih pojedinih sintaktičkih odabira i pauza koje ne mogu biti jasno prenesene pri pisanju ovoga rada, neće biti

jasno što je on htio kazati. Već smo spomenuli kako nismo željeli ispravljati govornike ili im stvarati osjećaj nesigurnosti i srama oko (ne)ispravnoga korištenja jezika, već je namjera bila zabilježiti izvorni govor, a sljedećim ćemo napomenama nadamo se preduhitriti pogrešno shvaćanje navoda. Stoga bismo željeli istaknuti kako smo u razgovoru s ispitanikom saznali kako je obiteljski jezik bio hrvatski, odnosno njegova dijalektalna verzija čakavskoga narječja, a dijelom teksta gdje ispitanik A napominje kako je pričao *samo talijanski jezik*, želio je kazati kako je *samo on pričao talijanski jezik* u obitelji, odnosno poznavanje talijanskoga jezika u njegovih roditelja bilo je skromnije, no ipak su se njime znali služiti. Nadalje, prenosimo njegove izjave na ovu temu u izvornome obliku i u cijelosti, kao i njihov prijevod.

- *Quando che iero piccoli parlaimo la lingua croata. Questa lingua non iera (tal. era) proprio croata, la lingua iera il dialetto iero nostro di quà, di Krk. E invece io parlo solo la lingua italiana e de quando che iero piccolo la mia mamma e mio padre parlavano la lingua italiana no come io adesso ma invece parlava la lingua e altre lingue no. Altre lingue nissuno (tal. nessuno) parlava. Io credo nanche (tal. neanche) altri Vesani quali che ierano quì a Krk.*
- *Nanche ni (tal. né) padre ni (tal. né) madre. Mio padre parlava la lingua italiana ma mai non me (tal. mi) diceva che no posso (tal. non posso) e nanche che no parlo la lingua. Tutti... io iero libero di parlar' (tal. parlare) la lingua italiana o la lingua croata. Nissun no me, no me... come si dise (tal. dice), no me voleva dir che no posso parlar. Tu iera libero. Iera libero.*
- *Proprio io credo che sì. Invece i mii (tal. miei) fratelli, qualchedun sì, ma no tutti perché in familia (tal. famiglia) ierano i sei fratelli – sei noi che ierimo la familia, madre, padre ancora. Io credo che mia madre, mio padre parlavano più o meno la lingua italiana e altri no. Come io no.*
- *La nostra lingua quela (tal. quella) che iera de sempre (tal. da sempre) è la lingua croata, proprio croata come che se parla adesso. Io no credo che lo so parlar proprio vera lingua croata ma invece me piace parlar (tal. mi piace parlare) anche la lingua italiana quando che trovo la gente con quale che posso parlar'.*

Kad smo bili mali pričali smo hrvatski jezik. Taj jezik i nije baš bio hrvatski već naš ovdašnji dijalekt, iz Krka. A ja pričam samo talijanski jezik (u obitelji samo ja pričam talijanski jezik) i kad sam bio mali moja mama i moj otac nisu pričali talijanski kao ja

sad, ali su ga pričali, a druge jezike ne. Druge jezike nitko nije znao pričati, mislim da nitko od Vejana koji su bili tu u Krku nisu znali.

Ni otac ni majka. Moj otac je pričao talijanski jezik ali mi nikada nije rekao da ne smijem pričati taj jezik. Slobodno sam mogao pričati i talijanski i hrvatski jezik. Nitko mi nije... kako se kaže... nije mogao reći da nešto ne mogu pričati. Bili smo slobodni (odlučivati).

Smatram da da. Dok moja braća... neki da (neki su pričali i talijanski, ali se obitelji većinski služila hrvatskim jezikom) ali ne svi. U obitelji je bilo 6 braće – 6 nas koji smo činili obitelj, i još majka i otac. Mislim da su majka i otac manje-više pričali talijanski jezik dok drugi nisu, ne kao ja. Naš jezik je oduvijek bio hrvatski, upravo ovaj hrvatski koji se i danas koristi. Mislim da baš ne znam govoriti pravilno hrvatski jezik a opet volim pričati i talijanski jezik kad se nađem u društvu ljudi s kojima to mogu.

Ispitanik B (58) s ocem i tetom pričao je talijanski jezik, dok je s majkom komunicirao na hrvatskome jeziku. Ponovno ćemo oprezno naznačiti pauzu u govoru našega informanta te intervenirati u prijevodu, jer bi u slučaju doslovnoga prevođenja čitatelj mogao zaključiti kako je ispitanik B razgovarao na hrvatskome s majkom i tetom, što nije slučaj, a situacija će biti razjašnjena i u dijelovima teksta gdje informant objašnjava kako je i od koga naučio talijanski jezik kojime se služi te će biti vidljivo kako je upravo njegova teta odigrala važnu ulogu pri stvaranju odnosa našega govornika prema jeziku, kao i pri samome učenju talijanskoga jezika.

- *A casa parlavo col padre italiano (...) e cola (tal. colla = con la) zia (...) e cola madre il croato. E con le sorelle anche croato. Cola nonna parlavo italiano e nonno iera morto, non iera vivo.*
- *(Pa) col padre parlavo italiano, cola mamma croato... magare non iera proprio bene il croato perchè lei iera slovena. Cola zia parlavo italiano i con la sorella croato, ma anche italiano anche croato. Nissuno non (kako se kaže) no(...) potevo parlar come volevo, non iera che non si doveva parlare qualche lingua.*
- *(Pa) finchè iera il padre vivo più italiano, col padre.*
- *A casa parliamo croato, prima finchè iera la zia viva parlavo con lei italiano, prima un anno zè morta. E se viene i parenti dell' Italia, più lontani parenti, allora parliamo italiano.*

Kod kuće sam pričao talijanski s ocem i tetom, a hrvatski s majkom. I sa sestrama sam isto pričao hrvatski. S bakom sam pričao talijanski a djed više nije bio živ. Pa s ocem sam pričao talijanski, s mamom hrvatski... možda i nije bio najbolji hrvatski jer je ona bila Slovenka. S tetom sam pričao talijanski a sa sestrom hrvatski, ma i talijanski i hrvatski. Nitko nije... kako se kaže ... mogao sam pričati kako sam htio, nije nam bilo zabranjeno pričati neki od jezika.

Pa dok je otac bio živ pričali smo talijanski, ja s ocem. Kod kuće smo pričali hrvatski, (i pričamo) a dok je teta bila živa s njom sam pričao talijanski, pred godinu dana je umrla. I kad bi nam došla rodbina iz Italije, daljnja rodbina, onda smo pričali talijanski.

Izjave ispitanice C (60), sestre ispitanika B, mogu nam poslužiti za daljnje razjašnjavanje ove obiteljske situacije, kada je riječ o izboru i poznavanju jezika unutar ove obitelji.

- *In mia famiglia si parlava con la mamma croato e papà, nonna, zia Rina e col fratello fino l'anno 1969 parlavimo l'italiano, dialetto... e dopo con la sorella, nata nel 1969, parlavo croato.*
- *La lingua si parlava con qualunque, con la mamma parlava croato, col papà, zia Rina, la nonna e col fratello parlavimo l'italiano e come occorreva. Come chiedevano cossì (izg. kosì, tal. così – izg.kozi) rispondevimo. E dopo che è venuta la sorella nel 1969 si parlava più croato. Lei sapeva più croato e cossì parlavimo.*
- *Nella famiglia mia, adesso sono sposata, parliamo croato, e anche più col fratello non parlo italiano, usiamo il croato.*

U mojoj obitelji se govorilo talijanski s mamom a s tatom, bakom, tetom Rinom i bratom do '69. godine smo pričali talijanski dijalekt. I poslije sa sestrom koja je rođena 1969.god. pričala sam hrvatski. Jezik se pričao kako s kime (ovisno o sugovorniku birao se jezik), s mamom sam pričala hrvatski, s tatom, bakom, tetom Rinom i bratom sam pričala talijanski, kao i po potrebi (i kada je zatrebao). Kako su nas pitali, tako smo odgovarali (odgovarali smo na jeziku na kojem su nam postavljali pitanja). A poslije kad je došla sestra 1969. godine najviše se pričalo hrvatski. Ona je više razumjela hrvatski pa smo tako i govorili. U mojoj obitelji, sad sam oženjena, govorimo hrvatski. Čak ni s bratom više ne pričam talijanski nego hrvatski.

Ispitanica D (69) danas se služi hrvatskim jezikom u komunikaciji, kako s obitelji, tako i s ostalima, no ističe kako je njen obiteljski jezik nekada bio dijalekt, misleći pritom na dijalekt talijanskoga jezika, na kojemu je komunicirala čitava obitelj te je to bio jedini jezik koji su njeni roditelji poznavali.

- *In casa sempre parlavo italiano con tutti, e cola (tal. colla) mamma, papà, nonno e altri parlavimo in dialetto.*
- *In casa si parlava sempre in dialetto perché i miei genitori altre lingue non conoscono. Con tutti in casa si parlava in dialetto italiano. Oggi più non si parla, si parla in croato.*

S ukućanima sam uvijek pričala talijanski. S mamom, tatom, djedom i ostalima smo govorili na dijalektu. Kod kuće se uvijek pričalo na dijalektu jer moji roditelji nisu poznavali drugi jezik. Sa svima u kući se govorio talijanski dijalekt. Danas se više ne govori, već koristimo hrvatski jezik.

Ispitanik E (61) ističe kako su kod kuće razgovarali isključivo na talijanskome jeziku te majka nije željela da se u domu koristi hrvatski jezik.

- *Noi a casa parlaimo sempre italiano. Con mia madre e con mio padre parlaimo sempre italiano. Croato poco parlaimo, perché mia madre non voleva che si parla croato.*
- *No, noi parlaimo sempre italiano. In casa mia madre non voleva parlare croato, parlaimo sempre italiano.*
- *Tra fradei (tal. fratelli) parlaimo croato, poco italiano poco croato, ma più croato. E coi vesini (izg. vezini, tal. vicini) parlaimo sempre italiano, sempre italiano parlaimo, la lingua italiana.*
- *Oggi parlemo più croato perché la mia madre e mio padre zè (izg. zè) morto. Così che parlemo solo croato a casa. Con la figlia poco parlo italiano ma ela (od lat. illa (ona), danas tal. lei) non la capisi (tal. capisci) proprio tanto – io solo parlo croato.*

Kod kuće smo uvijek pričali talijanski. S mojom majkom i mojim ocem smo uvijek pričali talijanski. Hrvatski smo jako malo govorili jer moja majka nije htjela da pričamo hrvatski.

Ne, uvijek smo govorili talijanski. Moja majka nije htjela pričati na hrvatskom u kući, samo smo na talijanskom razgovarali.

Među braćom smo pričali hrvatski, malo talijanski malo hrvatski, ali više hrvatski. A sa susjedima smo uvijek govorili na talijanskom jeziku.

Danas više govorimo hrvatski jer su mi majka i otac pokojni. Tako da u kući govorimo samo hrvatski. S kćerkom malo pričam talijanski ali ga ona baš dobro i ne razumije. (Dakle, danas kod kuće pričam samo hrvatski.)

Ispitanica F (85) pojasnila nam je linearni tijek izbora svojega jezika, odnosno korištenja jezika unutar vlastite obitelji.

- *Il dialetto italian se parlavi in casa - tra parenti, tra nonni, zii, cugini, genitori – fra dei (tal. fra loro) sempre se ga parlar dialetto italian.*
- *Dopo sposata, me son sposa con un croato che parlavimo soltanto croato più o meno. Coi fioi parlavo anche croato che ancora oggi parlo in croato con lori. E mi con mio marito da giovani parlavimo il dialetto italian. El preferiva il croato. Ma in casa se parlava soltanto il dialetto italian. La voleva che andemo tutti quanti dalle scuole croate che g'avemo fatte fino la media e poi intanto se g'avemo sposa, sia mio fradello e mi e in casa parlaimo in croato soltanto.*
- *I minori che vivevo con loro e parlava anche lori soltanto il dialetto italian, de mia madre anche parlava in italian cossicchè tra noi se parlava soltanto il dialetto italian.*
- *In casa se parlava con tutti quanti in dialetto italian e sebbene disendo (izg. dizendo umjesto dicendo) così alla Vesana se g'è voleva ben ai croati ma se g'ha sempre parlato in dialetto italian in famiglia. Tra parenti no se doveva nominar la Croazia perche' iera più duretto verso i croati che volevan esser italiani perche' anche g'aveva votato per l'Italia.*
- *Ecco, in famiglia quando che s'incontremo più o meno parlemo il croato però con mia fija (izg. fija) parlo anche un poco in italian perche' me scorre meno la lengua. E con mio fijo no, con mi nepoti anche no perche' no sa' e mi mi dispace tanto perche' volevo che i se impare italian, g'avesi pagar anche un corso d'italian ma no i voleva.*

- *Adesso una mia nipote la ze obligada italian e adesso che faso in scola poteva prima impararlo. Poteva imparar italian perche' altrimenti no s'aveva nemmeno parlar, no.*

Talijanski dijalekt se pričao kod kuće, među rodbinom, bakama i djedovima, stričevima, rođacima, roditeljima – među njima se uvijek pričao talijanski dijalekt. Nakon što sam se udala za Hrvata pričali smo samo hrvatski, više manje. S djecom sam isto pričala hrvatski te i danas pričam na hrvatskom s njima. A s mužem, kad smo bili mladi, pričali smo na talijanskom dijalektu. On je preferirao hrvatski. Ali u kući se pričao samo talijanski. Htjeli su da svi idemo u hrvatske škole koje smo i pohađali do srednje škole a onda smo se udavali /ženili i, bio to moj brat ili ja, u kući smo pričali samo hrvatski.

Djeca koja su živjela s njima (ja i moja braća) su isto pričala samo dijalekt, jer je i moja majka pričala talijanski tako da se kod nas pričao samo talijanski dijalekt. U kući se sa svima pričao talijanski dijalekt i govoreći po vejanski voljeli smo Hrvate ali se u obitelji uvijek koristio dijalekt. Među rodbinom se nije smjela spomenuti Hrvatska jer su bili puno stroži prema Hrvatima koji su htjeli biti Talijani, koji su i glasali za Italiju.

Eto, kad se okupimo više manje pričamo hrvatski u obitelji dok s mojom kćerkom pričam malo i talijanski jer mi manje „bježi jezik“. A sa sinom ne, ni sa svojim unucima jer ne znaju i to mi je jako žao jer sam htjela da ih se nauči talijanski, da im se plati tečaj kako bi ga naučili ali nisu htjeli. Sada je jedna od mojih unuka prisiljena u školi učiti talijanski pa ga možda tako i nauči, jer ga drukčije neće znati pričati.

Ispitanik G (68) kod kuće je s članovima kako uže, tako i šire obitelji uvijek pričao na talijanskome jeziku, iako ističe kako su mu roditelji poznavali i hrvatski jezik. Ponovio je kako mu je talijanski gotovo materinski jezik, odnosno mogao bi biti te zaključio kako se s državama mijenjao i jezik kojim se govorilo. Dok se u ostalim mjestima na otoku nije koristio talijanski jezik, svi stari Krčani govorili su talijanskim dijalektom, a naš se sugovornik osvrnuo i na istiskivanje talijanskoga jezika sa strane Hrvata te situacije sa službenim dokumentima, odnosno prezimenima unutar njih koja su se također mijenjala i prilagođavala prema politički nastalim prilikama. Danas se većinski koristi hrvatskim jezikom, a na talijanskome dijalektu, koji se kako kaže pomalo već i zaboravlja, može govoriti s malobrojnim preostalim govornicima u gradu Krku.

- *In casa mia sempre se parlava più parte italiana. Con la mama e papà parlaimo talian, in casa dei mii nonni se parlava lo stesso talian. I gaveva abitudine da cior (izg. čor)...la lingua de quel stato che veniva, come che se cambiavan le bandiere cossì anche la lingua. Cossì che, cosa volevo dir che la mia (skoro) madre lingua dovria esser italiana...to se capissi (tal. si capisce), i nostri croati questo ne proibida (tal. proibiva), jera quasi proibido (tal. proibito).*
- *(Sa svima ste kod kuće pričali talijanski - djedovi, bake, braća...?) Da... Con tutti parlaimo (tal. parlavamo) a casa talian. I nonni anche jera (tal. erano) taliani. Quando che ha venuto Yugoslavia con "ch" tutti gan messo solo "ić". Documenti quei vecci (izg. veći - tal. vecchi, izg. vek(h)i) del padre e dela madre iera con "ch" anche del natura e dopo del sposialise (tal. dopo sposarsi) jera in "ić". E il mio jera sempre. Dei genitori non aveimo (tal. avevamo) mai problema con la lingua taliana, se parlava tutto in talian e a scola se saveva (tal. sapeva) che bisogna parlar croato come che go dito (tal. come che ho detto). Altra scola (tal. scuola) qua non jera, jera dei '50 fin a '50 e non so che anno, jera scola taliana a Veja e dopo che jera serada (cerrado (šp. zatvoren) - tal. chiusa) piu' de lori (tal. di loro) gan andado (tal. sono andati) in Istria in scole italiane..*
- *(Roditelji su pričali samo talijanski?) Samo talijanski. Sì, sì, i mii (tal. miei) genitori parlavan anche croato, se capissi (tal. si capisce). Piu' parte se parlava taliano...la città de (tal. di) Veglia ze (tal. è) unica città, unico posto quà in isola de (tal. di) Krk che parla taliano. Come che venir sta roba non poderia dir neanche (tal. neanche) mi (tal. io), me par' (tal. mi pare) che come che jera sotto i Veneziani e dopo che ga restado (tal. ha restato) sta lingua dopo la Austria che ga restado anche questa, i vecci (tal. vecchi) Vesani proprio parlavan tutti. Le altri paesi no parlan.*
- *Oggi, un poco peccato, parlemo solo croato. I fioji (tal. figli) sa' quello che ga imparato a scola, proprio de scola, come che corre e noi parlemo veneto, piu' veneto i triestino. E se capissi che adesso dimentichemo (tal. dimentichiamo) che noi possa no parlemo troppo, un pochi de vesani qua a Veja che parla quando che siamo insieme allora la parlemo ma se no. Adesso ze qua a Veja anche l'Unita' taliana ma ze pochi Vesani, ze piu' foresti (tal. stranieri) che no Vesani.*

Kod kuće se uvijek više pričao talijanski. S mamom i tatom smo pričali talijanski, kod bake i djeda se također pričao talijanski. I to je bila navika...s državom je dolazio i njen jezik, kako su se mijenjale države/zastave, tako se mijenjao i jezik. Tako da, (ono) što sam htio reći je da mi je materinski jezik skoro bio talijanski...razumije se, naši Hrvati su to branili, bilo je zabranjeno (da Hrvati nastave pričati talijanskim jezikom). (Sa svima ste kod kuće pričali talijanski - djedovi, bake, braća...?) Da... Sa svima (sam) smo kod kuće (pričao) pričali talijanski. Djed i baka su bili Talijani (i pričali su talijanski). Kako je došla Jugoslavija, svi su svoja prezimena u kojima je bilo "ch" prebacili u "ć" (zamijenili "ch" slovom "ć"). Stari dokumenti od roditelja su bili s "ch", oduvijek, a nakon što su se oženili pisalo je s "ć". I tako je i moje bilo otpočetak (u dokumentima (s "ć")). S roditeljima nismo nikad imali problema zbog talijanskog jezika, stalno se pričalo na talijanskom, a u školi se znalo da se mora govoriti hrvatski, kako sam već rekao. Druge škole ovdje nije bilo, od '50. do '50 i neke, ne znam točno koje godine, u Krku je bila talijanska škola koja je kasnije zatvorena te je više njih otišlo u Istru pohađati talijanske škole. (Roditelji su pričali samo talijanski?) Samo talijanski. Da, da, moji roditelji su također pričali i hrvatski, razumije se. (Međutim), najviše se koristio talijanski...grad Krk je jedini grad, jedino mjesto na otoku Krku gdje se govori talijanski. Kako je to došlo ovdje (zašto je tomu tako) ne znam ni ja reći, ali čini mi se da je kad smo bili pod Venecijom pa zatim i pod Austrijom, taj jezik opstao, svi stari Vejani su ga govorili. U ostalim mjestima se ne govori (ovaj talijanski dijalekt, ali i talijanski jezik općenito). Danas, nažalost (pomalo je grijeh da) pričamo samo hrvatski. Djeca znaju ono što su naučili u školi, samo u školi (standardni talijanski jezik), a mi govorimo venetskim dijalektom, više venetskim, tršćanskim. Podrazumijeva se da pomalo zaboravljamo dijalekt, jer ga ne govorimo puno, malo je još Vejana ovdje u Krku koji pričaju na dijalektu i kada se nađemo (kada smo zajedno), pričamo ga (dijalekt), ali inače ne. Sada postoji ovdje u Krku i Zajednica Talijana, ali ima malo Vejana (u njoj), više je pridošlica koji nisu pravi Vejani.

5.2.1. Prve izgovorene riječi i materinski jezik

Izdvajamo izjave naših sugovornika, nakon što smo ih zamolili da se prisjete jezika na kojemu su izgovorili svoje prve riječi te smo ih upitali koji jezik smatraju materinskim, ne navodeći ih pritom na značenja ili obilježja samoga pojma materinskoga jezika;

5. Na kojem su jeziku bile Vaše prve riječi?

Koji jezik smatrate materinskim?

Ispitanik A (58) svojim materinskim smatra hrvatski jezik.

- *Croato. La mia lingua iera croata de quando che iero piccolo e con la madre e col padre parlavo la lingua croata. Iera la lingua ma no posso dir (tal. dire) che iera proprio vera croata ma invece iera croata lingua.*

Hrvatski. Moj jezik je hrvatski od malena, s majkom i ocem sam pričao hrvatski jezik. Ne mogu reći da je bio pravi hrvatski (standardni jezik) ali smo pričali hrvatski jezik.

Kod ispitanika B (58) nailazimo na razlikovanje dviju kategorija unutar postavljenoga pitanja te on, unatoč najvjerojatnije prvim izgovorenim talijanskim riječima, materinskim smatra hrvatski jezik.

- *Mio madrigno lingua (tal. lingua materna) zè croato ma quando iero piccolo forsi anche iera prima parola anche italiana perché padre più parlava con noi. La mamma è più meno... Ma la lingua zè croata mia, perché de sempre più parlo croato che italiano.*

Moj materinski jezik je hrvatski ali kad sam bio mali možda mi i je prva riječ bila na talijanskom jer je otac više s nama pričao. Mama manje... Ali moj je jezik hrvatski, jer oduvijek više pričam hrvatski nego talijanski.

Njegova ponešto starija sestra, ispitanica C (60) uz kratko je pojašnjenje također svojim materinskim, doduše tek nakon polaska u školu, nazvala hrvatski jezik.

- *Le mie prime parole erano italiane, pensavo che sono italiana, ma dopo, andando in scuola si vedeva che è croato.*

Moje prve riječi bile su na talijanskom, mislila sam da sam Talijanka, ali kasnije, kad smo krenuli u školu, jezik je bio hrvatski (spoznala sam da mi je hrvatski jezik materinski).

Ispitanica D (69) svojim materinskim jezikom smatra talijanski, na kojemu je i izgovorila svoje prve riječi.

- *Le prime parole che ho imparato erano in italiano e anche la lingua materna è in italiano.*

Prve riječi su mi bile na talijanskom i materinski jezik mi je talijanski.

Ispitanik E (61) na naš je upit o prvim izgovorenim riječima i materinskome jeziku odgovorio kratkom izjavom.

- *Noi parliamo a casa italiano, parliamo sempre italiano, croato non parliamo.*

Kod kuće smo uvijek pričali talijanski, uvijek samo talijanski, hrvatski nikad nismo pričali.

Ispitanica F (85) veoma nam je slikovito opisala način na koji je u školskome okruženju pri njenom određenju talijanskoga kao jezika koji (i danas) smatra materinskim, naišla na neodobravanje.

- *La lingua materna la dichiaro come italiana. La italiana, no, perche' il croato era la lingua scolastica e che l'ha voi imparà a scola tanto che per mi e cossì. No cambio idea.*
- *Quando me sono iscritta in scola in prima classe andammo in scola croata tanto che no sapevo n'anche una parola in croato, no la capivo niente. E quando che la maestra me g'ha domandado la lingua materna quale zè io g'ho risposto l'italiana. Tanto che se g'ha tanto arrabia con mi e le mi g'ha fatto capir che quasi quasi digo buggie e allora dovevo dir che la mia lingua zè croata, la materna no. E quando che son anda (tal. sono andata) a casa, che ho contato tutto questo a mia madre e g'ho ditto „guarda l'ho dovesso dir che la mia lingua materna zè croata“... Mia madre ha guardato zu (izg. zu), no poteva abrir la bocca... (moram vam reći istinu...)*

Materinski jezik mi je talijanski. Talijanski jezik, ne, jer hrvatski mi je bio samo školski jezik koji smo morali učiti u školi i takvim ga i dalje smatram. Neću promijeniti mišljenje.

Kada sam se upisala u školu u prvi razred, išli smo u hrvatsku školu a ja nisam znala ni riječ hrvatskog, ništa nisam razumjela. A kad me učiteljica pitala koji mi je materinski jezik, ja sam odgovorila talijanski. Tada se jako naljutila i uvjeravala me da lažem i da moram reći da je moj jezik hrvatski (materinski, ne). Kad sam došla kući i sve to ispričala majci, „gle morala sam reći da je moj materinski jezik hrvatski“... Moja majka je samo spustila pogled i nije mogla više izustiti ni riječi... (moram vam reći istinu...)

Ispitanik G (68) kod ovoga se pitanja dotaknuo svoje obiteljske situacije vezane uz nacionalnost te smatra kako su mu ipak prve riječi bile na talijanskome jeziku, što mu otežava odrediti je li mu materinski jezik ipak hrvatski, koji danas većinski koristi, ili pak talijanski, za koji smatra da je jezik na kojemu je prvotno počeo govoriti i kojime se u djetinjstvu više služio, kao i cijela njegova obitelj. Stoga zaključuje kako sada može reći da mu je materinski jezik hrvatski, no nekada je to ipak bio talijanski.

- *(Na kojem su jeziku bile Vaše prve riječi?) E chi lo sa'?(☺) Credo che ze italian, come che go dito che se parlava talian, credo che taliano.*
- *(Materinski jezik?) Anche difficile... Dizemo (izg. dizemo - tal. diciamo (izg. dič(i)amo) adesso croato ma per dir la verita' come che go dito in principio mi pare che ze piu' talian che croato.*
- *I mii genitori come che go dito in principio anche questo jera come la bandiera...sempre croato (io). E scritto in libri come croato. I mii genitori jera anche. Possa il mio padre no jera maggiorenne quando che veni' Italia qua, e tutti i fradei (tal. fratelli) mii ze taliani. In libri son scritti come taliani. Il mio padre come che non jera maggiorenne el non gaveva 18 anni, el ga restado con i genitori e i genitori jeran croati. I se scriveva croati, la nazion che ga venudo (tal. ha venuto) con la bandiera. Tutti fradei (tal. fratelli) jera taliani, scritti come taliani. In un documento go trovado che jera anche mio padre, ma questo in libri della Jugoslavia non ze in nissun logo (tal. nessun luogo). Un tempo pensavo, quando che jerimo ancora in Jugoslavia che cior (izg. čor) talian ma no podevo, no jera nissun documento. E come mi jero sempre*

croato e mi fioji (tal. figliuoli) tutti croati, i mii fradelo con la mia sorella era tutti croati.

(Na kojem su jeziku bile Vaše prve riječi?) A tko to zna?(☺) Vjerujem na talijanskom. Kako sam već rekao, (tada) se pričalo na talijanskom, tako da mislim da je (ipak) talijanski (jezik prvih riječi). (Materinski jezik?) Isto teško... Recimo da je sad hrvatski, ali da budemo iskreni, kako sam već rekao, u načelu mi se čini da je (prije bio) više talijanski nego hrvatski. Moji roditelji su bili, kako sam već u načelu i rekao, bilo je kao i sa zastavama (tako je bilo i s državljanstvom)...ja sam oduvijek Hrvat. I u knjigama (dokumentima) sam upisan kao Hrvat. I moji roditelji također. Moj otac nije bio punoljetan kad je ovdje došla Italija, dok su mu braća bila Talijani. I u knjigama se vode kao Talijani. Kako moj otac nije bio punoljetan i nije imao osamnaest godina, ostao je s roditeljima, a oni su bili Hrvati. I pisali (vodili) su se kao Hrvati, kao nacija koja je došla s novom zastavom. Sva njegova braća su bila Talijani, tako su bili upisani (tako je pisalo i u dokumentima). U jednom dokumentu sam pronašao da je i moj otac bio Talijan, ali tomu više nisam pronašao traga ni u jednoj knjizi iz Jugoslavije. Neko vrijeme sam mislio, dok smo još bili pod Jugoslavijom, da bih mogao biti Talijan, ali nisam mogao (biti), (jer) nije bilo ni jednog takvog dokumenta. I kako sam ja oduvijek Hrvat tako su i moja djeca Hrvati, i moj brat i sestra, svi su Hrvati.

5.3. Školovanje

Nakon jezične situacije unutar same obitelji, zanimala nas je, kod ispitanice F već otvorena tema, koja se tiče njihova obrazovanja, odnosno kretanja u prvi razred osnovne škole, budući da se ova problematika sama nametnula u razgovorima s našim informantima, čak i prije snimanja intervjua. Smatramo tranziciju iz prvenstveno obiteljskoga okruženja u školsku sredinu veoma važnom, odnosno određujućom za budućnost i same jezične odabire mogućih dvojezičnih govornika, a već nam je prethodno poglavlje kroz izjave pojedinih govornika dalo naslutiti kako valja istražiti i situaciju koja se tiče stavova i djelovanja učitelja unutar škole koju su pohađali. Stoga smo našim ispitanicima postavili sljedeća pitanja:

6. *Koju ste školu pohađali i na kojem jeziku?*

Jesu li učitelji podržavali pričanje na dijalektu u školi?

Ispitanik A (58) na postavljena je pitanja odgovorio kratkom izjavom koju prenosimo u cijelosti.

- *Io parlavo in scuola quando che iero, parlavo la lingua croata e anche in scola (tal. scuola) parlaimo la lingua inglese ma invece la lingua inglese no me andava. Nanche no me piaseva (izg. pjazeva - u tal. piaceva - izg. pjačeva) parlar la lingua inglese quella volta quando che iero piccolo. Adesso io credo che posso dir qualche parola di più de quela (tal. quella) volta quando che iero piccolo.*

U školi sam pričao hrvatski jezik. Također smo u školi pričali i engleski jezik ali engleski mi nije baš išao. Nije mi se ni sviđalo pričati engleski kad sam bio mali. Sad mislim da bih znao reći više riječi nego kad sam bio mali.

Ispitanik B (58) unatoč tome što je u prethodnim izjavama svojim materinskim nazvao hrvatski jezik, ističe kako je pri polasku u školu bolje poznao talijanski od hrvatskoga jezika. Međutim, unatoč prvotnim poteškoćama uzrokovanih slabijim poznavanjem hrvatskoga jezika, nije doživio nikakve neugodnosti sa strane učitelja.

- *Io... a scuola iero croata. Quando s'cominciavo in prima classe un po' come iera più pesante perché s'avevo quasi più italiano che croato così che iera un*

pochi problemi ma tutto iera come corre dopo. I professori non facevano problemi per queste, come non sapevo come corre parlare croato.

Ja... škola je bila na hrvatskom. Kad sam krenuo u školu bilo mi je malo teško jer sam bolje znao talijanski nego hrvatski pa je bilo malo problema u početku ali sve je poslije bilo kako treba. Profesori nisu radili probleme zato što nisam najbolje znao hrvatski jezik.

Ispitanica C (60) ovladala je hrvatskim jezikom nakon nekoliko poteškoća te je to naravno bio jezik kojime se služila pri svojem obrazovanju u hrvatskim školama, a podijelila je s nama i zanimljiv odnos srednjoškolskoga profesora koji joj je predavao talijanski jezik, prema dijalektu talijanskoga jezika kojim je naša ispitanica bila naučena govoriti.

- A scuola studiavo croato e dopo in scuole medie studiavo italiano che avevo un professore che non voleva sentire il italiano dialetto. Dunque bisognava usare solo italiano standardo. Era anche difficile nelle scuole piccole perchè la mamma parlava sloveno (izg. sloveno – tal izg. zloveno), era slovena e così che avevimo abbastanza dei problemi prima di cominciare a parlare il croato.*
- (Što je predavao taj profesor?) Il professore era del italiano. Fra quaranta anni ho finito il liceo di Krk, di Veglia, che era molto conosciuto e proprio devo dire il professore d'italiano era molto cattivo verso di noi che parlavimo italiano dialetto, non poteva sentirlo.*

U školi sam učila hrvatski, a poslije sam u srednjoj školi učila i talijanski i imala sam profesora koji nije htio čuti ni riječ iz našeg dijalekta. Dakle, morali smo koristiti samo standardni talijanski jezik. Bilo mi je teško i u osnovnoj školi jer je mama pričala slovenski, bila je Slovenka, tako da smo imali podosta problema prije nego smo počeli pričati hrvatskim jezikom. (Što je predavao taj profesor?) Profesor je bio iz talijanskog jezika. Prije četrdeset godina završila sam gimnaziju u Krku koja je bila jako poznata i moram reći da je profesor iz talijanskoga bio jako zločest prema nama koji smo pričali talijanskim dijalektom, naprosto ga nije mogao čuti.

Iako ispitanica D (69) svojim materinskim smatra talijanski jezik, nije imala problema u svojem školovanju uzrokovanih možebitnim slabijim poznavanjem hrvatskoga jezika, a budući da je istaknula kako je znala pričati na hrvatskome jeziku u trenutku

kada je krenula u školu, postavili smo dodatno pitanje kako bismo razjasnili gdje je naučila hrvatski jezik, s obzirom na to da je iz prethodnih izjava bilo očito kako su njeni roditelji poznavali isključivo talijanski dijalekt, koji je u njihovoj kući bio glavni obiteljski jezik.

- *Quando avevo sette anni son andata a scuola in prima classe e sempre tutto in croato perché già sapevo parlare in croato.*
- *(Gdje ste naučili pričati hrvatski prije škole?) Il croato ho imparato in asilo.*
- *Coi maestri non era mai problemi perché mai non hanno detto che dobbiamo parlare solo il croato come che tutti sappiamo il croato,. Così tutte le, dalla prima, seconda e media, sempre tutto in croato senza problemi.*

Sa sedam sam godina krenula u školu, u prvi razred i govorili smo uvijek hrvatskim jezikom jer sam tada već znala pričati na hrvatskom. (Gdje ste naučili pričati hrvatski prije škole?) Hrvatski sam naučila u vrtiću. S učiteljima nikada nije bilo problema, jer smo već svi znali hrvatski. Tako da je kroz cijelu školu, osnovnu i srednju, sve bilo uvijek na hrvatskom, bez problema.

I u kući ispitanika E (61) obiteljski je jezik bio talijanski, a u školi se također koristio hrvatskim jezikom, no njegovo se iskustvo ponešto razlikuje od iskustva prethodne ispitanice D te je sličnije onome ispitanice C.

- *Noi parliamo a scuola il croato. Parliamo sempre a casa italiano. I professori me disevan (izg. dizèvan) sempre che non parlar italiano, ma di parlar sempre croato. Si' (umjesto tal. così) che sgridava su de me.*

U školi smo pričali (koristili) hrvatski. Kod kuće smo uvijek pričali talijanski. Profesori su mi uvijek govorili da ne smijem pričati talijanski, već da moram uvijek pričati samo hrvatski. Tako da su se derali na mene.

Ispitanica F (85) već nas je upoznala sa događajem sličnim onima ispitanika C i E, gdje je pod pritiskom učiteljice morala izjaviti kako je njen materinski jezik hrvatski, a u daljnjem ćemo tekstu prenijeti njena ostala promišljanja i priču o vlastitome obrazovanju i školstvu, koja će nam izvrsno poslužiti kao svjedočenje o ponešto ranijim i drukčijim vremenima od onih u kojima su u školu kretali naši ostali ispitanici.

- *La seconda e la terza classe la g'ho fatto in italian perche' s'ha la occupazion italiana sulla nostra isola e tanto che insomma non la faccemo neanche quella proprio ben ben passar, mi era un poco difficile tra il croato e l'italian tutto questo missiotto. E me g'ha tira fuori insomma, ecco. E me piaceva tanto leggier i libri italiani, più che i croati - leggo anche i croati ma più di tutto mi pazeva leggier i libri italiani.*
- *(...) Dopo quando che avevo 4-5 anni andavo in asilo però in asilo se parlava in croato. L'asilo g'ho fatto fino che s'andai in prima classe, intanto la prima classe la g'ho fatto soltanto metà perche' comiciò la guerra, dovemmo terminar la scola e che no se g'ha continuato più. La seconda classe la g'ho fatto in italian' e anche la terza in italian, perche' già era la occupazion italiana e così sta dura fino che italiani ieran qua, de '43., quando che italiani sen andati via; del '44. venivano i tedeschi ma g'avevimo le scole in croato, le g'avemo continuato cossì avanti e me g'ha dura finchè ho finito la media.*

Drugi i treći razred smo imali na talijanskom jer je naš otok tada bio okupiran i išli smo tek toliko da prođemo. Bilo mi je teško između hrvatskog i talijanskog i cijele te mješavine jezika. A jako sam voljela čitati talijanske knjige, više nego hrvatske - čitam i hrvatske ali najviše od svega volim čitati talijanske knjige. (...) Kad sam imala četiri-pet godina, krenula sam u vrtić u kojem se pričalo hrvatski. U vrtiću sam bila do prvoga razreda koji sam samo pola pohađala jer je počeo rat te smo morali prekinuti školovanje i više se nije nastavilo. Drugi razred sam pohađala na talijanskom, i treći razred također, jer je Krk bio pod talijanskom okupacijom i tako je bilo sve dokle god su i Talijani bili ovdje, do '43. kad su Talijani otišli; '44. su došli Nijemci, ali nam je škola bila na hrvatskom i tako se nastavilo sve dok nisam završila i srednju školu.

Ispitanik G (68) ispričao nam je kako je i gdje proteklo njegovo školovanje u čijim je početcima bilo nesuglasica s učiteljima koji su u osnovnoj školi bili veoma strogi te nisu tolerirali nepoznavanje hrvatskoga jezika ili pogreške u jeziku, a u kasnijem školovanju naš sugovornik više nije imao takvih problema. Dakako, cijelo je njegovo školovanje bilo na hrvatskome jeziku, jer su talijanske škole, kako nam je već napomenuo, postojale samo prije njegova vremena.

- *Jero a scola (tal. scuola) elementare 8 anni e dopo gavemo andato in lavor, a Senj 3 anni scola par i lavoranti, jera 3 mesi la scola e altro lavoraimo. Go finito par meccanico motorista e la scola jera in croato. Tutte croate scole jera.*
- *No...lori ne imparavan croato. Talian no voleva neanche (tal. neanche) sentir. Jera anche qualcheduni (tal. qualchuni) che proprio gaveimo problema con lori, anche noi con lori e lori con noi, cossa (izg. kosa - tal. cosa, izg. koza) non andava. Piu' volte i nostri quaderni jera per tutta la classe, se butava che no vole, che no avemo bon scritto. Jera duri croati professori, jera duri. Questo in scola elementare, piu' tardi non gaveimo tanto problema.*

Pohađao sam osnovnu školu osam godina, a zatim smo išli raditi, u Senj u trogodišnju strukovnu (radničku) školu gdje smo tri mjeseca imali školu a ostalo smo vrijeme radili. Završio sam za mehaničara i škola je bila na hrvatskom. Sve škole su bile na hrvatskom. Ne...oni (učitelji) su nas učili hrvatski. Talijanski jezik nisu htjeli ni čuti. Bili su neki (učitelji) s kojima smo stvarno imali problema, i mi s njima i oni s nama, što nije išlo (dobro; nije funkcioniralo). Više puta su naše bilježnice bile po cijeloj učionici (letjele po razredu), jer su profesori govorili da (nešto) nismo dobro napisali. Strogi su bili hrvatski učitelji, (jako) strogi. Tako je bilo samo u osnovnoj školi, kasnije više nismo imali puno problema.

5.4. Djetinjstvo i mladost

Kroz sljedeće smo pitanje i njegova potpitanja željeli zaokružiti podatke koji se tiču djetinjstva, odrastanja i kako uže, tako i šire obitelji, kada je riječ o jezičnim situacijama i prilikama koje su zatekle naše informante. Željeli smo obuhvatiti i neke svakodnevne situacije pa smo ih priupitali o jeziku sa sugrađanima, ili pak prijateljima, kao i o korištenju jezika vezanom uz institucije poput vrtića, škole, ili crkve. Iako će se neki podatci ponavljati, ili nadopunjavati prethodne izjave naših sugovornika, smatrali smo kako nije naodmet zaokružiti obiteljsku i svojevrsnu pojedinačnu životnu priču svakoga od informanata ponaosob, kako bismo naposljetku pomoću različitih priča i aspekata mogli bolje pratiti cjelokupnu nekadašnju jezičnu stvarnost. Također, zamolili smo ih da sami izraze svoja razmatranja, kada je riječ o ljudima ili prilikama koji su najviše utjecali na njihovo služenje pojedinim jezikom ili dijalektom.

7. Možete li nam ukratko prepričati svoje djetinjstvo i život do današnjega dana (tko Vas je čuvao i odgajao, kako ste razgovarali s članovima šire obitelji, u vrtiću i školi, s učiteljima, u vojsci, u crkvi, s prijateljima, u gradu sa sugrađanima itd.)?

Koji ljudi ili prilike su imali najveći utjecaj na jezike ili dijalekte kojima se služite?

Ispitanik A (58) kod kuće je, kako je već naglasio, pričao hrvatskim jezikom, no od svojih je sugrađana i prijatelja naučio služiti se talijanskim jezikom, koji je bio tadašnji svojevrsni jezik ulice.

- *Quando che iero piccolo andavo qui in scola e in, come che si disse (tal. dice), quando che iero proprio piccolo piccolo no andavo ma invece parlavo la lingua croata. Tutti parlaimo la lingua croata cola (tal. colla = con la) gente ... quella che iera la gente italiana parlavo italian (tal. italiano) perché sono imparato (tal. ho imparato) de piccolo e invece adesso e anche prima parlo la lingua croata. No credo e nanche no posso dir che sè (izg. ze) vera la lingua croata ma invece parlo.*
- *Con i mii genitori, coi mii vicini tutti parlavamo la lingua italiana quella volta quando che iero piccolo perchè la mia... no in mia casa, invece la mia corte tutti parlavano la lingua italiana. Per quello (izg. kvelo - tal. quello, izg. kuello)*

anche io parlavo la lingua italiana quando che iero piccolo ma invece a casa se parlava la lingua croata.

Kad sam bio mali išao sam ovdje u školu, (...kako se kaže...) a kad sam bio baš jako (mali) mali onda nisam išao, ali sam pričao hrvatski jezik. Svi smo međusobno govorili hrvatski... S onima koji su bili Talijani pričao sam talijanski jer sam ga naučio govoriti još kao mali ali i sad i onda sam pričao (prvo, prvenstveno) hrvatski jezik. Ne vjerujem i ne mogu ni tvrditi da je ovo pravi hrvatski jezik (standard), ali ga pričamo.

S mojim roditeljima i sa susjedima smo svi pričali talijanski kad sam bio mali jer, ne u mojoj kući, nego u dvorištu su svi pričali talijanski. Zato sam i ja pričao talijanski jezik kada sam bio mali, ali kod kuće se pričao hrvatski jezik.

Ispitanik B (58) kod kuće je i s prijateljima, kao i sa starijim ljudima pričao talijanskim jezikom koji poznaje. Osim oca, bake i sestre s kojima se služio talijanskim jezikom, na njegovo je odrastanje u jezičnome smislu, odnosno poznavanje talijanskoga jezika, najviše utjecala njegova teta. Zanimljiva je činjenica koju spominje u svojim izjavama, a tiče se majke našega ispitanika E, koja je radila u pekarnici i služila se na poslu isključivo talijanskim jezikom. Prilikom našega istraživanja, čak su nam i ostali informanti, odnosno sugovornici koji nisu postali dijelom ovoga istraživanja, ali i oni koji ne poznaju talijanski jezik i nikada se njime nisu služili, ukazali na talijanski govor majke našega ispitanika E, koji su imali priliku čuti kada bi posjetili dotičnu pekarnicu.

- *Come ho detto io ho nato (tal. sono nato) a Veglia, vivevo sempre a Veglia. Un tempo iero a Fiume a scola. Poi iero in dei Militari ma parlavo a casa solo italiano o forse coi amici qualchi e cola più veccia gente di Veglia coi lori parlavimo italiano ma lori non sono più vivi. Anche del ...(E) la madre, ela quando andavo comprar il pane, parlavo con ela italiano perchè ela sapeva, ma in altri posti no.*
- *Prima quando iero più piccolo parlavo col padre italiana e qualche volta cola sorella e anche come ho detto cola gente più anziana di Veglia ma lori prima 30 anni, adesso no sono più vivi.*
- *Più di tutto iera la zia. Con ela più parlavo italiano, anche il padre ma lui è morto de '72 così che con lui più meno ma più de tutti con la zia. Anche un po' cola nonna ma ela de '69 è morta e quella più meno... Più di tutti con la zia come ho detto. Come parlavo prima italiano ma poi quando ze morti il padre e*

un poco parlavo con la zia e dopo con la mamma a scuola più croato, più o meno se parlava italiano, più croato.

Kako sam rekao, rođen sam u Krku, oduvijek živim u Krku. Jedno vrijeme sam bio u Rijeci zbog škole. Poslije sam bio u vojsci, ali samo kod kuće sam pričao talijanski, ili s pokojim prijateljem i sa starijim ljudima iz Krka s kojima sam pričao talijanski ali oni više nisu živi. Također i s majkom (ispitanika E), kad bih kupovao kruh, s njom sam pričao talijanski jer ga je ona znala, no na drugim mjestima ne.

Prije, kad sam bio manji, s ocem sam pričao talijanski i ponekad sa sestrom, i kao što sam već rekao sa starijim ljudima iz Krka, (no bilo je to) prije trideset godina, sada oni više nisu živi. Najviše s tetom. S njom sam najviše pričao talijanski, kao i s ocem ali on je umro '72. tako da s njim mnogo manje nego s tetom. Također malo s bakom ali ona je umrla '69. tako da s njom jako malo. Najviše od svih sam pričao s tetom, kako sam rekao. Prvo sam pričao talijanski (s ocem), a nakon očeve smrti sam ga pričao s tetom, a kasnije s mamom i u školi se pričalo hrvatski, malo (manje-više) i talijanski, ali najviše hrvatski.

Ispitanica C (60) je naravno svjedočila istoj obiteljskoj situaciji te tako također navodi najveći utjecaj tete na svoje poznavanje talijanskoga jezika i služenje njime, a dotaknula se i misnih slavlja koja su se prije dvadeset godina održavala u Krku na talijanskome jeziku.

- *Molto tempo trascorrevi con la zia Rina e colla nonna, sempre ero con loro e parlavamo l'italiano dialetto che ho detto. In città coi Vegliotti, la gente anziana parlava se anche l'italiano dialetto. Fra noi fioi (tal. figliouli) parlavamo il croato. E a scuola croato. Era una donna, la mamma di (...E), che sempre dovemo parlare italiano quando venivimo in bottega a comprare il pan'. In asilo parlavo croato, era di tutto, anche un pochetto italiano e in chiesa mi ricordo fra venti anni era anche la messa in italiano. E anche devo dire che quando erano le grande feste, dunque Pasqua, Natale e altri occasioni, quando il Vescovo aveva la messa era anche quando ...dovro' dire in croato - propovijed il vescovo teniva anche nella lingua italiana.*
- *Più di tutto nel dialetto italiano ho detto la zia Rina, nonna e il papà e dopo il croato quando il papà è morto nel '72, anche la zia nel 2016, sempre la voleva*

che parliamo italiano e parlavimo. E colla mamma il croato che oggi si usa più di tutto.

Puno vremena sam provodila s tetom Rinom i s bakom, uvijek sam bila s njima i pričale smo talijanskim dijalektom kako sam i rekla. U gradu s Vejanima, stariji su ljudi međusobno pričali tim dijalektom. Mi djeca smo međusobno pričali hrvatski. I u školi se pričao hrvatski. Bila je jedna žena, mama (ispitanika E), s kojom smo uvijek morali pričati talijanski kada bi došli u trgovinu kupiti kruh. U vrtiću sam pričala hrvatski, ali bilo je svega, pa čak i malo talijanskog jezika, a sjećam se da je u crkvi prije 20 godina bila i misa na talijanskom. I također moram napomenuti da kada su bila velika slavlja kao Uskrs, Božić i slične prigode te kada je biskup držao misu, također je držao... moram reći na hrvatskom - propovijed na talijanskom jeziku.

Najviše teta Rina, baka i tata što se tiče talijanskog dijalekta. Nakon što je on umro '72. godine i teta 2016., pričali smo hrvatski. Ona je uvijek željela da pričamo talijanski i tako smo pričali. A s mamom hrvatski koji se danas najviše koristi.

Ispitanica D (69) hrvatski je jezik naučila krenuvši u vrtić te kroz svoje daljnje školovanje, dok je talijanski jezik naučila od svojih roditelja i ostatka obitelji, jer su, kako navodi, u Krku većinski svi pričali talijanskim jezikom. Podijelila je s nama i izdvojeni incident iz djetinjstva, koji se direktno odnosi na neodobravanje njenoga služenja talijanskim jezikom, sa strane pojedinca unutar crkvene institucije te je istaknula kako su se inače svi međusobno slagali pa i s onima koji su pričali hrvatski jezik.

- *Da bambina sempre mi ha, ero con la mamma, col papà. Poi sono andata in asilo, dell'asilo alla scuola, in chiesa, coi amici, però sempre si parlava solo italiano perché a Veglia si parlava italiano, e croato no.*
- *L'unica roba che ricordo di quella volta è che in chiesa quando che son, dopo che iera tutto in italiano e in latin, è venuto (tal. è venuta) la lingua croata. E fra lori iera un prete che non voleva sapere del italiano e noi bambine da 13, 14, 15 anni, una volta ne ha mandato fuori della chiesa perché che dobbiamo andare solo quando che si parla in croato. Con altri mai non iera problemi, tutti parlavano italiano, amici grandi con quei che pochi che parlavan croato ierimo sempre una grande famiglia.*

- *La lingua italiana ho imparato dei miei genitori, delle mie zie e tutti altri perché a Veglia si parlava solo italiano. Croato ho imparato quando che son nata in asilo e poi a scuola.*

Kao djevojčica sam uvijek bila s mamom i tatom. Onda sam krenula u vrtić pa u školu, u crkvu, s prijateljima... ali uvijek se pričao talijanski, jer se u Krku govorio talijanski jezik, ne hrvatski. Sjećam je da je u crkvu, nakon što je sve bilo na talijanskom i latinskom, došao hrvatski jezik. A među njima je bio jedan svećenik koji nije htio ni čuti za talijanski pa nas je jednom, nas djevojčice od 13, 14, 15 godina, poslao van iz crkve i rekao da možemo dolaziti kad budemo pričale samo na hrvatskom jeziku. S drugima nismo nikad imali problema. Svi su pričali talijanski. Samo neki prijatelji su pričali hrvatski, ali svi smo bili kao jedna velika obitelj. Talijanski jezik sam naučila od svojih roditelja, teta i od svih ostalih, jer se tada u Krku pričao samo talijanski. Hrvatski sam naučila kad sam krenula u vrtić i poslije u školu.

Ispitanik E (61) u svojoj je obitelji naučio talijanski jezik, kojime se služio (i služi) i u razgovoru s prijateljima te se tijekom dana služio s oba jezika, ovisno s kime bi stupio u kontakt.

- *Quando se trovemo coi amici parlemo italiano e quando che iero a scuola parlavo croato, quando che iero in militare parlavo croato e così. Coi amici anch'oggi quando se troveremo, con mii (tal. miei) amici uno de Venezia uno de Milano parlemo sempre italiano tra noi, no. Così! Con amici parlo italiano, coi altri parlo croato e così. Adesso quando che se trovemo noi amici, quando stanno e arrivano qua a Veglia parlemo italiano, io parlo italiano con lori (tal. loro). E con i altri parlo croato.*
- *Parlavo a casa con nonno, con mia madre sempre parlaimo italiano e coi amici parlo sempre italiano e quando che se trovo coi croati parlo croato. Cossicche' (tal. cosicchè) tutte e due lingue parlo al giorno. Più m'imparava la mia madre. Mia madre con mio padre e nonno me imparava parlare italiano.*

Kad bih se nalazio s prijateljima pričali bismo na talijanskom, dok smo u školi govorili hrvatski. Kad sam bio u vojsci pričao sam hrvatski i tako. I danas kad se nađem s prijateljima, s mojim prijateljima, jednim iz Venecije i drugim iz Milana, uvijek pričamo talijanski među nama, (ne). S prijateljima pričam talijanski, s ostalima hrvatski i tako.

Kad god se nalazim s prijateljima, kad dođu ovdje u Krk, govorimo talijanski, pričam na talijanskome s njima. A s ostalima govorim na hrvatskom.

Doma sam pričao talijanski s djedom, s mojom majkom i s prijateljima smo uvijek pričali talijanski, a kad bih se nalazio s Hrvatima, pričali bismo na hrvatskom. Tako da tijekom dana koristim oba jezika. Najviše me učila moja majka. Moja majka, zajedno s ocem i djedom, me učila pričati talijanski.

U obitelji se ispitanice F (85) pričao samo talijanski jezik, dok je hrvatski naučila u školi, a u svojim izjavama dotaknula se i političkih nametanja hrvatskoga kao službenoga jezika te istiskivanja talijanskoga jezika iz uporabe. Također, istaknula je kako je u Krku bilo miješanja jezika te je imala prijatelje koji su govorili jednim ili drugim jezikom, no smatra kako se tada u Krku ipak najviše govorilo talijanskim dijalektom, a čak se i se i danas s malobrojnim živućim prijateljima uvijek pozdravlja na talijanskome jeziku.

- *Allora, da piccola iero tesa (tal. tendere) da 2 ragazze perche' i mi genitori, mio papà lavorava in campagna, mia madre fazeva (izg. faceva) la casalina (tal. casalinga), vivemo con i nonni ma dovevamo tender tutta la casa, le pulizie, de cusinar, de tutto quanto insieme, no... Allora in tempo de 2-3 anni che g'avemo 2-3 ragazze che me tendevan e che andavo fora con lore e elle fazeva de bambinaie.*
- *Tra gli amici e tra tutto il paese la gente più o meno parlava il dialetto italian. E mi g'avevo i amici che parlavan italian e mi g'avevo amici che parlavan in croato, no... In scola parlavo soltanto in croato e in privati parlavo italian tanto che iera anche un misto de lingue però se parlava molto molto in Veglia in sto dialetto italian. Ancora oggi parlemo tra amici che siamo pochi ma quando che se vedemo per strada se saludemo sempre in italian.*
- *Finchè iero bambina andavo in chiesa dei Frati francescani che soltanto è la messa in lingua staroslavena. Quello mi iera un'obbligo familiare e po' dalle 9 e mezza andavo in chiesa al D'omo dove che la messa in latino. Quello dovevo anche andar e gliel durado la messa in latino più no tutti quanti se potevan parlar in propria lingua. Le messe adesso ora mai le g'ha tutte in lingua croata no. E insomma le messe, finchè mi'iero giovani, iera la messa che se cantava in italian o in domenica g'aveva la messa in italian per quelli*

rimassi ancora a Veglia, quel che no son andati via nell'esulo... Se doveva insomma, g'aveva la messa, parlò ogni domenica e le benedizioni alla sera, sempre se cantava in italian, fino che no zè un nostro vescovo Sasinovic g'ha ferma tutta questa roba perche' noi andava più a messa come che occorreva di andar e allora se g'aveva arrabià e che no farò più neanche la messa tanto che allora ne g'avuto più la messa in italian, g'aveava solo le messe in croato e si contentà anche con questo.

- *Questo, insomma, troppo troppo volontà no g'aveva perche' iera ancora gente che poteva andar se voleva che sia la lingua italiana, no, e che son ancora oggi rimasti come italiani. Ma insomma, no credo che iera troppa volontà per tutto questo.*
- *Italiano ho imparato in famiglia perche' se parlava solo in italian e in croato me g'ho imparato, quello che me zè ancora restà, a scola. E che iera contrario delle lingue più de tanto no perche' in fameglia se parlava uno e altro dopo e alla fin delle cose ma tempo del... tra '45 a '60 se guardavo quei che parlavan i italian, la politica proprio no iera sodisfatta. Se guardava sempre da diminuir lingua italiana nel posto nostro e il croato è rimasto come lingua ufficciosa perche' di fatti, insomma ecco, tutto qua.*

Dakle, kao malu su me pazile dvije djevojke jer moji roditelji, moj tata je radio u polju a moja majka je bila čistačica. Živjeli smo s djedom i bakom i morali smo održavati kuću, čistiti, kuhati, i sve to skupa... Tako da smo u dvije-tri godine imali dvije djevojke koje su se brinule o meni, s kojima sam izlazila, bile su dadilje.

Među prijateljima i među ljudima općenito se više manje pričalo talijanskim dijalektom. Imala sam prijatelje koji su pričali talijanski i one koji su govorili hrvatski, ne. U školi smo pričali samo hrvatski a privatno talijanski, iako je bilo i miješanja jezika ali u Krku se najviše govorilo talijanskim dijalektom. I danas među prijateljima, kojih nas je ostalo malo, govorimo na talijanskom, a kada se sretnemo na cesti, uvijek se pozdravimo na talijanskom.

Kad sam bila mala odlazila sam u crkvu Franjevacu gdje je misa bila samo na staroslavenskom. To mi je bila obiteljska dužnost i onda nakon devet i pol sati išla bih u crkvu u katedralu gdje je bila misa na latinskom. I tamo sam morala ići i ta misa na

latinskom je dugo trajala i nitko nije smio govoriti svojim jezikom. Danas su mise većinom sve na hrvatskom, ne... I tako, mise, kad sam bila mlada, bila je i misa na kojoj se pjevalo na talijanskom, ili se nedjeljom išlo na misu koja se održavala na talijanskom za one koji su još ostali u Krku, za one koji nisu prebjegli... Moralo se ići na misu, sve u svemu, i to svaku nedjelju ujutro i na blagoslov navečer, uvijek se pjevalo na talijanskom sve dok to nije zaustavio jedan naš biskup Sasinović jer nitko više nije dolazio na misu kako se trebalo ići, zbog čega se naljutio i više nije htio držati mise na talijanskom, nego samo na hrvatskom i s time je bio zadovoljan.

Taj isti baš i nije imao previše volje jer je još bilo ljudi koji su mogli dolaziti na misu da je bila na talijanskom jeziku, ne...koji su i danas tu na Krku (ostali) kao Talijani. Ali eto, ne vjerujem da je bilo previše volje za svim tim.

Talijanski sam naučila od obitelji jer se pričalo samo na talijanskom, a hrvatski sam, ono malo što mi je ostalo, naučila u školi.

U obitelji se kasnije pričao i jedan i drugi jezik...pogotovo u periodu između '45 i '60 kada se gledalo one koji pričaju talijanski, politika nije bila oduševljena time. Uvijek se gledalo kako smanjiti talijanski jezik u našem mjestu (i nametnuti hrvatski) i tako je hrvatski ostao kao službeni jezik.

Ispitanik G (68) već je u vrtiću imao svojevrsnih poteškoća zbog korištenja talijanskoga dijalekta, no odgojiteljica nije tomu pridavala toliku pažnju kao učiteljica kasnije u osnovnoj školi te je odnos vrtića kao institucije očigledno bio naklonjeniji korištenju dijalekta od razrednoga ozračja koje je uslijedilo. Naš sugovornik u crkvi je pričao hrvatskim jezikom te je pretežito pohađao mise na istome jeziku, iako su postojale odvojene mise na oba jezika, koje su već spominjali neki od ostalih ispitanika. U nastavku razgovora naš se sugovornik osvrnuo i na osobe s kojima govori talijanskim jezikom, kao i na prilike u kojima ga koristi, a nije naodmet napomenuti kako se koristi sintagmom *talijanski jezik*, misleći pritom na dijalekt talijanskoga jezika, koji je bio njegov obiteljski jezik tijekom odrastanja, što će biti vidljivo kroz njegove ostale izjave koje će uslijediti, kada bude riječ o dijalektu i jeziku, gdje će biti jasnije kako se služi isključivo jezikom, odnosno govorom koji je naučio kod kuće te će ga u kasnijim izjavama češće nazivati dijalektom.

- *Prima della scola elementare jero in asilo, 3 o 4 anni no so' neanche mi piu', la se parlava anche croato... Il dialetto jera problema sempre come anche in scola piu' tardi. E no jera problema grande, la maestra no guardava tanto e a scola come che ho dito jera tanto e in ciesa (izg. čeza - tal. chiesa, izg. kjeza) parlaimo croato solo le funzioni jera in quel tempo anche in croato anche in taliano, de separato. Chi che voleva podra (tal. poteva) libermente andar a una o altra.*
- *(Na koje ste mise Vi odlazili?) In croata, piu' parte croata.*
- *Coi veri cittadini Vesani parlaimo talian. Anche a oggi parlemo talian quando che semo (tal. siamo) un gruppo dei vecchi, piu' vecchi...(Dakle, s društvom i prijateljima govorite na dijalektu?) Si' e coi altri parlaimo se capissi tutto in croato. Come anche oji (tal. oggi), non ze differenza. In militare un poco jera problema, no troppo ma un poco...prime parole de dove, cossa, ti vuol venir con noi in partito ma come che per tutti. Tutti tira le sue...inutile čakular (tal. parlare), tutti ti guarda come che passar mejo (tal. meglio). Oggi stesso parlo coi amici talian e a casa parlemo tutto croato, mia moje (tal. moglie) parla croato...qualche parola i capissi ma piu' de tanto no. E in citta' quando che se trovemo compania, proprio che se conosemo bon (tal. si conosciamo bene), noi Vesani, ancora pochi semo, ma parlemo talian.*
- *(Znači najveći utjecaj na jezike (ili dijalekt) kojima se služite imali su Vaši roditelji?) Da, si si, coi genitori se parlava in quel tempo se parlava cossì, oggi ze altri tempi e se parla croato.*

Prije osnovne škole išao sam u vrtić tri ili četiri godine, ne sjećam se više točno, i tamo se pričao hrvatski... Dijalekt je uvijek bio problem, kao i kasnije u školi. Ali nije bio velikih problema, učiteljica nije puno gledala na to (tomu pridavala veliku važnost), a kasnije u školi, kao što sam rekao, bilo je mnogo (problema). U crkvi smo pričali samo hrvatski, ali su mise u ono vrijeme bile i na hrvatskom i na talijanskom, odvojeno. Tko god je htio, mogao je slobodno ići na jednu, ili na drugu (misu). (Na koje ste mise Vi odlazili?) Na hrvatskom (hrvatske), više na hrvatske mise. S pravim građanima (Krka), Vejanima pričamo talijanski. I danas govorimo talijanski kad se nađemo mi stariji (u grupi sa starijima). (Dakle, s društvom i prijateljima govorite na dijalektu?) Da, a s ostalima smo (naravno) uvijek pričali na hrvatskom, razumije se. Kao i danas, nema razlike. U vojsci je bilo malo problema, ne puno ali malo (ih je

bilo)...kod prvih riječi (predstavljanja), odakle smo, što smo, želiš li se pridružiti u partiju, ma kao i svima (kao i kod drugih). Svatko gura svoje (vodu na svoj mlin)...nepotrebno je ćakulat (o tome, komentirati), svi gledaju kako bi bolje prošli. I danas s prijateljima pričam talijanski, dok kod kuće pričamo (sve) na hrvatskom jeziku, moja žena priča (samo) hrvatski...razumije pokoju (talijansku) riječ, ali ne puno više (od toga). Kad se u gradu nađe naše društvo, baš mi koji se dobro poznajemo, mi Vejani, malo nas (još) ima, ali (kad se nađemo, onda) pričamo talijanski. (Znači najveći utjecaj na jezike (ili dijalekt) kojima se služite imali su Vaši roditelji?) Da, da, da tada se s roditeljima pričalo tako (na talijanskome (dijalektu)), danas su druga vremena i priča se (govori se) hrvatski.

5.5. O standardnome talijanskom jeziku i/ili njegovome dijalektu

Sljedećim smo pitanjima željeli da informanti bez našega utjecaja ili interveniranja koje bi ih moglo navesti na neki od odgovora, sami izraze svoje mišljenje kakvim jezikom govore te kakvim u suštini smatraju talijanski jezik koji govore; radi li se o standardnome talijanskom jeziku ili pak nekome od dijalekata. Također smo ih priupitali prepoznaju li razliku između navedenoga te tako dolazili do njihovih izjava koje se dotiču ove problematike, kao i najvažnijih podataka, njihovih vlastitih spoznaja i stavova o jeziku kojim govore. Potpitanjem o prilikama u kojima se eventualno služe jednim ili drugim jezikom, željeli smo obuhvatiti i moguće stavove koji bi proizašli nakon njihovih izjava o poznavanju više (varijanata) jezika, odnosno korištenju i razlikovanju standardnoga i dijalektalnoga talijanskog jezika pa smo dodatnim pitanjem željeli saznati i situacije u kojima ih koriste, u slučaju da ih razlikuju i koriste više varijanata talijanskoga jezika.

8. Prepoznajete li razliku između (standardnoga) talijanskog jezika i dijalekta talijanskoga jezika koji govorite (ako smatrate da govorite dijalektom)? Kojim se služite i u kojim prilikama?

Ispitanik A (58) smatra da je u djetinjstvu i mladosti pričao dijalektom talijanskoga jezika koji naziva *veneto*, a razlikuje i talijanski (standardni) jezik kojeg je smatrao,

odnosno smatra razgovjetnijim. Naveo je leksički primjer razlikovanja tih dvaju govora te zaključio kako se u Krku govorio dijalekt koji nije bio *pravi talijanski dijalekt*, misleći vjerojatno pritom na termine jezika i standarda namjesto *dijalekta* i *pravoga*.

- *Sì, posso dire che sì, perché quando che iero piccolo parlaimo la lingua quella che iera quella (tal. quella) volta ma invece il nostro dialetto iera il dialetto veneto e la lingua italiana zè (tal. è) un'altra lingua... Se parla più chiaro, se una parola zè un'altra parola come che se parla da noi qui a Krk. Invece una parola da noi erga (tal. era) uno e in Italia zè un'altro... Invece in Italia se una parola come dire un asino zè asino e da noi se diseva (tal. diceva) il muso, questo zè un'altra parola diversa. Per quello (tal. quello) voio (tal. voglio) dir' da noi se parla un dialetto quello che non zè proprio vero dialetto italiano.*

Da, mogu reći da da (da prepoznajem), jer kad sam bio mali pričali smo jezik koji se tada koristio, koji je postojao onda. Ali naš dijalekt je bio dijalekt veneto a talijanski jezik je bio drugi jezik... Pričao se puno razgovjetnije, za neke riječi postojale su druge riječi koje su se govorile ovdje kod nas u Krku. Kod nas je bila jedna riječ, a u Italiji drugačija (za istu stvar). Na primjer, za magarca Talijani kažu asino, a kod nas se kaže muso, što je potpuno druga riječ. Zato želim reći da se kod nas govorio dijalekt koji nije bio pravi talijanski dijalekt.

Ispitanik B (58) poznaje razliku između standardnoga talijanskog jezika i dijalekta koji naziva venetskim te najviše govori na dijalektu, kada je u prilici da se služi talijanskim jezikom.

- *Conosco sì, la differenza ma più di tutto parlo dialetto perchè altro no so cossi bene. Più me va dialetto. Se vado in Italia anche parlo dialetto ma capisse anche tutti subito, vedono che parlemo veneto dialetto.*

Znam razliku, ali najviše pričam dijalekt, jer drugo ne znam tako dobro kao naš dijalekt. Više mi ide dijalekt. Kad idem u Italiju također pričam našim dijalektom i oni me sve odmah razumiju, shvate da pričamo venetskim dijalektom.

Ispitanica C (60) također prepoznaje razliku između u školi naučenoga talijanskoga standardnog jezika te dijalekta koji je naučila i govorila kod kuće, a kaže kako u Zajednici Talijana Krk zajedno sa svojim bratom, ispitanikom B, koristi talijanski

dijalekt, kako uslijed sve većeg korištenja talijanskoga standardnog jezika zbog razvijenosti turizma, ne bi pao u zaborav.

- *Normale che vedo la differenza nell'italiano dialetto e italiano standardo perche' ho detto che ho studiato 4 anni l'italiano e normale adesso che è turismo molto sviluppato qui a Krk, a Veglia, si usa l'italiano standardo, quello che so', lo parlo. Sono nella Comunità degli italiani e lì usiamo l'italiano, il dialetto che non si perde la parola che si usava qui una volta. Anche nella comunità degli italiani è il mio fratello.*

Naravno da vidim razliku između talijanskog dijalekta i standardnog talijanskog jer, kao što sam rekla, talijanski sam učila četiri godine. I normalno, sad kad je turizam jako razvijen ovdje u Krku, koristi se standardni talijanski (u komunikaciji), pričam koliko znam (ono što znam (od standarda), pričam). Također sam u Zajednici Talijana gdje koristimo talijanski dijalekt kako se ne bi izgubila riječ koja se nekada ovdje koristila. U toj zajednici Talijana je i moj brat.

Ispitanica D (69) kaže kako se talijanski dijalekt koji se nekada u Krku pričao znatno razlikuje od standardnoga talijanskoga jezika, kojime se danas sve više služi, jer dijalekt polako izumire u Krku, odnosno zaboravlja se. Također ističe kako je nekada s prijateljima komunicirala na talijanskome jeziku (dijalektu), dok se danas koristi hrvatski, a s rodbinom koja ju posjećuje iz Italije komunicira na standardnome talijanskom jeziku, jer smatra kako oni ne razumiju talijanski dijalekt kojim ona govori.

- *La lingua italiana e il dialetto che si parlava a Veglia è grande differenza. Oggi soltanto posso scrivere e parlare il vero italiano, il dialetto ogni giorno di meno perché si dimentica.*
- *(...) Adesso coi amici parlo il croato e prima sempre in dialetto italiano.*
- *Tutti i parenti miei sono in Italia, quando che vengono in Croazia io devo parlare la lingua italiana perché lori non capiscono il dialetto.*

Velika je razlika između (standardnog) talijanskog jezika i dijalekta koji se pričao u Krku. Danas mogu pisati i govoriti samo pravim talijanskim jezikom (standardom), dijalektom svakim danom sve manje jer se zaboravlja. (...) Danas s prijateljima govorim na hrvatskom, a prije smo uvijek pričali na talijanskom dijalektu. Sva moja

rodbina je u Italiji, kad dođu u Hrvatsku moram pričati talijanski jezik (standard), jer oni ne razumiju (naš; ovaj; talijanski) dijalekt.

Ispitanik E (61) dijalekt koji govori nazvao je venecijanskim, razlikujući ga tako od *pravoga* talijanskoga, odnosno standarda te je istaknuo kako se svojim venetskim dijalektom može sporazumjeti sa svim Talijanima s kojima dolazi u kontakt. Dakle, prema mišljenju našega ispitanika, dijalekt kojim se služi venecijanskoga je, odnosno venetskoga podrijetla.

- *Visto che io parlo italiano, non zè (tal. è) proprio vero italiano ma zè (tal. è) veneziano, zè dialeto (tal. dialetto) che posso parlar con tutti italiani che capisi mio dialetto, e tutti capisi. Italiani parlano un poco altro, ma se capisimo tutti. Se capisimo tutti coi italiani. Quando arrivi italiani qua da me e disi che zè il dialetto che zè veneto e lori mi capisino (tal. capiscono).*

S obzirom na to da ja pričam talijanski, ne baš pravi talijanski (standard), već venecijanski, odnosno dijalekt koji mogu pričati sa svim Talijanima i oni me svi razumiju (moj dijalekt), svi Talijani. Talijani malo drukčije govore, ali svi se razumijemo. Svi se razumijemo s Talijanima. Kad Talijanu dođu k meni i kažem im da je ovo venetski dijalekt, oni (svi) me razumiju.

Ispitanica F (85) talijanski je jezik nazvala lijepim i specifičnim, a razlike između standardnoga talijanskog jezika i dijalekta kojime se služi smatra znatnima te napominje kako su stariji od nje pričali još *težim* jezikom, vjerojatno misleći na manje razumljiv dijalekt (u smislu usporedbe sa standardom) naspram današnjega te referirajući se na još veće ondašnje razlike između dijalekta i standardnoga talijanskog jezika.

- *La differenza tra il dialetto e la lingua italiana zè grande perche' mi parlo un dialetto che anche forsi è sbagliado, no s'è ben ben parlado. Insomma no, i nostri vecchi parlavan ancora più difficile e la differenza zè grandiosa perche' la lingua italiana la zè bella difatti e la me piase (izg. pjaze) molto però, digo la verità che mi son contenta da esser croata. La italiana la zè specifica.*
- *Che questi nostri paesi la g'ha anche un po' ereditato no. Ne g'ho tanti parenti, tanti parenti in Italia che anche lori son diventati vecchi, pian pian van via e more ma resta i si figli e ogni anno se incontremo.*

Razlika između dijalekta i talijanskog jezika je velika, jer pričam dijalekt koji je možda i pogrešan, ne pričamo ga najbolje. Naši stari su pak pričali još teže od nas i razlika je ogromna jer je talijanski jezik stvarno lijep i meni se jako sviđa ali, da vam kažem istinu, sretna sam što sam Hrvatica. Talijanski je specifičan. Ova naša mjesta su ga malo i naslijedila (talijanski jezik), ne. Imam puno rodbine u Italiji koja je sad već stara i pomalo svi umiru, ali ostaju njihova djeca s kojima se svake godine nalazimo.

Ispitanik G (68) u prethodnim je izjavama kroz priču o djetinjstvu i mladosti, ali i sadašnjosti, pojasnio kada se služi kojim jezikom, a u izjavi kojom je odgovorio na pitanje vezano uz eventualne razlike standardnoga i dijalektalnoga talijanskoga jezika, napomenuo je kako razumije Talijane kad oni pričaju svojim jezikom, referirajući se na standardni talijanski jezik, koji zatim ima dijalekte, a jednim od njih, odnosno dijalektalnom inačicom talijanskoga jezika služi se i nekolicina Krčana koja, zaključuje, nema problema s razumijevanjem (standardnoga) talijanskog jezika. Ispitanik G će se ove teme dotaknuti ponovno i kada bude iznosio svoje mišljenje radi li se o jeziku ili dijalektu, kada je riječ o govoru Krčana.

- *Se capissi quando che lori parla il suo. E come anche uni stato, ogni paese ha suo dialetto, cosi e anche gavemo anche noi e penso che ze taliano. No ze problema par capir niente. Par scrivere no so' perche' non ho imparato a scola non jero mai in italiana...i (tal. e) questo saria tutto.*

Razumije se kad oni (Talijani) pričaju svojim (standardnim talijanskim) jezikom. Kao što svaka država, zemlja, ima svoj(e) dijalekt(e), tako imamo i mi i mislim da je naš dijalekt talijanski. Nemamo problema s razumijevanjem, razumijemo sve (misli se na talijanski jezik). Pisati (na talijanskome jeziku) ne znam, jer nisam naučio u školi, jer škola nije bila talijanska (na talijanskom)...i to bi bilo sve.

5.6. Stavovi i odnos prema Italiji

Zatražili smo od naših informanata da opišu svoj odnos prema Italiji i Talijanima, kao i prema njihovoj kulturi. Potpitanjem smo ih pokušali uputiti na usporedbu današnjih odnosa i stavova s prilikama i njihovim eventualnim nekadašnjim osobnim promišljanjima na ovu temu u prošlosti, kako bismo mogli

uvidjeti je li došlo do promjena tijekom godina, kao i o kakvim se promjenama radi. Također, unutar se nekih izjava i odgovora na ova pitanja sama nametnula tema državljanstva, odnosno nacionalnosti pa ćemo prenijeti izjave naših informanata u cijelosti, onako kako je razgovor tekao te se tako upoznati i s vrijednim podacima koje su podijelili s nama, a tiču se teme državljanstva. Potonja se tema pojavljivala u različitim stadijima intervjua pa su tako pojedini informanti svoje priče na temu nacionalnosti podijelili s nama u izjavama i odgovorima na druga pitanja, gdje je fokus bio ponešto drukčiji, a mi nismo remetili njihov linearni tijek pripovijedanja pa su tako sve izjave informanata prenesene i objašnjene načinom na koji su i nastale.

9. Možete li opisati Vaš odnos prema Italiji i Talijanima te njihovoj kulturi?

Kakav je bio prije, a kakav je sada?

Ispitanik A (58) smatra svoj odnos s Talijanima veoma dobrim i prijateljskim, kako u prošlosti, tako i sada.

- *La gente italiana come che conosco io, e iero tante volte in Italia, per me zè una gente normale. La gente...solo che parlano la voce zè proprio forte de loro ma invece come la gente zè bona (tal. buona). E mai no posso dir che gavevo (tal. avevo) un problema co italiani. Italiani e noi quà croati quando che ierimo come amici ierimo boni, mai un problema, ierimo sempre boni.*

Talijani koje ja poznajem, a bio sam puno puta u Italiji, za mene su normalni ljudi. Ljudi (Talijani)... samo su malo glasniji, ali kao ljudi su dobri. I ne mogu reći da sam ikada imao problema s Talijanima. Talijani i mi (ovdje) Hrvati smo (jako) dobri kao prijatelji, nikad nije bilo problema, uvijek smo bili dobri.

Ispitanik B (58) smatra da se njegov odnos prema Talijanima kroz godine nije promijenio.

- *Io penso che... sospetto per italiani è sempre come prima anche adesso, non vedo niente che mi intoppiano, cosicché... sempre zè (tal. è) lo stesso.*

Smatram da (mislim da)... s Talijanima je (uvijek) isto (sada) kao i nekada, ništa mi kod njih ne smeta, tako da... uvijek je isto.

Ispitanica C (60) svoj je odnos prema Italiji opisala kroz aktivno članstvo u krčkoj Zajednici Talijana gdje se slave razne prigode i koristi talijanski jezik, a budući da ima rođake diljem Italije, nerijetko odlazi ondje posjetiti ih.

- *Troviamosi noi altri che siamo qui in Croazia, l'Istria e a Fiume nelle comunità si troviamo, facciamo delle feste e così usiamo la lingua italiana.*
- *Colla Italia faccio le visite perche' avemo i parenti in Italia e cosicchè facemo le visite fra noi. I parenti sono a Monfalcone, Udine, Thiene, Vicenza, questi posti che visitiamo.*

Nalazimo se u Zajednici i mi (ostali) koji smo ovdje u Hrvatskoj, Istri i Rijeci, slavimo razne prigode i pritom (tako) koristimo talijanski jezik. Posjećujem Italiju jer imamo rodbinu tamo pa se međusobno posjećujemo. Rođaci su nam iz Monfalcone, Udina, Thiene, Vicenze, ova mjesta posjećujemo.

Ispitanica D (69) već je napomenula kako je sva njena rodbina u Italiji, a kada dođu u Hrvatsku s njima mora govoriti na standardnome talijanskom jeziku, jer ne bi razumjeli njen dijalekt te je također istaknula postojeći jaz i razlikovanja između Talijana koji žive u Italiji i onih na Krku.

- *Fra italiani di Veglia e di italiani che vivono in Italia è grande differenza. Come che era prima o come che è oggi, credo che prima iera meglio che adesso.*

Velika je razlika između Talijana iz Krka i onih Talijana koji žive u Italiji. Kako je bilo (...što se tiče toga kako je bilo) prije ili sad (danas), vjerujem da je prije bilo bolje nego što je sada.

Ispitanik E (61) ispričao nam je svoju zanimljivu situaciju, nazvavši se nekad Talijanom, odnosno svoju obitelj Talijanima. Spontano je nadalje krenuo opisivati obiteljske stavove glede talijanskoga i hrvatskoga državljanstva, koji su se kod majke i oca vidno razlikovali. Dok je majka bila Talijanka te je to željela prenijeti i na našega ispitanika, on se smatrao hrvatskim vojnikom i nije htio talijansku putovnicu, kako kaže. Otac je također želio ostati hrvatske nacionalnosti.

- *Prima ierimo italiani, ierimo più d'accordo, uno con altro sempre andremo mangiare, bere (tal. bere) birre e vino. Adesso son pochi esisti, son morti e così con due, tre amici poco se trovemo insieme. Cossicche' se bon anche*

così. Quando che se trovemo noi italiani parliamo italiano e noi amici ierimo, la cultura iera più meglia qualche adesso, no capisco...

- *Con mia madre italiana, ela voleva che io fato (tal. faccio) i documenti, il passaporto che fazo (izg.faco, tal.faccio) in italiano e io non volevo. Mia madre me sgridava che così che parliamo italiano e siamo amici coi italiani.*
- *E la mia madre aveva il passaporto italiano e il passaporto croato. Cossicche' ela voleva che io ancha stavo italiano...io non volevo. Perche' io ero militare qua' in Croazia. Mia madre iera nata quà in Veglia. Prima Veglia iera sotto Italia, no? E dopo la mia madre è stata italiana e voleva esser italiana, è così.*
- *Mio padre iera croato e lui non voleva esser italiano. Lui voleva esser croato come che è. Perché io ho fatto militare qui, anche mio padre a fatto militare quà in Croazia, proprio in Jugoslavia. E così mio padre non voleva neanche (tal. neanche) lui esser italiano.*

Prije smo bili Talijani, više smo se slagali, zajedno smo išli jesti, piti pivo i vino. Danas ih je malo ostalo, većina ih je umrla. Još imam dva-tri prijatelja s kojima se nalazim. Tako da je i ovako dobro. Kad bismo se nalazili, mi Talijani pričali bismo talijanski i bili smo prijatelji, onda je i kultura (druženja) bila puno bolja nego danas, ne razumijem (zašto)... S mojom majkom Talijankom...ona je željela da napravim dokumente, talijansku putovnicu, što ja nisam htio. Grdila me zbog toga, jer (da) pričamo talijanski i prijatelji smo s Talijanima. A moja majka je imala talijansku i hrvatsku putovnicu. Tako da je htjela da i ja imam (talijansku putovnicu; budem Talijan)...ali ja nisam htio. Jer sam bio hrvatski vojnik. Moja majka je rođena ovdje u Krku. Zato što je Krk prije bio pod Italijom, ne? I majka mi je onda bila Talijanka i htjela je biti Talijanka, i tako. A moj otac je bio Hrvat i nije htio biti Talijan. Želio je ostati Hrvat, kako je (kao što je) i bio. Jer i ja i on smo bili u hrvatskoj vojsci, ovdje u Hrvatskoj odnosno u Jugoslaviji. Tako da ni moj otac nije htio biti Talijan.

Ispitanica F (85) u razgovoru se o odnosima i stavovima naspram Italije i Talijana također dotaknula državljanstva i nacionalnosti unutar svoje obitelji te je napomenula kako posjeduju hrvatska imena. Nazvala je Talijane simpatičnima te izrazila žal što im Hrvati više ne nalikuju, iako smatra da ova dva naroda imaju kulturnih dodirnih točaka.

- *Tante volte mi dispiaceva che per esempio noi no potemo assomigliarli se no nella cultura no troppo perche' què...ma anche nella Croazia e tutti questi luoghi hanno tante tante cose da mostrar perche' vabben che g'ha restà (tal.ha restato) qualcosa del tempo della Venezia ma g'avemo anche molte molte cose più vecchie de queste, no? E tanto che ecco, gli italiani mi son simpatici.*
- *La cittadinanza mia è croata. I miei se denumivano sempre come i croati e tanto che ancora oggi se sa' che sono croata e tutta la mia famiglia croata è.*

Puno puta mi je bilo žao, jer na primjer, mi im ne možemo sličiti osim po kulturi, ali ne puno... Ali (isto) i u Hrvatskoj, u svim ovim mjestima ima puno toga (stvari) za pokazati, jer je ostalo toga još (nešto) iz doba Venecije, ali imamo i puno starijih stvari od ovih (tih), (zar) ne? I tako, Talijani su mi simpatici. Moje državljanstvo je hrvatsko. Moji su se zvali kao i Hrvati i također se i danas zna da sam Hrvatica i da je čitava moja obitelj hrvatska.

Ispitanik G (68) odnos prema Talijanima i njihovoj kulturi opisao je jednakim kao i prije, istaknuvši kako se u prošlosti nije smatrao Talijanom, a isti stav zadržao je i do današnjega dana. Dotaknuo se i djelovanja Zajednice Talijana Krk, čiji je član te na kraju konstatirao kako je u njoj više onih koji ne znaju talijanski jezik, negoli *pravih* Talijana.

- *Cossa dir come che guardaimo quela volta e oggi solo de parte de Italia...mi me ze (tal. me c'è; ponavljanje zamjenica) preciso, quela volta e adesso me ze preciso, cossa mai no jero talian e non se tratto nanche oggi.*
- *Vado in società taliana / unità taliana anche oggi son iscritto ma che troppo guardo, no. Fino che andaimo in qualche gita a fare cossi ancora, utile non gaveimo mai de sta roba. Più gaveimo perso che... Mi son un membro...pochi semo ma semo, ancora la unità lavora. Il nostro presidente bastanza guarda par andar avanti (tal. avanti) ma non ze con chi. Veri taliani che son pochi, che ze piu' quei che de parte che non sanno italian.*

Što reći, kako smo izgledali onda i sada (kada je riječ o (nama i) Italiji)...meni (mi) je to sve isto, tada i sada mi je sve jednako, nikad nisam bio Talijan i ne smatram se takvim ni danas. Idem u Društvo Talijana / Zajednicu Talijana te sam i danas ondje upisan, ali da mi to nešto puno znači, baš i ne (ne gledam puno na to). Idemo još

ponekad na neki izlet, ali nismo imali nešto korisnijega od svega toga. Više smo izgubili... Član sam (Zajednice)...malo nas je, ali nas ima, Zajednica još uvijek djeluje. Naš predsjednik/ca dosta se trudi unaprijediti sve, ali nema s kim. Pravih Talijana ima (jako) malo, više je onih (ostalih) koji ne znaju talijanski.

5.7. O preostalim govornicima dijalekta talijanskoga jezika u Krku

Sljedećim smo pitanjem željeli sakupiti stavove i mišljenja naših informanata koji se dotiču njihovih osobnih pretpostavki vezanih uz procjenu koliko je zapravo preostalih živućih govornika dijalekta talijanskoga jezika u gradu Krku uopće. Naši su se sugovornici tako dotakli prošlih vremena, kao i sadašnjice te izrazili svoja mišljenja o kojem bi broju ili postotku moglo biti riječi.

10. Što mislite, koliko ima govornika ovoga dijalekta u gradu Krku?

Ispitanik A (58) dao nam je svoju procjenu, odnosno broj koji bi po njegovome mišljenju mogao predstavljati preostale govornike talijanskoga dijalekta u gradu Krku, a osvrnuo se i na one koji su se doselili iz drugih krajeva Hrvatske. Prilikom razgovora s ispitanikom A intervenirali smo na način da smo postavili potpitanje o kojoj bi se brojci moglo raditi, misleći pritom na preostale žive govornike talijanskoga dijalekta, no informant nam je pružio procjenu autohtonoga naspram domaćega stanovništva pa smo ponovno intervenirali upitavši za njegovu pretpostavku o preostalim govornicima dijalekta, što je rezultiralo procjenom kako bi se moglo raditi o svega tridesetak preostalih govornika.

- *Adesso in Krk zè poca gente che parla italiano perché zè tanti morti. E poca la gente zè restata quella che parla lingua italiana. Posso dire che zè adesso la gente quella che parla forsi più bon italiano ma invece no sei i propri Vesani (izg. Vezani). Zè la gente quella che zè venuta quì e ga (g'ha - tal. ha) fatto le case quì e adesso le vive quì ma invece noi che ierimo de una volta no credo che parlimo (tal. parliamo) bene come che loro.*
- *Adesso no posso dire, invece io credo che zè forsi anche metà, forsi anche più de la gente quale che zè adesso a Krk...veccia gente, vecci quali che zè*

nato qui, quali che zè Italiani qui...più zè adesso quei, quei, quali che son venuti qui della Croazia, no, della Slavonia, della Zagabria, del Fiume...no so de quando che son venuti qui, del tanti posti.

- *No credo che zè 30 de lori, pochi, pochi perché uni hanno, qualchedun va via.*

Sada je u Krku malo ljudi koji pričaju talijanski, jer su mnogi preminuli. I malo je ostalo ljudi koji pričaju talijanski jezik. Mogu reći da sada ima ljudi koji odlično pričaju talijanski, ali oni nisu pravi Vejani (Krčani). Naknadno su došli ljudi koji su si sagradili kuće i koji i sad tu žive, ali svejedno mi koji smo tu puno duže ne vjerujem da pričamo bolje od njih (standardni talijanski jezik).

Sad ne bih znao reći, ali sigurno i polovica...možda i više nego što ima sada ljudi u Krku...više ljudi, više od onih koji su rođeni ovdje, koji su ovdašnji Talijani...više je sad onih koji su došli iz drugih dijelova Hrvatske, ne, iz Slavonije, Zagreba, Rijeke, s puno mjesta (ne znam kada).

Ne vjerujem da ih je 30, jako malo, jer neki su i otišli (govornika talijanskoga dijalekta).

Ispitanik B (58) smatra da u današnjem vremenu možemo govoriti o dvadesetak preostalih govornika, jer se njihov broj tijekom godina zbog smrti umanjivao. Smatra da ih je nekada bilo više stotina.

- (Pa) *adesso penso che zè forsi 10-20, in ultimi 10 anni forsi zè tanti ma prima iera più finchè non zè morti questi vecchi (tal.vecchi) cosicche prima iera forsi anche 100, 200 e più italiani che parlavano italiana.*

Pa sada mislim da ih je možda deset-dvadeset. Unatrag posljednjih deset godina bilo ih je i više, ali prije ih je bilo puno više, jer oni stariji nisu bili pokojni... prije ih je bilo sigurno sto, dvjesto i više Talijana koji su pričali talijanski.

Ispitanica C (60) smatra da se danas u Krku može raditi o preostalih dvadesetak govornika talijanskoga dijalekta. Nakon njene izjave u kojoj je procijenila sadašnju jezičnu stvarnost, zamolili smo je da izrazi mišljenje koliko je bilo govornika tijekom posljednjih desetak-dvadesetak godina te je odgovorila kako ih je tada zasigurno bilo i više, jer su danas neki od njih pokojni, a potom smo intervenirali potpitanjem upitavši je da procjeni koliko je bilo govornika ovoga dijalekta u gradu Krku za vrijeme

njena djetinjstva, a naša sugovornica procijenila je da bi moglo biti riječi i o trećini ukupnoga stanovništva grada Krka.

- *In città Veglia che usano italiano dialetto penso che sono fra i 15 e 20 persone che usano ancora sempre questa lingua di una volta.*
- *Penso che era di più perché c'è chi sono morti, tanta gente è morta già, che erano anziani che usavano molto questa lingua.*
- *Penso che no proprio la metà ma parecchio numero di...forse una terzina di abitanti potrebbe essere che usavano il dialetto italiano.*

U gradu Krku mislim da ima još možda petnaest-dvadeset osoba koje i danas koriste talijanski dijalekt, koji se i nekada koristio. Mislim da ih je bilo (prije deset-dvadeset godina) više (nego danas), jer ima onih koji su (već) pokojni, dosta njih je već pokojno, oni koji su već onda bili stariji ljudi i koristili su se mnogo ovim jezikom (dijalektom). Vjerujem da se nije radilo baš o polovini ali povećani broj sigurno...možda (može biti) jedna trećina stanovnika koji su koristili (ovaj) talijanski dijalekt (u djetinjstvu ispitanice).

Ispitanica D (69) smatra da je do osamdesetih godina prošloga stoljeća čak tisuću osoba govorilo talijanskim dijalektom, a mnogi su poslije toga prebjegli u Italiju, dok većina preostalih više nije živa. Također, ističe kako je i prije toga, do pedesetih godina dvadesetoga stoljeća u dva navrata otišlo mnogo Talijana. Smatra kako su ovi, ali i ostali razlozi utjecali na to da se sada ljudi većinski koriste standardnim talijanskim jezikom, a smatra kako je danas manje od pedeset osoba u gradu Krku koje znaju govoriti na dijalektu.

- *In città a Veglia, Krk, non credo che non c'è più di 50 di loro che sanno parlare in dialetto. Credo che oggi tutti parlano la vera lingua italiana perché in casa, fuori per le strade, tutto si parla croato.*
- *Credo che proprio in città di Krk del 1975 fino a '85 che era sicuro mille de lori però tanti italiani sono andati vivere in Italia e più vecchi ormai non sono più. Hanno restato le figlie, figli o parenti. Per questo credo che forse 50 di loro sanno parlare in dialetto.*
- *Credo che del 1949 fino a 1952 in due volte sono andati più che mille de lori in Italia. Una volta più che 600 e poi questi altri 400 in due volte. Per questo*

adesso si parla anche più croato a Veglia che una volta perché i giovani le scuole hanno finito a Fiume e sono tutti andati via e qualcuno anche dovevano andare.

U gradu Krku, ne vjerujem da je više od pedeset onih koji znaju govoriti na dijalektu. Mislim da danas svi pričaju pravi (standardni) talijanski jezik, jer, kako u kući, tako i na ulici, svugdje se priča hrvatski. Mislim da je u gradu Krku, od 1975. do '85. sigurno bilo tisuću onih koji su govorili dijalektom, a zatim je puno Talijana otišlo živjeti u Italiju, dok je većina drugih već umrla. Ostali su sinovi, kćeri ili njihova rodbina. Zato mislim da je možda pedeset onih koji znaju govoriti na dijalektu. Od 1949. do 1952. u dva je navrata više od tisuću njih otišlo u Italiju. Prvi put više od njih šest stotina, a zatim i ostale četiri stotine, u dva navrata. Zato se sada još i više govori hrvatski u Krku nego prije, jer su mladi završili školu u Rijeci i svi su otišli, a zasigurno će ih još otići.

Ispitanik E (61) smatra da je do sedamdesetih godina prošloga stoljeća u gradu Krku tisuću ljudi poznavalo talijanski dijalekt te se njime služilo, a brojka se s godinama umanjivala te je tako istaknuo kako je danas preostalo možda svega njih desetak, naspram mnogo brojnije skupine govornika ovoga dijalekta koja je postojala prije dvadesetak godina.

- De '75 iera tanti, iera mile persone che parlava italiano quà a Veglia e adesso che come che andemo avanti la gente se morta e adesso siamo forsi 10 di lori che parlemo italiano quando che se trovemo parlemo italiano.*
- Così, quando che se trovemo, bevemo una birra, giochemo a carte e parlemo anche italiano tra di noi. Se trovemo zè (tal.c'è) pocchi, zè 10 di lori zè. No zè tanti più italiani che parla italiano come prima, no, come prima venti anni fa.*

Do '75. ih je bilo puno, bilo je tisuću osoba koje su pričale talijanski ovdje u Krku, a sad kako idemo naprijed, većina ljudi je već pokojna i sada nas je možda deset koji pričamo talijanski (dijalekt), kada se sretnemo, pričamo talijanski. Tako, kad se nađemo, pijemo pivu, igramo na karte i međusobno pričamo talijanski. Ima nas malo, desetak (nas). Nema više puno Talijana koji pričaju talijanski kao nekada, ne, kao prije dvadeset godina.

Iako ističe kako se godinama unatrag u gradu mnogo govorilo na talijanskome dijalektu, ispitanica F (85) smatra kako danas manje od stotinu govornika u Krku poznaje talijanski dijalekt, odnosno govori njime.

- *E tanti anni indietro se parlava molto il dialetto italian, adesso forse che parla questo nostro dialetto un cento persone disendo che sia i genitori coi fioi, così, più de cento no credo che zè.*

(I) godinama unatrag mnogo se govorilo (pričalo) talijanskim dijalektom, sada možda tim našim dijalektom priča stotinjak osoba (roditelji s djecom), tako, više od stotinu ne vjerujem da ih ima.

Ispitanik G (68) smatra da je do šezdesetih godina prošloga stoljeća oko sedamdeset posto građana Krka govorilo talijanskim dijalektom te procjenjuje kako bi se danas moglo raditi o sto dvadeset osoba koje se mogu služiti tim jezikom, odnosno govorom kakav se u prošlosti govorio. Osvrnuo se i na situaciju unutar Zajednice, kada je riječ o nacionalnostima te smo zatim potpitanjem intervenirali kako bismo saznali koje državljanstvo, ili pak državljanstva imaju Talijani unutar Zajednice koje naš informant naziva *pravim* Talijanima.

- *Mi penso fino a 1965 che in citta' jera un 70% che parlava a casa talian. Dopo de '65 tutto meno. I veri taliani piu' giovini (tal. giovani) che gan andato (tal. sono andati) in Italia e noi che jerimo restato qua, coi anni ogni le ha fatto le sue. E oggi penso che ancora se poderia (tal. si potrebbe) trovar un 120 persone che parla talian, che sa' parlar talian proprio come quello che ga restato de una volta.*
- *Unità taliana di Veglia...no so il numero precisamente ma un 40 de lori ancora saria (tal. sarebbe) che puo' votar per la Italia, veri Italiani. E noi siamo più come, dirrei io, aggiuntanti in società.*
- *(Pravi Talijani koje spominjete imaju talijansko državljanstvo, ili oba (dvojno – hrvatsko i talijansko)?) Sì...qualcheduni hanno proprio talian, solo taliano.*

Mislim da je do 1965. u gradu bilo oko sedamdeset posto onih koji su kod kuće pričali talijanski. Nakon '65. sve manje. Pravi Talijani, mlađi, koji su otišli u Italiju i mi koji smo ostali ovdje, kroz godine (koje su prolazile), svatko je činio svoje (išao svojim putem). Mislim da se još i danas može pronaći sto dvadesetak osoba koje govore

talijanski jezik, koje znaju talijanski onakav kakav se onda govorio (kakav je bio onda). Zajednica Talijana u Krku...ne mogu reći točan broj, ali sigurno postoji četrdesetak članova (unutar nje), koji mogu glasati za Italiju, (koji su) pravi Talijani. A mi smo (više), kako bih ja to rekao, pridošlice u Zajednici (tom društvu). (Pravi Talijani koje spominjete imaju talijansko državljanstvo, ili oba (dvojno - hrvatsko i talijansko)?) Da...neki imaju talijansko, samo talijansko.

5.8. Odnos i stavovi potomstva ispitanika prema talijanskome jeziku (u Krku)

Kroz pitanja o samome potomstvu naših ispitanika, odnosno o stavovima i mišljenjima djece informanata prema talijanskome jeziku uopće, ili pak dijalektu, željeli smo saznati je li se znanje ovoga dijalekta prenosilo i na djecu naših informanata te u kojoj su ona mjeri bila zainteresirana ovladati talijanskim jezikom, ili njegovom dijalektalnom varijantom. Također, očekivali smo izjave iz kojih će biti vidljivo jesu li naši sugovornici nastavili koristiti dijalekt i nakon osnivanja vlastitih obitelji, odnosno unutar njih. Osim podataka o samome poznavanju ili korištenju talijanskoga jezika sa strane njihove djece, potpitanjem smo željeli saznati i što potomci uopće misle o talijanskome jeziku koji njihovi roditelji znaju govoriti te kakvi su njihovi stavovi glede njega.

11. Imate li djecu?

Služe li se ona standardnim talijanskim jezikom ili dijalektom?

Što misle o talijanskome jeziku u Krku?

Ispitanik A (58) nema djece te živi samačkim životom pa nam je na pitanja za koja su preduvjet potomci, odgovorio kratkom negacijom.

- *No.*

Ne.

Djeca se ispitanika B (58) znaju sporazumjeti s Talijanima kada je potrebno te na potpitanje što njegova djeca misle o talijanskome jeziku odgovara kako ne misle o tome, već ako treba, pričaju standardni talijanski jezik, naučen u izvanškolskim institucijama i izvan njih. Kaže da je njihovo poznavanje talijanskoga jezika skromno, jer se u njihovoj obitelji nije nastavio koristiti te ponovno spominje prisutnost svoje tete, jednoga od njegovih jezičnih uzora, već opisanog kroz situacije tijekom prijašnjih izjava. Prisjetio se kako su djeca razumjela njegovu tetu, s kojom su imali priliku više koristiti talijanski jezik, negoli inače u obitelji, kada bi bila u posjeti, no pitanja su postavljala na hrvatskome jeziku, ako nisu znala na talijanskome, a ona bi im odgovarala na talijanskome jeziku te bi također na potonjem jeziku ponovila njihovo pitanje kako bi znali za ubuduće. Objasnili smo ovu situaciju ponešto opširnije te na taj način svojevrsno intervenirali kako bi opisana situacija bila što jasnija, jer smo se mi o njoj kroz razgovor s ispitanikom pobliže informirali te kako naš budući prijevod izjave ne bi bio pogrešno shvaćen, ili krnj, što bi mogao biti slučaj pratimo li doslovan prijevod i izoliranu izjavu kojom je ispitanik odgovorio na pitanje u samome trenutku snimanja.

- *Io ho figlio e la figlia. Ela capise anche poco parla la figlia ma el figlio più capissi ma non parla italiano e lori niente no pensano. Quando corre i parlano, se corre ma la figlia, il figlio no, ma se capiscano coi italiani se corre. La figlia è un poco imparava ma no a scuola, fuori scuola la mandavimo che impara ma parlava poco, niente, solo poco perché noi non parlavimo tanto con loro, no.*
- *Quando ierano piccoli i figli parlavano cola zia e 'bastanza li capiseva come ela parla ma parlava il croato e rispondeva come se domandava.*

Imam sina i kćer. Ona razumije i (čak) priča malo talijanski, a sin više razumije nego što zna govoriti talijanski. I ne misle o tome (ništa). Ako treba, pričaju, ali više kćer nego sin. Ali s Talijanima se sporazumiju kad je potrebno. Kćer je malo učila talijanski, ali ne u školi, slali smo je izvan škole učiti talijanski ali malo priča, skoro ništa, jako malo priča(ju), jer mi nismo puno s njima pričali talijanski, ne. Kad su bila mala, djeca su pričala s tetom (tetom njihova oca) i dosta su je razumjeli što je govorila, ali bi ona govorila i na hrvatskom i ponavljala (odgovarala) isto i na talijanskom.

Obojica sinova ispitanice C (60) koriste se standardnim talijanskim jezikom, a dijalekt ne poznaju, iako ispitanica ističe kako jednoga od njenih sinova zanimaju riječi iz talijanskoga dijalekta koji ona govori. Također je opisala situaciju sa svojom i tetom ispitanika B, kod koje su njeni sinovi često odlazili te bi govorili hrvatskim jezikom, dok bi ona istovremeno s njima koristila talijanski jezik.

- *Io ho due figli, J e M. Loro parlano l'italiano, usano l'italiano standardo, più di tutto J, M meno. J parla bene inglese, tedesco e il M inglese.*
- *Non conoscono l'italiano dialetto, no. Forse qualche parola...vedo che J, il figlio più vecchio si interessa e gli piace sapere delle parole dei dialetti italiani. Posso dire che J e M quando erano piccoli spesso andavano dalla zia Rina, essa parlava l'italiano dialetto e dunque loro rispondevano in croato. Essa parlavi in italiano, loro in croato.*

Ja imam dvojicu sinova, J i M. Oni pričaju talijanski, koriste se standardnim talijanskim, i to ponajviše J, M manje. J dobro priča engleski i njemački, a M engleski. Ne poznaju talijanski dijalekt, ne. Možda koju riječ ...vidim da se J, stariji sin interesira i zanimaju ga riječi iz talijanskih dijalekata. J i M su često odlazili kod tete Rine kad su bili mali, ona je govorila na talijanskom dijalektu, a oni su joj odgovarali na hrvatskom. Dakle, ona bi govorila na talijanskom, a oni na hrvatskom.

Ispitanica D (69) kao ni ispitanik A nema djece te tako nije mogla izraziti svoje mišljenje na ovu temu, odnosno opisati jezičnu obiteljsku situaciju koja bi se doticala njenih potomaka.

- *Io non ho né figli né figlie e così che non posso dire a nessuno che lingue avrebbero parlato, italiano o croato.*

Nemam ni sinove ni kćeri, tako da nikome ne mogu reći kojim bi jezikom (oni) trebali pričati, talijanskim ili hrvatskim.

Kćer ispitanika E (61) u djetinjstvu je više govorila talijanskim jezikom, koji je naučila kod kuće uz oca (i baku), a i danas sve razumije, ali ne prakticira govor na talijanskome jeziku, odnosno dijalektu. Također, u školi je govorila samo hrvatskim jezikom, odnosno nije učila strane jezike te tako njeno poznavanje ili pak razumijevanje talijanskoga jezika dolazi prvenstveno iz obiteljskoga okruženja.

- *La mia figlia ha imparato parlare italiano con me ma ela non la parla...tutto la capisi ma non la parla. Ela parlava con me, a casa parlaimo sempre italiano tra mi e tra ela. E a scola (tal. scuola) non parlava italiano, dialetto, croato lo parlava. Fino che iera la mia madre viva, la mia figlia parlava con mia nonna così poco italiano. Adesso non parla niente, io quando dico qualcosa in italiano ela tutto la capisi solo non la parlava. A scuola parlava croato.*
- *Quelo che ha imparato parlar italiano, ha imparato a casa con me.*

Moja kći je uz mene naučila pričati talijanski ali ga ne priča...sve razumije ali ga ne govori. Pričala je sa mnom, kod kuće bismo uvijek ona i ja pričali talijanski. A u školi nije pričala talijanski, dijalekt, govorila je hrvatski. Dok je moja majka bila živa, kći bi malo pričala talijanski s bakom. Sad nimalo ne govori, kad ja kažem nešto na talijanskom ona sve razumije ali ne govori. U školi je govorila samo hrvatski. Ono što je naučila pričati talijanskog, naučila je kod kuće sa mnom (uz mene).

Ispitanica F (85) talijanski dijalekt kojim govori smatra dijelom kulture, prema kojemu bi se trebalo odnositi kao prema spomeniku, odnosno svjedoku nekadašnjih kulturnih i jezičnih dodira. Njena djeca znaju govoriti dijalektom, no sinovi se ne preferiraju služiti njime, a naša sugovornica na dijalektu razgovara sa kćeri, izražavajući žal što se njeni sinovi ne služe dijalektom u većoj mjeri. Naposljetku, nakon postavljenoga potpitanja o njenim stavovima koji se dotiču talijanskoga jezika u Krku, izrazila je svoje mišljenje glede političkih konotacija koje je možebitno poprimilo korištenje talijanskoga jezika u gradu Krku, među kojima bi se mogli pronaći eventualni razlozi za njegovim (ne)korištenjem.

- *Quel che se tratta dei mii figli parlano pochissimo il nostro dialetto. Quel che parlo il dialetto parlo con la mia figlia, e con i figli poco parlavo perche' proprio no che non capiscono o nanche che no vogliono...jednostavno no preferiscono (...ne leži im...naš...moj dijalekt)...ne come dialetto ne come parlar, no preferiscono.*
- *(Što mislite o talijanskome jeziku u Krku?) Il dialetto nostro italian per mi mi zè caro insomma, che se mettimo d'accordo, no, che ancora mi rimani, questo zè una specie di cultura, come che zè un monumento così pò esser anche un dialetto, no. E tanto che volario (tal. vorrei) che mii fioi parlino un poco de questo dialetto ma essi son poco durretti de potermi capire e così via, tanto che*

no se cosa far, sempre penso che forse mi nepoti poteria ma insomma son duri, so duri duri...tanto che credo che forse zè anche colpa che questo nostro dialetto un poco sguarda politico, tanto che g'aveimo anche il club dei italiani, la comunità italiana che dentro che ne zè de tutti colori fuori che quello che doveria esser perche' zeì (ci sono) quelli che no parlan nanche una parola in italian, e zè membri del coro, questo no approvo nanche un poco, anzi m'è molto antipatico. Per conto mio questo zè un segno politico che no' me piaze, n'anche un poco, ma che fan' qual che zè? che son comodi.

(Ono) što se tiče mojih sinova, jako malo pričaju našim dijalektom. Ono dijalekta što pričam, pričam s mojom kćeri, sa sinovima jako malo pričam na dijalektu, jer nije da ne razumiju nego ne žele (koristiti dijalekt)...jednostavno ga ne preferiraju (...ne leži im...naš...moj dijalekt)...ni kao dijalekt ni kao govor (kojim bi pričali), ne preferiraju ga.

(Što mislite o talijanskome jeziku u Krku?) Naš talijanski dijalekt mi je drag, da se razumijemo, ne, ono što mi je još ostalo, to je kao dio kulture, kao kad imamo neki spomenik, (tako može biti i s dijalektom) tako se možemo odnositi i prema dijalektu, ne. Toliko sam željela da i moji sinovi pričaju malo ovog dijalekta, ali oni su suviše tvrdoglavi da bi me razumjeli tako da ne znam što činiti. Uvijek mislim da bi to možda mogli moji unuci, ali jako su tvrdoglavi...toliko da ponekad mislim da je razlog tomu što možda naš dijalekt izgleda politički, budući da imamo i klub Talijana, Zajednicu Talijana u kojoj ima svakakvih pa i onih koji ne znaju ni riječ talijanskoga, a članovi su. To nimalo ne odobravam, baš suprotno, jako mi je antipatično. Što se mene tiče, to je znak da se tu radi o politici i to mi se ne sviđa, nimalo, ali što možemo, nek' rade što im drago (što ih volja).

Djeca ispitanika G (68) znaju pričati talijanski jezik koji su naučili u školi, no u ispitanikovoju se obitelji kod kuće nije koristio talijanski dijalekt, tako da je kod djece riječ o standardnome talijanskom jeziku, odnosno poznavanju jezika isključivo sa strane formalnoga obrazovanja.

- *Mi go un fijo (tal. ho un figlio) e una fija (tal. figlia), lori (tal. loro) san (tal. sanno) parlar talian ma quello che han imparato a scola, a casa no parlemo talian cossì che nanche no pratichemo. E quello che sa' e anche i vergogna di parlar. Ma i sa' bastanza bene.*

Imam sina i kćer, oni znaju pričati talijanski, ali onaj koji su naučili u školi (samo ono što su naučili u školi), kod kuće ne govorimo talijanski, tako da ga ni ne praktikiramo. A i ono što znaju (talijanskoga), sram ih je pričati (govoriti). Ali znaju dosta dobro (talijanski jezik).

5.9. Dijalekt ili jezik?

Posljednjim smo pitanjem željeli sakupiti promišljanja naših ispitanika vezana uz jezik, odnosno dijalekt. Bez dodatnih pojašnjavanja ili intervencija koji bi ih možebitno navodili na određene odgovore koji su slijedili, ili definiranja pojmova jezika ili dijalekta, priupitali smo ih što im predstavlja govor kojim se koriste te smatraju li da je to dijalekt, ili pak zasebni jezik.

12. Može li se, prema Vašem mišljenju, dijalekt na kojem govorite smatrati jezikom? Obrazložite svoje mišljenje.

Ispitanik A (58) smatra da se radi o dijalektu talijanskoga jezika, a ne o zasebnome jeziku. Također, napominje kako je riječ o venetskom dijalektu, odnosno tršćanskome te kako ljudi u Krku, preostali govornici ovoga dijalekta pričaju svojim dijalektom, a ne onime kojim pričaju Talijani, vjerojatno misleći na standardni talijanski jezik, ili na sam venetski dijalekt u Talijana. Iako su Talijani s kojima je bio u doticaju rekli kako krčki dijalekt naliči onome ljudi iz regije Veneto ili Trsta, ispitanik smatra kako se ta dva dijalekta ipak razlikuju.

- *No credo che se pò (tal. può) dir de una lingua. Prima di tutto si pò dire di un dialetto.*
- *Perché ho parlato tante volte con la gente italiana e tutti disi (izg. dizi, tal. dicono) che siamo noi che parlemo quà di Krk, che siamo la gente di Veneto o di Trieste invece nanche de uno nanche né altro. Siamo invece la gente quella che parla quello dialetto, dialetto veneto, dialetto triestino. E propri italiani, veri italiani parlano un'altro dialetto, per qvelo siamo noi gente quella che parlo (tal. che parla) dialetto veneto. Io adesso vivo in città Veccia, anche prima iero qui*

in città Veccia, il centro dove quando che iero piccolo tutti parlavano la lingua italiana. Quando che son andati fuori (tal. fuori) della casa tutti parlavano la lingua italiana, no potevo sentir la lingua croata. La gente quando che iero io piccolo iera la gente quale che parlavano la lingua italiana e per quello no potevo nanche una parola dir la lingua croata. Il mio padre, mio madre e tutti quali che ierimo in casa quando che siamo andati fuori del casa bisogna parlar la lingua italiana perché nissuno no voleva parlar la lingua italiana (croata). De piccolo quando che gavevo cinque, sei anni tutti parlavano la lingua italiana.

- *Invece quì da mia casa, la mia madre, mio padre non ierano italiani ma invece quando che son andato fuori della casa tutti parlavano italiana, cossì (tal. così) l'ho imparato anch'io cola (tal. colla - con la) gente, coi mii vicini...tutti quà in mia corte o anche in città se parlava la lingua italiana. Così anche parlavo io.*

Ne vjerujem da se može govoriti o jeziku. Prije svega bi se moglo reći da je to dijalekt. (Jer) više sam puta pričao s Talijanima i svi oni kažu da smo mi koji pričamo krčkim dijalektom (isti kao, poput) ljudi iz regije Veneto ili iz Trsta. Ali nismo ni jedno ni drugo. Mi smo ljudi koji pričamo (ovaj) svoj dijalekt, venetski dijalekt, ili triestino dijalekt (tršćanski dijalekt). A pravi Talijani pričaju drukčiji dijalekt, zato smo mi oni koji pričaju venetski dijalekt. Ja sada živim u Starom gradu, i prije sam tu živio, u centru gdje su svi pričali talijanski jezik kad sam bio dijete. Kad god su izašli iz kuće, svi su pričali talijanski, nije se mogao čuti hrvatski jezik. Kad sam bio malen ljudi su govorili na talijanskom jeziku i zato se nije mogla reći ni riječ na hrvatskom jeziku. Moj otac, moja majka i svi mi koji smo bili u kući, kad god smo izašli iz kuće morali smo pričati hrvatski (misli se na talijanski) jezik, jer nitko nije htio drukčije pričati (lapsus našega sugovornika, misli se na talijanski jezik, a ne hrvatski; nitko nije htio pričati jezikom koji nije talijanski). Kad sam imao oko pet, šest godina svi su pričali talijanski jezik. U mojoj pak kući, majka i otac nisu bili Talijani, ali kad bismo izašli iz kuće svi su pričali talijanski. Tako sam i ja naučio uz ljude, susjede...svi ljudi iz mog dvorišta, ali i iz grada su pričali na talijanskom jeziku. Tako sam i ja pričao.

Ispitanik B (58) uz određenje se ovoga jezika, odnosno dijalekta koji smatra jezikom kao i drugim jezicima, no naziva ga dijalektom, dotaknuo i procjene koliko je bilo govornika ovoga dijalekta prije mnogo godina te tako nadopunio svoju izjavu,

odnosno odgovor na jedno od prijašnjih pitanja zaključivši kako je u vrijeme njegova djetinjstva otprilike trećina stanovnika grada Krka govorila talijanskim jezikom, odnosno njegovim dijalektom. U ovoj je izjavi pojasnio i obiteljsku situaciju na temu državljanstva, koje je nekada određivalo tko će pričati na kojemu jeziku. Istaknuo je kako su oni s talijanskim državljanstvom govorili talijanskim jezikom, dok su Hrvati pričali hrvatskim jezikom, učeći talijanski uz one koji su ga znali pričati. Tako se nacionalnost u konačnici s vremenom nije mogla povezati s nečijim poznavanjem ili korištenjem talijanskoga jezika, jer su i Talijani i Hrvati u gradu Krku znali govoriti talijanski jezik, odnosno dijalekt.

- *(Pa) io penso che sì, zè una lingua ma zè il dialetto, ma vedo che italiani capiscano e tutti sanno che zè un dialetto, che no zè problema. Cossicchè zè una lingua come anche altre. Sì io penso che zè dialetto, no zè uno semplice altra lingua. Cossicchè il mio nonno e la nonna e il padre e la zia, lori che avevano italiana cittadinanza. Anch'io ho doppia, italiana e croata cittadinanza. Anche i fioi (tal. figliuoli) hanno doppia cittadinanza... anche a Veglia iera... a Veglia parlavano italiano la gente che g'avevano italiana cittadinanza e lori che, non ieri tutti a Veglia veri italiani ma questi altri parlavano croato, solo quelli che se avevano italiana cittadinanza. Altri imparavano con lori. Cossicchè sapevano anche altri parlare.*
- *Non so ma iera 'bastanza (tal. abbastanza) gente quella volta, tanti anni passati. Un terzo di Veglia, no più.*

Pa ja mislim da da, postoji jezik i postoji dijalekt, ali također vidim da Talijani razumiju i svi znaju da se radi o dijalektu, i nema problema. Tako postoji (taj) jezik (misli se na dijalekt) kao i drugi jezici. Da, ja smatram da je to dijalekt (jednostavno nije drugi jezik, nije zaseban jezik). Tako su moji djed i baka, tata i teta, oni su imali talijansko državljanstvo. I ja imam dvojno, talijansko i hrvatsko državljanstvo. I moja djeca imaju dvojno državljanstvo... (također) u Krku je bilo... U Krku su talijanskim pričali ljudi koji su imali talijansko državljanstvo, a ostali koji nisu bili pravi Talijani, oni su pričali hrvatski. Ostali su učili talijanski uz one koji su ga znali pričati. Tako da su i drugi znali govoriti (talijanski). Ne znam točno, ali bilo ih je podosta u ono vrijeme, prije puno godina. Trećina Krka, ne više.

Ispitanica C (60), kao što je već napomenula, učila je standardni talijanski jezik te vidi razliku između standarda i talijanskoga jezika kojim govori te ga naziva dijalektom, ali i jezikom, jer smatra da se koristi i može se koristiti, a ponovno se dotakla i Zajednice u kojoj se taj jezik pokušava održati živim. Stoga smo joj postavili dodatna dva potpitanja, ne bismo li saznali otkad je aktivna članica te govori li se unutar Zajednice Talijana Krk standardnim talijanskim, ili pak dijalektom talijanskoga jezika, odnosno drukčijim jezikom od standardnoga.

- *Penso che il dialetto è anche una lingua perche' come conosco anche italiano standardo vedo la differenza. Perche' no? Si usa e si può usare. E mi piace usarlo perche' per via di questo sono nella Comunità dei italiani perche' vogliamo parlare e tenere vivo questa lingua.*
- *(U Zajednici ne govorite na standardu?) No, nella comunità parliamo nostro italiano dialetto.*
- *(Vi ste duogo godina u Zajednici?) Sono di principio, del '98 se non sbaglio.*

Smatram da je i dijalekt (jedan) jezik, (jer) budući da poznajem i standardni talijanski, vidim razliku. Zašto ne? Koristi se i može se koristiti. I volim ga koristiti, zbog čega i jesam u Zajednici Talijana gdje (jer) želimo govoriti njime i održati taj jezik živim. (U Zajednici ne govorite na standardu?) Ne, u zajednici govorimo naš talijanski dijalekt. (Vi ste duogo godina u Zajednici?) Od početka sam dio Zajednice, od '98., ako se ne varam.

Ispitanica D (69) kao i u svojim prijašnjim izjavama, u odgovoru je na posljednje pitanje istaknula kako smatra da krčki dijalekt i standardni talijanski jezik nemaju mnogo zajedničkoga naspram razlika kojima obiluju. Također, ponovno je izrazila svoje mišljenje kako *pravi* Talijani ne mogu razumjeti ovaj dijalekt, upravo zbog navedenih razlika. S obzirom na to da ova sugovornica prilikom intervju a i odgovaranja na prijašnja pitanja nije spominjala nacionalnost unutar svoje obitelji, na kraju smo je intervju a zamolili da kaže koju riječ i na tu temu. Njenu izjavu prenosimo unutar ovoga podnaslova, kako je izvorno i nastala.

- *Il dialetto italiano credo che colla lingua italiana hanno poco che li fa' capire. Credo che il dialetto ormai no si parla più e che i veri italiani non possono capire il dialetto perché e grande differenza fra dialetto e italiano.*

- *I miei genitori erano italiani però nel 1948 o '50 dovevano prendere (...come se dice...) državljanstvo della Jugoslavia perche' o prendere državljanstvo della Jugoslavia o se no, dovrebbe andar in Italia e lui ha preso la cittadinanza⁵⁶ della Jugoslavia e poi dopo nel 1990 siamo i croati.*

Smatram da talijanski dijalekt i (standardni) talijanski jezik nemaju puno toga zajedničkog (onoga što bi se moglo razumjeti ako znate samo jedan od navedenih jezika). Smatram da se dijalekt više i ne govori i da pravi Talijani ne mogu razumjeti (naš) dijalekt, jer je (postoji) velika razlika između dijalekta i talijanskoga (standardnog) jezika.

Moji roditelji su bili Talijani, ali su 1948. ili '50. bili prisiljeni uzeti jugoslavensko (...kako se kaže...) državljanstvo (jer je bilo ili to), ili su (inače) morali otići u Italiju. Tako da su uzeli jugoslavensko državljanstvo, a od (nakon) 1990. smo Hrvati.

Ispitanik E (61) na posljednje je pitanje odgovorio kratkom izjavom, ističući kako je dijalekt (krčki, onaj kojim govori) dobar te kako nije baš kao pravi talijanski jezik, referirajući se time na standardni talijanski jezik.

- *Il dialetto se bon, non se proprio vero italiano ma se bon.*

Dijalekt je dobar, nije baš (kao) pravi talijanski, ali je dobar.

Ispitanica F (85) smatra kako je dijalekt kojim govori ostatak dijalekta koji podsjeća na venecijanski te kako nema mnogo dodirnih točaka sa standardnim talijanskim jezikom. Naglasila je i kako u razgovoru s rodbinom iz Italije mora promišljati kako će nešto izgovoriti, jer oni teško razumiju dijalekt kojim naša ispitanica govori, iako je talijanski, a za kraj je nadodala kako ona (barem) smatra da se radi o talijanskome dijalektu.

- *Guarda, il quel che riguarda questo dialetto parlando con italiani noi capisi una. Per conto mio questo zè un rimasto de un dialetto che assomiglia più al*

⁵⁶ Ispitanica D sama se pri završetku izjave, nakon korištenja hrvatske riječi za pripadajući talijanski pojam, dosjetila talijanskoga izraza, bez naše intervencije, kao što je to bio slučaj i s ostalim ispitanicima kada je riječ o paralelnome korištenju oba jezika; dakle, kod takvih slučajeva nismo intervenirali ili nametali bilo koji od jezika. Pri intervjuima koristili smo se pitanjima na hrvatskome jeziku, a od sugovornika smo tražili da se koriste talijanskim jezikom, ili da svoje izjave dopune jezikom koji im u tom trenutku odgovara, bez naše pomoći.

venezian' che in altre maniere no poteva venir a Veglia e credo che con Italia no g'ha troppo da far.

- *I mi parenti italiani, quando che parlo con loro devo ben pensar cosa che parlo e proprio devo fatti car per dir in lingua perche' lori difficili capisi questo mio dialetto, anche zè italian... almeno credo che sia italian.*

Gle, ono) što se tiče ovog dijalekta, govoreći ga s Talijanima (ako se na njemu, dijalektu, govori s Talijanima), ne razumije se ni riječ. Po mojem mišljenju (po meni), to je ostatak dijalekta koji (najviše) podsjeća na venecijanski, koji s druge strane nije ni mogao doći u Krk i mislim da s Italijom nema puno veze (zajedničkog). Moja rodbina iz Italije, dok pričam s njima moram dobro promisliti (što govorim) kako ću nešto izreći (izgovoriti), jer oni jako teško razumiju ovaj moj dijalekt, iako je talijanski... barem mislim da je talijanski.

Ispitanik G (68) smatra da se radi o venetskome, odnosno tršćanskom dijalektu, što su mu potvrdili talijanski turisti s kojima je bio u doticaju i čiji jezik, osim pokoje riječi, u potpunosti razumije, iako se i danas koristi samo talijanskim dijalektom (ako govorimo o poznavanju talijanskoga jezika) koji je još u djetinjstvu naučio kod kuće. Dakle, zaključio je kako nije riječ o pravome (standardnom) talijanskom jeziku, već o jednome od talijanskih dijalekata, venetskome.

- *Guardando nostro dialetto de Veja (tal. Veglia) mi no posso dir che ze vero talian ma tutti i foresti adesso che vien col turismo d'estate parlo talian non go problema par parlar e tutti mi dire che parlo veneto e mi digo (tal. dico) che si, veneto veneria (tal. sarebbe) triestino.*
- *E si', noi che parlemo come che parlaimo a casa a restado anche oji (tal. oggi) e parlo come che go imparato... E che ze vero taliano mi no posso dir ma penso che sì...to je jedan dijalekt talijanski...e un dialetto italiano, veneto, cossì me di' tutti i foresti (tal. forestieri) taliani proprio che vien...mi le capissi tutto, ze qualche parola che no ma...*

Promatrajući naš dijalekt u Krku (krčki), ne mogu reći da je pravi talijanski, ali svi stranci koji sada ljeti dolaze zbog turizma i pričaju talijanski (oni koji pričaju talijanski), nemamo nikakvih problema dok pričamo s njima i svi mi kažu da govorim(o) venetskim (dijalektom), odnosno (da se može raditi o tršćanskome) tršćanskim. I da, mi koji smo pričali kod kuće (talijanski, tim dijalektom), tako je ostalo i danas (taj isti

dijalekt se zadržao i danas), pričam (ga) kako sam (smo) ga onda naučio (naučili)... I ne mogu reći da je to pravi talijanski, ali mislim da...to je jedan dijalekt talijanski...talijanski dijalekt, venetski, tako mi kažu svi talijanski stranci koji dođu (ovdje)...ja ih sve razumijem, možda pokoju riječ ne, ali (većinu razumijem)...

5.10. O imenima u obiteljima naših sugovornika (i u gradu Krku)

Prilikom intervjuiranja, odgovarajući te slijedeći linearni tijek svojih životnih priča koji smo pokušali postaviti pomoću pitanja koja su predstavljala orijentire i obuhvaćala razne domene i životne događaje, sugovornici su se spontano dotakli imena unutar svojih obitelji, kao i u gradu Krku, a budući da ova tematika ne pripada niti jednoj od prethodnih grupa pitanja, odlučili smo izjave informanata koje se dotiču vlastitih imena i prezimena prenijeti u zasebno poglavlje te će one biti predstavljene bez isticanja o izjavi kojega se sugovornika radi i bez redoslijeda koji je pratio prijašnja pitanja i biografije informanata, kako bismo ipak zaštitili njihovu i anonimnost njihovih obitelji.

- *Mio nonno Nicoletto, lui no sapeva parlare croato. Lui parlava solo italiano. Il mio nonno Nicoletto iera padre della mia madre. E lori parlavan solo italiano.*

Moj djed Nicoletto nije znao govoriti hrvatski (na hrvatskome). Govorio je samo na talijanskom. Moj djed Nicoletto je bio otac moje majke. (I) oni su pričali samo na talijanskom.

- *La mia madre se chiamava Rita, io se chiamo Marino.*

Moja majka se zvala Rita, ja sam (se zovem) Marino.

- *Mi ciamo (izg. čamo - tal. chiamo, izg. kjamo) Giuseppe ... o in croato jeria (tal. sarebbe) ... Josip.*

Zovem se Giuseppe ... ili na hrvatskom (bi bilo) ... Josip.

- *Mio fratello se chiama Ermano.*

Moj brat se zove Ermano.

- *La mia sorella se chiama Mirel(l)a.*

Moja sestra se zove Mirela.

- *Fratello che abbiamo ancor'uno se chiama Luciano (Lučano).*

Imamo još jednog brata koji se zove Luciano (Lučano).

- *Mia figlia se chiama Luciana (Lučana).*

Moja kći se zove Luciana (Lučana).

- *Mia madre voleva che noi metimo (tal. mettiamo) il nome italiano. Mia madre voleva così e no croato, che italiano.*

Moja majka je htjela da imamo (dajemo) talijanska imena. Tako je htjela moja majka, nije htjela da budu hrvatska, već talijanska.

- *Qua a Veglia si meteva, il cognome e il nome, più il nome se meteva italiano... Marino, Mario, Marcello e così.*

U Krku su se davala talijanska imena, prezime i ime, više imena nego prezimena bivala su (davala su se) talijanska... Marino, Mario, Marcello i tako.

- *Qua a Veglia sempre iera cognomi con -ić/-ći... Vasilići, Skomeršići. Nome iera sempre italiano.*

Ovdje u Krku su prezimena (uvijek) bila na -ić/-ći... Vasilići, Skomeršići. Ime je uvijek bilo na talijanskom (talijansko).

- *In tutte le lingue Sintić jera -ch, Skomeršić jera -ch e dopo i nostri croati col tempo della Jugoslavia jegan messo -ić.*

U svim jezicima Sintić je bio sa -ch, Skomeršić sa -ch, a naši Hrvati su poslije za vremena Jugoslavije -ch promijenili u -ić (ć).

- *La mia madre voleva che io ho cognome senza quel „ž“... e io volevo che cognome che me sia con „ž“.*

Moja majka je htjela da se prezivam bez „ž“ (da slovo „ž“ u prezimenu zamijenim sa „z“)... ali ja sam htio da moje prezime bude sa „ž“.

5.11. Sažetak

Nakon predstavljanja korpusa te analize transkribiranih intervjua još ćemo jednom navesti njihove najvažnije dijelove te sabrati eventualne zajedničke, ili pak potpuno suprotstavljene momente. Iako je kada govorimo o informantima, riječ o srednjim i starijim generacijama, pružili su nam različite aspekte koje je omogućio individualan i detaljan pristup svakome od sugovornika i prvenstveno njihova spremnost da s nama podijele svoje vlastite životne priče i stavove o jeziku, kako u prošlosti, tako i u sadašnjosti. Upravo smo kroz različitost i živopisnost priča saznavali o svakodnevnoj jezičnoj i društvenoj stvarnosti kojoj su naši sugovornici svjedočili, što podatke koje smo prikupili u razgovoru s njima čini dragocjenima, jer unatoč subjektivnim odstupanjima prisutnima u manjoj ili većoj mjeri, jedino nam živeći svjedoci i protagonisti nekadašnje jezične stvarnosti mogu zrcaliti situaciju koju smo željeli proučiti. Pritom smo bilježili autentičan govor kojim su se služili, odnosno kojime se služe, kako bi bila moguća njegova daljnja proučavanja, ali i kako bismo ovjekovječili govor koji se odavno smatra izumrlim, kako u literaturi, tako i u javnosti, a s novim generacijama počela je polako nestajati i sama spoznaja da je nekad postojao, ili bio korišten u danas gotovo neshvatljivim razmjerima.

Svim našim sugovornicima zajedničko je mjesto stanovanja, grad Krk, u kojemu su proveli svoje djetinjstvo i cijeli svoj život do današnjega dana, uz rijetke iznimke u vidu kratkotrajnoga odlaska zbog školovanja ili služenja vojnoga roka. Nadalje, osim ispitanika A, svi naši ispitanici talijanski dijalekt kojime se služe naučili su kod kuće, unutar vlastitih obitelji, gdje je on bio prisutan kao obiteljski jezik, u manjoj ili većoj mjeri, odnosno ovisno o stavovima pojedinoga roditelja. Ispitanik A naučio je govor na ulici te komunicirajući s prijateljima i čitavom okolinom koja se većinski služila talijanskim jezikom za vrijeme njegova i djetinjstva naših ispitanika.

Također, nekolicina je naših ispitanika (D, F, G) već pri prvim izjavama koje su se doticale govora, ili jezika, odnosno varijante talijanskoga jezika kojom se služe, spontano upotrebljavala pojam dijalekta, dok su informanti A, B, C i E do samih izjava u kojima su opisivali govor i njegove karakteristike i obilježja, koristili pojam „talijanski“, pojasnivši kasnije tijekom intervjua, kroz odgovore na pitanja, kako je zasigurno riječ o dijalektu. Svima je zajednička većinska uporaba talijanskoga jezika u djetinjstvu i obiteljskome okruženju, osim ispitaniku A koji je od svih članova svoje obitelji najbolje poznao talijanski jezik i koristio ga izvan obiteljskoga okruženja, gdje ga je i naučio. Svi su informanti školovanje te prelazak u obrazovne institucije naveli kao svojevrsni prijelomni trenutak kada je riječ o jenjavanju većinskoga korištenja talijanskoga jezika. Ondje su školu pohađali na hrvatskome jeziku (s iznimkom kod ispitanice F koja je dvije školske godine (1941-1943) pohađala na talijanskome jeziku), koji im je u većoj ili manjoj mjeri bio poput stranoga, ovisno o razini njegova poznavanja koju su prethodno mogli dostići, pohađajući vrtić ili govoreći ga doma s jednim ili oba roditelja. Živopisnost izjava naših sugovornika upoznala nas je s različitim slučajevima u kojima se većinski može govoriti o demokratskim stavovima roditelja kada je riječ o korištenju hrvatskoga ili talijanskoga jezika te su naši informanti, izuzev ispitanika E mogli birati i slobodno govoriti na proizvoljno odabranome jeziku, a to je većinski u obiteljskome okruženju (a kod ispitanika A izvan toga okruženja) gotovo uvijek bio talijanski, koji je u slučaju ispitanika E pomalo bio i nametnut sa strane majke, koja nije željela da se u kući koristi hrvatski jezik, no na ulici i u komunikaciji s ostalom braćom osim talijanskoga, koristio je i hrvatski jezik. Naravno, tijekom školovanja, uz veće ili manje prepreke, svi su ovladali hrvatskim jezikom, a ispitanica F i danas ga smatra pomalo stranim, naučenim, no svima je zajednička današnja većinska uporaba hrvatskoga jezika i u obiteljskome okruženju, dok je u djetinjstvu bila upravo suprotna jezična situacija, odnosno stvarnost.

U izjavama primjećujemo često korištenje pridjeva „pravi“ kada je riječ o autohtonim Krčanima, odnosno Vejanima kako ih prema talijanskome nazivu za grad nazivaju naši sugovornici, referirajući se na domicilno stanovništvo i razlikujući njihov talijanski jezik koji su mogli čuti i naučiti na krčkim ulicama ili kod kuće, odnosno dijalektalnu varijantu naspram naučene standardne. Isti pridjev pojavljuje se i kroz pojedine izjave s ponešto drukčijim kontekstom, kada se govori o standardnome

hrvatskom ili talijanskom jeziku te se tako u izjavama iščitava superiornost standardnih jezika naspram dijalektalnih inačica jednoga ili drugoga jezika kojima se informanti koriste, a nerijetko je prisutna i skromnost odnosno svojevrsna nesigurnost kada je riječ o njihovome poznavanju istih, odnosno naglašavanje kako znaju da to nije „pravi“ jezik, a mogli bismo pomalo neoprezno otići i korak dalje pa zaključiti kako nije ni čudo što se naši sugovornici imaju potrebu opravdavati za svoje jezične odabire čak i danas, s obzirom na pritiske, kako društvene, tako i političke, kojima su kroz prošlost svjedočili kada se radilo o odabiru jezika kojime će govoriti, ali i o (ne)ispravnosti istoga te netoleranciji i nerazumijevanju kojima je nekolicina svjedočila prije negoli je ovladala hrvatskim jezikom, s kojim se većina naših sugovornika susretala nakon talijanskoga jezika, ili istovremeno, no moglo bi se reći da im je to bio tek drugi jezik, da bi se danas, odnosno s vremenom pretvorio u prvi, istisnuvši gotovo potpuno talijanski jezik iz uporabe.

Stoga je sljedeća situacija razmatranja materinskoga jezika u naših sugovornika veoma složena, točnije pomalo kontradiktorna i zanimljiva. Već smo u radu kroz prethodna poglavlja iznijeli teze koje se dotiču razmatranja jezika kao (ne)presudnoga čimbenika etničkoga identiteta, a na primjeru Hrvata u gradu Krku, koje tako mogu predstavljati naši sugovornici, vidljivo je kako se većinski nisu služili svojim materinskim jezikom, kao što bi to bio slučaj da se kod njih radi o talijanskome etnicitetu, ili pak da su se pretežito služili hrvatskim jezikom, koji bi tako povezao njihov etnicitet s korištenjem (materinskoga) jezika, koji bi onda mogli smatrati jednim od presudnih čimbenika pri određenju etničkoga identiteta. Dakle, situacija koju promatramo, kao i dobiveni rezultati, omogućuju nam ponešto drukčije zaključke, odnosno promišljanja kako jezik možemo i moramo odvojiti od same nacionalne pripadnosti. Također, rezultati su našega istraživanja potvrdili kako bi nekadašnja takozvana „neizravna metoda“ (pogledati i usporediti s 4.2. *Hrvatsko-talijanski odnosi na otoku Krku*) koja se bazirala na vjerskoj pripadnosti i materinskome ili govornome jeziku kojim su se ispitanici služili, a korištena je u popisima od 1800. do 1900. godine, zaista za vrijeme djetinjstva naših ispitanika dovela do iskrivljene etničke slike grada Krka, a da je tomu već bilo tako kroz prošlost, potvrđuju već navedeni podatci u radu, iz kojih je očigledno kako je do 1900. godine u popisima stanovništva dio Hrvata bio ubrajan među talijansko stanovništvo, jer je pri sljedećem popisu udio Hrvata nakon neizravne metode povećan za 50 %, dok se postotak talijanskoga

stanovništva umanjio za gotovo jednak postotak. Rezultati našega istraživanja, odnosno izjave naših sugovornika, promatramo li ih u širemu kontekstu koji bi obuhvaćao i njihove ostale izjave koje se dotiču etničke pripadnosti, potvrđuju već iznesene teze u ovome radu, kako jezik zaista valja promatrati odvojeno, bez obzira radi li se o jeziku koji ispitanici smatraju materinskim, posebice kada u obzir uzmemo i činjenicu kako je moguće da svatko od njih pojam materinskoga jezika promatra na drukčijoj razini ili mu pridaje različito značenje, što ne smijemo zanemariti, jer smo željeli dobiti vjerodostojne i spontane podatke, bez interveniranja i dodatnih pojašnjavanja pojmova.

Vjerujemo da je naizgled jednostavno dvodijelno pitanje postavljeno našim ispitanicima, o tome na kojem su jeziku bile njihove prve riječi te koji jezik smatraju materinskim, otvorilo neočekivana pitanja. Moguće je da bi odgovorili bili ponešto drukčiji da je jedan dio pitanja, o prvim izgovorenim riječima nedostajao, jer ovako su krenuli opisivati svoju situaciju ponešto opširnije, kao da su i sami ostali začuđeni činjenicom kako su većini prve izgovorene riječi bile talijanske a danas bi po logici stvari jezik koji najviše koriste, hrvatski, valjalo smatrati materinskim. S iznimkom ispitanika A, koji je od malih nogu govorio hrvatskim jezikom te isti smatra materinskim, svi su ispitanici naveli talijanski jezik kao jezik na kojemu su vjerojatno izgovorili svoje prve riječi. Nadalje, neki su upravo talijanski nazvali materinskim, bez obzira što danas više koriste hrvatski jezik (ispitanice D i F), dok su ispitanici B i C hrvatski nazvali materinskim jezikom, unatoč korištenju talijanskoga jezika kao obiteljskoga. Međutim, ispitanica C je zanimljivo opisala svoju situaciju, istaknuvši kako je mislila da je Talijanka, ali kasnije je kroz školovanje spoznala kako joj je hrvatski jezik materinski. Ispitanik E nije spominjao sintagmu materinskoga jezika već je na postavljeno pitanje odgovorio kratkom izjavom kako se kod kuće uvijek pričao talijanski, a ne hrvatski jezik. Danas je u njegovome, ali i svim ostalim slučajevima naših sugovornika situacija drukčija te se većinski koristi hrvatski jezik, s iznimkama korištenja talijanskoga dijalekta u malenim krugovima ljudi koji se njime znaju služiti. Možda bi situacije naših govornika najbolje pojasnila izjava informanta G koji smatra da je danas njegov materinski jezik hrvatski, no prije je više bio talijanski, a istaknuo je kako su se sa *zastavama mijenjala državljanstva*, što je vjerojatno najbolji opis problematike koju razmatramo, jer ponekad političke i društvene okolnosti mogu nadvladati korištenje pojedinoga jezika te ono zaista nije i ne mora biti preduvjet

nečije nacionalne pripadnosti. Ispitanica F, koja hrvatski smatra naučenim, stranim jezikom, a talijanski materinskim, jasno je u daljnjim izjavama odvojila svoju etničku pripadnost ističući kako je Hrvatica, kao i svi u njenoj obitelji. Tako je možda naše istraživanje i njegovi rezultati koje možemo smatrati mikro razinom ove problematike te njenim lokalnim odrazom, možebitno potvrdilo naše sumnje i tvrdnje, ali i brojne teze unutar literature koje upozoravaju kako jezik zaista valja promatrati odvojeno od etničkoga identiteta.

Što se tiče obrazovanja, svi su pohađali osnovnu školu (a neki kasnije i srednju) na hrvatskome jeziku, s iznimkom dvije školske godine koje je ispitanica F pohađala na talijanskome jeziku. Ispitanici C, E, F i G imali su svojevrzne neugodnosti te poteškoće s učiteljima koji nisu tolerirali korištenje talijanskoga dijalekta na nastavi, a svi su, s iznimkom kod sugovornice D koja je ovladala hrvatskim jezikom prije polaska u školu, iako joj je obiteljski i materinski jezik talijanski, naveli kako su u počecima svojega školovanja imali poteškoća s razumijevanjem hrvatskoga jezika, odnosno praćenjem nastave, što se s vremenom naravno promijenilo, jer je većinsku uporabu talijanskoga dijalekta pri govoru zamijenilo sveprisutno korištenje hrvatskoga jezika.

Jezični uzori naših ispitanika, što se tiče dijalekta talijanskoga jezika, većinski su roditelji, uža i šira obitelj, ali i prijatelji te ostali sugrađani koji su tada bili prisutni u gradu Krku, a danas su u izjavama informanata prisutni u sintagmama *pravi Vejani, stari Krčani, stariji ljudi u gradu Krku*. Kod ispitanika A upravo je okolina bila ključna za njegovo savladavanje i kasnije korištenje talijanskoga jezika, budući da je potonji bio jezik ulice te prijateljskih i ostalih krugova u kojima se kretao, a svi su ispitanici naveli prisutnost oba jezika u gradu Krku te naglasili kako su *svi*, odnosno mnogi govorili talijanskim jezikom, a radilo se i o njihovome svojevrsnom miješanju ili supostojanju, jer su se naizmjenice, već u vrtićkoj dobi krenuli služiti i talijanskim i hrvatskim jezikom, ovisno o sugovornicima i prilikama u kojima bi se nalazili. Također, navodi se i komunikacija na dijalektu talijanskoga jezika koja je bila učestalija i intenzivnija u razdoblju otprije tridesetak pa i dvadesetak godina, jer je udio *pravih, star(ij)ih* Vejana ili Krčana, razumije se, bio veći negoli je danas promatramo li ga u odnosu na doseljeno stanovništvo.

Svi ispitanici istaknuli su razlike između standardnoga talijanskog jezika i dijalekta talijanskoga jezika kojime se služe, dakle bez obzira na stupanj obrazovanja ili formalno, odnosno neformalno učenje talijanskoga jezika, svi prepoznaju i detektiraju razlike između jezika i njegovoga dijalekta kojim govore. Također, unatoč tim razlikama, istaknuli su kako se mogu sporazumjeti s onima koji govore (standardnim) talijanskim jezikom, osim ispitanice D koja u razgovoru s Talijanima i rodbinom danas većinski koristi talijanski standard, jer smatra ukoliko bi koristila krčki dijalekt, utoliko ju oni ne bi razumjeli. Također, ponovno je pri opisima govora koje naši sugovornici poznaju prisutan pridjev *pravi*, koji obično biva pridodan standardnome ili općenito talijanskome jeziku, od kojeg razlikuju svoj, krčki govor, nazivajući ga venetskim, ili pak venecijanskim dijalektom, koji supostoji uz ostale talijanske dijalekte, odnosno talijanski jezik u širem smislu. Ispitanik A izložio je primjere na leksičkoj razini kako bi dočarao i prikazao različitost jezika kojime se Talijani služe, odnosno *pravoga* talijanskoga jezika, koji smatra razgovjetnijim od svojega govora (i govora naših sugovornika, krčkoga), a ispitanica F naglasila je kako je krčki talijanski govor kroz prošla desetljeća, kada su njime u većoj mjeri negoli je danas slučaj govorili stariji Krčani, posjedovao još veće razlike naspram književnoga, odnosno standardnoga talijanskog jezika.

Stavovi naših informanata prema Italiji i Talijanima pozitivni su te se kroz prošlost nisu mijenjali, iako nekolicina smatra kako je nekad bilo bolje, u smislu kulture druženja općenito. Također, svi se smatraju Hrvatima, iako neki od njih imaju dvojno državljanstvo, ili su im roditelji bili Talijani. Iz nekih je izjava očito retrospektivno poimanje sebe samih sa strane naših sugovornika kao Talijana, unatoč tomu što su nakon toga uslijedile njihove životne priče iz kojih je vidljiva hrvatska nacionalnost, dobivena ili pak izričito odabrana. Tako bismo i u ovome slučaju mogli oprezno zaključiti kako su se ipak kroz prošlost zbog korištenja talijanskim govorom i kulture (druženja) koja ga je slijedila, u većoj ili manjoj mjeri kroz određeno životno razdoblje poimali Talijanima, ili veoma bliskim njima, a ponovno je prisutno dodjeljivanje pridjeva *pravi*, no ovoga puta Talijanima, koji imaju talijansko državljanstvo te se tako u smislu deklariranja smatraju nadređenim pojmom *krčkim Talijanima*, koji su se u određenim životnim fazama prvenstveno zbog govora ili dijelova kulturnoga nasljeđa nazivali i više ili manje smatrali Talijanima.

S našim smo sugovornicima otvorili i temu njihove slobodne procjene koju su nadalje izražavali u postotcima ili brojčano, a koja se doticala preostalih govornika dijalekta talijanskoga jezika u gradu Krku. Dok se njihove procjene današnjih preostalih živućih govornika kreću u rasponu od desetak do tridesetak, odnosno manje od pedeset osoba, ispitanici F i G smatraju da bi se moglo raditi i o brojcima od stotinjak osoba koje razumiju krčki talijanski dijalekt. Ispitanik A naglasio je kako u Krku ima onih koji odlično poznaju talijanski jezik, no nisu *pravi Vejani*, odnosno domicilni Krčani kod kojih bismo mogli govoriti o služenju dijalektom koji proučavamo te takvi naravno nisu uvršteni u procjene naših informanata. Kada se radi o procjenama nekoliko desetaka godina unatrag, naši sugovornici smatraju kako se radilo o više stotina, odnosno čak i tisuću ljudi koji su se služili dijalektom, a možemo govoriti i o trećini ukupnoga stanovništva grada. Ako govorimo o šezdesetim godinama, ispitanik G procijenio je kako je 70 % ukupnoga gradskog stanovništva govorilo krčkim dijalektom talijanskoga jezika, ili venetskim, odnosno tršćanskim ili pak venecijanskim dijalektom, kako su ga naši sugovornici nazvali.

Ispitanici koji imaju djecu opisivali su nam njihovo poznavanje talijanskoga jezika, koje se većinom svodi na formalno i neformalno obrazovanje, dakle radi se o standardnome talijanskom jeziku naučenom u školi ili izvan nje, no ispitanici E i F kod kuće su sa svojom djecom u većoj ili manjoj mjeri ipak komunicirali na dijalektu, a ispitanica F i danas sa kćeri govori na dijalektu, budući da se sinovi ne preferiraju služiti njime, iako ga znaju govoriti. Ipak, s iznimkom kod ispitanice F, i u djetinjstvu kćeri ispitanika E, sugovornici su većinom izjavljivali kako unutar vlastitih obitelji nisu prakticirali govor na talijanskome dijalektu, iako njihova djeca razumiju talijanski jezik, naučen u školi. Zanimljiva je i obiteljska situacija ispitanika B i C čija se djeca služe standardnim talijanskim jezikom kada im zatreba, ali u djetinjstvu su imali svojevrsni jezični uzor, tetu svojih roditelja koja je na njihova pitanja postavljena na hrvatskome jeziku odgovarala na talijanskome, ponavljajući njihova pitanja i na talijanskome pa su tako djeca naših ispitanika od ranih dana također bila izložena talijanskome jeziku, koji se nadalje nije nastavio koristiti unutar njihovih obitelji.

Kada je riječ o posljednjemu postavljenom pitanju, svi naši sugovornici slažu se da je kod talijanskoga govora kojim se služe riječ o dijalektu talijanskoga jezika. Nekolicina smatra kako je riječ o venetskom, odnosno tršćanskom dijalektu, a ispitanica F naziva ga ostatkom venecijanskoga dijalekta, na koji smatra da podsjeća.

Neki su ispitanici pri odgovorima na ovo pitanje ponovno naglašavali razlike između dijalekta kojim se služe i standardnoga talijanskoga jezika koji također poznaju, a ispitanice D i F još su jednom naglasile kako se s Talijanima zapravo teško sporazumjeti na ovome, krčkom (venetskom ili tršćanskom ili venecijanskom) dijalektu. Ispitanik A naglasio je kako zasigurno nije riječ o zasebnome jeziku, dok je ispitanik B, nakon što je (krčki talijanski) govor nazvao dijalektom, zaključio kako taj jezik (prethodno nazvan dijalektom) postoji kao i drugi, ostali jezici, s čime se podudara i izjava ispitanice C koja smatra da se, iako je riječ o dijalektu, može govoriti i o jeziku, jer se njime može koristiti. Naši sugovornici E i G uz svoje su izjave koje potvrđuju njihov talijanski govor kao dijalekt, nadodali kako on nije *pravi* talijanski jezik, vjerojatno ga ponovno na ovaj način želeći odvojiti od standardnoga talijanskog jezika.

Kroz poglavlje smo koje je posljednje prethodilo sažetku željeli obratiti pozornost na prisutnost talijanskih imena u gradu Krku, koja ponovno, kao ni jezik, bio on nazvan materinskim ili samo korišten u određenim prilikama, ne mora biti važan čimbenik nečijega etničkog identiteta, no smatramo kako se prema imenima, promatramo li ih u domeni kulturološke zanimljivosti, ili tradicije i običaja ipak može zaključiti kako su dvije kulturne tradicije, dva jezika te dvije nacije na području grada Krka zaista bili prožeti jedni drugima te supostojali unutar istoga grada, a tradicijsko je i kulturno nasljeđe potom nastavljalo ostavljati traga unutar obitelji, kod nekih primjerice u obliku talijanskih imena, ili pak korištenja talijanskoga jezika. Tako su kulturni i jezični ostatci nastavili svjedočiti o nekim prošlim vremenima, kako bi jedan od naših sugovornika rekao, i nakon *mijenjanja zastava*, ili pak samoga etničkoga identiteta pojedinca ili nacionalnosti njegove čitave obitelji.

5.12. Nekoliko jezikoslovnih napomena

Nakon izlaganja intervjua te samih izjava naših informanata, za kraj ćemo ponuditi nekoliko jezikoslovnih napomena te opservacija u vidu odstupanja ili karakterističnosti u njihovim izjavama koje bi mogle svjedočiti dodirima dvaju jezika. S obzirom na to da ova problematika nadilazi naše znanje i stručnost potrebne za proučavanje talijanskoga jezika, odnosno govora naših informanata u kojem bismo mogli pronaći dijalektalne naspram standardnih trenutaka, ili procjenjivati o kojim bi se utjecajima i na kojim razinama moglo raditi, skromno ćemo izdvojiti samo nekoliko primijećenih napomena unutar izjava naših ispitanika, koje nam je naše osnovno poznavanje talijanskoga jezika dozvolilo detektirati. Izjave će, u obliku samostalnih riječi, sintagmi, ili pak čitavih rečeničnih konstrukcija, biti predstavljene bez isticanja o kojemu se sugovorniku radi, ili izdvajanja pitanja, odnosno tematike koja je proučavana u vremenu nastajanja dijelova intervjua na koje će se unutar ovoga poglavlja staviti naglasak, iako smo već kroz samu analizu izdvajali određene oblike, napisavši njihove standardne inačice u zagradama te smo tako naglašavali snimljene inačice izgovora ili samih riječi i sintagmi naših sugovornika, koje se možebitno izdvajaju od standardnoga talijanskoga jezika. Također, upućujemo ponovno na jedno od prethodnih poglavlja (4.1. *Pojedina tumačenja dodirnoga jezikoslovlja*) u kojem smo se već teorijski dotaknuli ove teme.

Kod naših je sugovornika često izostavljanje finalnih samoglasnika, ili čak cijelih dijelova sintagme, iako se kod istoga sugovornika kod kojega možemo pronaći primjer izostavljanja samoglasnika, već u sljedećoj rečenici nalazi puni oblik glagola pa možemo govoriti o kolokvijalnome izgovoru određenih fraza, odnosno glagolskih oblika.

- ... *vivo in casa dove che son nato*. (hrv. ...živim u kući u kojoj sam rođen.)
- *Proprio sono nato...* (hrv. Rođen sam upravo...)

Kod nekolicine je sugovornika prisutna ponešto drukčija, iskrivljena inačica talijanskoga priloga „da sempre“ (oduvijek).

- ... *de prima de sempre qui in questa casa*. (hrv. ...oduvijek ovdje u ovoj kući.)

Nailazimo i na pogrešnu uporabu pomoćnih glagola, kada je riječ o prošlome glagolskom vremenu. Kod talijanskoga jezika, uz glagol „učiti“ (tal. imparare) trebao bi stajati pomoćni glagol „imati“ (tal. avere) namjesto korištenja pomoćnoga glagola „biti“ (tal. essere).

- ... *invece parlo e sono imparato* (tal. ho imparato)... (hrv. ... međutim pričam i naučio sam...)

Kod imperfekta glagola „biti“ (tal. essere) koji bi u prvome licu jednine glasio *ero*, a množine *erimo* te se jednako i izgovara, kod naših je informanata na nekim mjestima riječ o drukčijemu izgovoru pri kojem su navedene imperfekte znali izgovarati *jero/iero*, ili *jerimo/ierimo*.

- *Quando io (i)ero* (izg. iero/jero - tal. ero, izg. ero)... (hrv. Kad sam bio...)

Pojavljuje se i spajanje nekoliko riječi u jednu.

- ... *e questo mese...* (izg. meze - tal. mi è; moguće spajanje *me + z'è* (tal. c'è - namjesto è) - hrv. (ovo) mi je)

Neki ispitanici dakle koriste *s/z'è* namjesto *c'è* ili *ci sono* (tal. gl. *essere* – hrv. gl. *biti*).

- ... *no s'è* (izg. ze - tal. non c'è) *lingue che parlo come la lingua italiana*. (U ovome bi se slučaju trebala upotrijebiti množina, dakle *ci sono* namjesto *c'è*: *non ci sono lingue...* (hrv. nema / ne postoje jezici koje pričam kao talijanski jezik)

Za prvo lice množine imperfekta kada je riječ o glagolu *parlare* (hrv. pričati), u talijanskome se standardnom jeziku koristi prefiks –*avamo*. Kod pojedinih naših ispitanika pronađen je prefiks –*aimo*. U istome je primjeru vidljiva iskrivljena gramatika u vidu korištenja pogrešnoga lica; korišteno je prvo lice jednine ((*i*)*ero* – hrv. *sam bio*) naspram prvoga lica množine (*erimo* – hrv. *smo bili*).

- *Quando che iero (tal. erimo) piccoli parlaimo la lingua croata*. (hrv. Kad smo bili mali, pričali smo hrvatski jezik.)

Pojavljuje se i korištenje danas u talijanskome jeziku rijetke zamjenice *qualchedun(o)*, namjesto *qualcuno* (hrv. netko).

- *Invece i miei (tal. miei) fratelli, qualchedun sì, ma no tutti...* (hrv. Međutim moja braća, neki da (netko od njih da) ali ne svi.)

Nalazimo i primjer sintagme u kojoj je vidljiv utjecaj hrvatskoga na talijanski jezik, na sintaktičkoj razini; jedan je od sugovornika u talijanskome jeziku upotrijebio red riječi karakterističan za hrvatski jezik.

- *... ma invece iera croata lingua.* (hrv. ...(međutim) bio je hrvatski jezik) - naspram sintagme *la lingua era croata* (hrv. jezik je bio hrvatski) koja bi konstrukcijom odgovarala talijanskome jeziku, odnosno njegovim gramatičkim pravilima, a prvotno navedena konstrukcija upotrijebljena sa strane jednoga od informanata tipična je za sintaksu hrvatskoga jezika.

Nadalje navodimo primjer drukčijega izgovora talijanskoga priloga *quello*, koji u hrvatski jezik u ovome kontekstu prevodimo zamjenicom ili prilogom (hrv. toga, zato).

- *Per quello* (izg. kvelo – tal. quello, izg. kuello) *anche io parlavo...* (hrv. Zato / zbog toga sam i ja pričao...)

Kod pojedinih se ispitanika čuje izgovor dvostrukih slova, kako nalaže standard, primjerice u talijanskoj riječi *dialetto* (hrv. dijalekt), dok je kod nekih prisutan drukčiji izgovor koji smo označavali pisanjem jednoga namjesto dvaju slova (tal. *dialeto*), a kod nekih je ispitanika vidljiva i promjena, odnosno paralelno korištenje obaju izgovornih inačica tijekom intervjua. U jednoga je ispitanika primijećena i treća inačica ove riječi, oblik *dialecto* (tal., izg. dijalekto).

Utjecaj hrvatskoga jezika na talijanski jezik, odnosno krčki talijanski govor koji informanti smatraju dijalektom talijanskoga jezika, vidljiv je u sljedećem primjeru kroz koji se očituje pridavanje muškoga roda imenici „jezik“ i u talijanskome jeziku, u kojem je imenica „lingua“ ženskoga roda pa je tako došlo do odstupanja od norme talijanskoga jezika.

- *... dopo che iera tutto in italiano e in latin, è venuto* (tal. è venuta) *la lingua croata...* (hrv. ... nakon što je sve bilo na talijanskom i latinskom, došao je hrvatski jezik... (Kada bismo prevodili u duhu izjave te tako prenijeli njeno značenje onima sa slabijim poznavanjem talijanskoga jezika, doslovne riječi

ispitanika na talijanskome jeziku, mogli bismo prevesti na hrvatski jezik s učinjenom pogreškom – došla je hrvatski jezik.)

S druge strane, kod drugoga smo sugovornika naišli na upravo suprotnu situaciju, gdje je *hrvatskome*, pridjevu koji na talijanskome glasi *croato*, a u ovome primjeru označava hrvatski jezik, pridodan ženski rod, kao što bi to bio slučaj da se radi o imenici „lingua“, dakle talijanskoj imenici za jezik. Ovdje tako nalazimo utjecaj talijanskoga jezika na hrvatski, u kojemu je učinjena pogreška u vidu zamjene muškoga roda ženskim. Također, radi se i o svojevrsnom prebacivanju koda, odnosno kodnome preključivanju, jer je sugovornik odabrao hrvatski jezik da na njemu izrazi misao prije negoli na talijanskome jeziku, ali je ona ipak bila u duhu talijanskoga jezika, dakle pri jezičnoj proizvodnji očita je nerazdvojenost dvaju jezika, kao i pojam *interferencije*, jer je došlo do odstupanja od normi obaju jezika.

- *Insomma, il croato... nije mi sjela u uho...* (hrv. Dakle, hrvatski... nije mi sjela u uho (odnosno hrvatski mi nije sjeo u uho)...)

Kod većine ispitanika ponavlja se suvišno korištenje rječice „che“ te korištenje prijedloga „od“ u talijanskoj varijanti „de“ naspram standardne „di“, a pronađena je i drukčija varijanta za prijedlog „za“, odnosno u talijanskome „par“ umjesto „per“.

- *Quando che ha venuto...* (hrv. Kad je (to) došao...)
- *... ma più de* (tal. di) *tanto no...* (hrv. ... no više od toliko ne)
- *... talian parlo, par* (tal. per) *leier* (tal. leggere) *se insegno...* (hrv. ... talijanski pričam, (znam se služiti njime) za čitanje (naučio sam (ga) čitati)...)

Kod onih sugovornika koji su u formalnome obrazovanju učili standardni talijanski jezik, koji bi zatim eventualno mogli koristiti u situacijama kada pričaju s turistima ili Talijanima uopće te ga možebitno smatraju hijerarhijski višim jezikom, nazivajući ga ponegdje *pravim* talijanskim, mogli bismo uočiti pojavu diglosije, odnosno korištenja obaju jezika, varijeteta, od kojih bi se dijalekt smatrao *nižim* pojmom; a uzmemo li u obzir pojam diglosije u njegovome najširem smislu, tu bismo pojavu usporedne uporabe dvaju jezika u nekome društvu mogli promatrati i kroz paralelno korištenje talijanskoga i hrvatskoga jezika unutar zajednice koju proučavamo u ovome radu.

Kod ispitanika A, koji se od ostalih ispitanika razlikuje zbog učenja talijanskoga jezika, odnosno dijalekta izvan obiteljskoga doma, gdje je obiteljski jezik bio isključivo hrvatski, očit je pojam *prijelaza*, jer on koristi jezičnu varijantu koja pripada društvenoj, ili u nekim segmentima i slučajevima i etničkoj zajednici koje on prvotno nije bio, odnosno nije član te se tako posuđujući kod te zajednice, odnosno naučivši ga, približavao vrijednostima s kojima se htio poistovjetiti i društvu kojega je želio biti dijelom, odnosno uklapao se u okolinu kojoj je pripadao pa je na neki način jezikom konstruirao svoj društveni i kulturni status, odnosno preuzimao segmente etničkoga identiteta te zajednice.

Nadalje, talijanske nazive za Krk mogli smo pronaći u dvije varijante, s hrvatskim izgovorom talijanskoga naziva, dakle kao prilagođenu, adaptiranu posuđenicu na fonološkoj razini, odnosno primljenicu, ili s talijanskim izgovorom, dakle prema izgovoru koji bi fonološki odgovarao i talijanskome jeziku. Dogodila se adaptacija na fonološkoj, zbog drukčijega izgovora u hrvatskome jeziku, kao i na ortografskoj razini (s > j), semantički je značenje ostalo isto, dakle nulta adaptacija, kao i nulta transmorfemizacija, jer su rod i broj ostali isti, a došlo je do *integracije*, jer su ovi leksemi integrirani iz sustava jezika davaoca u jezik primalac, odnosno primljenice su, a replike (Veja, Vejani) u hrvatskome jeziku nastale prema modelu (Veglia, Vesani) jezika davaoca (talijanski jezik) nastale su *importacijom*, jer su se elementi jezika davaoca prenijeli u sustav jezika primaoca (hrvatskoga jezika), prema njegovim pravilima i normama te tako govorimo o posuđenicama koje sada pripadaju jeziku primaocu, a mogli bismo ih nazvati i primljenicama, jer su se ustalile i nikada nisu vraćene prvotnome jeziku davaocu.

- *Veja* (izg. Veja – tal. Veglia, izg. Velja)
- *Veglia* (izg. Velja)
- *Vesani* (izg. Vezani, hrv. Vejani, Krčani)

Također, govorimo li o samome jezičnom posuđivanju, iz prethodno navedenoga primjera mogli bismo zaključiti kako u ovome slučaju riječ o *temeljnome*, odnosno *intimnome posuđivanju*, jer su u govoru ispitanika, ali i sugrađana prisutne ove strane riječi te su tako njihovi domaći ekvivalenti (Krk, Krčani) nerijetko zamijenjeni njima, dakle u ovom slučaju nije riječ o *kulturnome posuđivanju*, pri kojem bi se popunjavale eventualne leksičke praznine jezika primaoca, hrvatskoga jezika,

jer u njemu postoje domaći ekvivalenti za ove talijanske riječi. Na odabranome smo primjeru tako pokušali ilustrirati posljedice jezičnih dodira koje mogu uzrokovati varijacije u jeziku, koje nastaju na sinkronijskoj razini, ili se na dijakronijskoj razini može raditi o većim jezičnim promjenama, a daljnje bi proučavanje govora naših ispitanika sa strane talijanskih jezikoslovaca omogućilo zaključke koji bi se doticali ove problematike i njenih širih razmatranja.

Do promjene ili gubljenja jezika, kao što smo u jednome od prethodnih poglavlja već napomenuli, dolazi kada se jedan od jezika u kontaktu sve manje koristi, naspram drugoga koji se nameće, što je na neki način potvrđeno i iskustvima naših ispitanika, kod kojih možemo govoriti i o *linearnome* jezičnom pomaku, jer je službeni jezik, dolazeći do drugih generacija (koje bi mogli predstavljati naši ispitanici), potisnuo *materinski jezik*. Istaknuli smo pojam materinskoga jezika, jer smo željeli naglasiti već u radu otvorenu problematiku koja se dotiče pitanja trebamo li govornicima nekoga jezika (u ovome slučaju (dijalekta) talijanskoga jezika) smatrati samo one koji su naveli kako im je on materinski, ili i one koji se njime sporadično i u određenim prilikama koriste. Dakle, ostaje nam pitanje radi li se kod naših sugovornika o dvojezičnosti, ili danas možemo govoriti samo o vidu gubljenja jezika, odnosno jezičnome nazadovanju koje je povezano s gubljenjem kulturnoga (ili etničkoga) identiteta kroz posljednje desetke godina.

6. Zaključak

Nakon Prvoga svjetskog rata, talijanski je etnicitet u gradu Krku u opadanju, a nakon talijanske kapitulacije 1943. godine dio je Talijana emigrirao, dok je drugi dio talijanski etnički identitet zamijenio hrvatskim, unatoč dugogodišnjemu prožimanju i ispreplitanju dviju nacija, kultura i jezika te suživota talijanskoga grada Krka s ostalim hrvatskim naseljima na otoku. Svi se ispitanici koji su sudjelovali u ovome istraživanju smatraju Hrvatima, iako neki od njih imaju dvojno državljanstvo, ili su im roditelji bili Talijani. Iz nekih je njihovih izjava očito retrospektivno poimanje sebe samih kao Talijana, unatoč tomu što su nakon toga uslijedile njihove životne priče iz kojih je vidljiva hrvatska nacionalnost, dobivena ili pak izričito odabrana.

Kod većine bismo ispitanika situaciju s materinskim jezikom mogli opisati drukčijom, odnosno promijenjenom kroz prošlost i njihove biografije, jer iako je danas njihov materinski jezik hrvatski, u djetinjstvu je talijanski jezik više odgovarao tome pojmu. Jedan je ispitanik slikovito opisao politička i društvena previranja istaknuvši kako su se sa *zastavama mijenjala državljanstva*, što je vjerojatno najbolji opis problematike koju razmatramo te potvrđuje tezu kako korištenje pojedinoga jezika zaista nije i ne mora biti preduvjet nečije nacionalne pripadnosti. Također, svi su ispitanici, s iznimkom jezične situacije kod ispitanika A, kojemu je obiteljski jezik oduvijek hrvatski, najvjerojatnije svoje prve riječi izgovorili upravo na talijanskome jeziku. Tako su rezultati našega istraživanja možebitno potvrdili naše sumnje i tvrdnje, ali i brojne teze unutar literature koje upozoravaju kako jezik zaista valja promatrati odvojeno od etničkoga identiteta, jer govorimo li o jeziku koji je većini naših ispitanika bio prvi naučeni, odnosno obiteljski jezik, radi se o talijanskome jeziku, a kada je riječ o nacionalnosti, ona je kroz izjave naših ispitanika jasno bivala odvojena od njihova „prvog“ jezika. Kroz različite smo tako životne priče mogli pratiti svojevrsnu oprečnost koja se može očitovati kroz poimanje talijanskoga jezika kao obiteljskoga, dok je nacionalnost naših ispitanika većinom prvotno hrvatska, međutim, pojedini su se stavovi glede njihovih vlastitih nacionalnosti mijenjali od djetinjstva do danas.

Procjene današnjih preostalih živućih govornika talijanskoga dijalekta u gradu Krku sa strane ispitanika, kreću se u rasponu od desetak do tridesetak, odnosno manje od pedeset osoba, dok neki ispitanici procjenjuju kako taj broj može sezati i do

stotinjak osoba koje poznaju i razumiju krčki talijanski dijalekt. Svi naši sugovornici slažu se da je kod talijanskoga govora kojim se služe riječ o dijalektu talijanskoga jezika. Nekolicina smatra kako je riječ o venetskome, odnosno tršćanskome dijalektu, a jedna ga je ispitanica nazvala ostatkom venecijanskoga dijalekta. Bonifačić navodi kako su *Vejani* kod kuće i među sobom govorili *lokalnim idiomom takozvanoga „kolonijalnoga“ venetskog dijalekta talijanskoga jezika* (Bonifačić 2004: 62), dok su se pri službenoj komunikaciji koristili standardnim talijanskim i hrvatskim jezikom, a kasnije samo hrvatskim. Žic-Teklin navodi kako se u drugoj polovici XIX. stoljeća, osim čakavštine, *na otoku govori i talijanski* (venecijanski dijalekt), koji je opstao do današnjih dana (Žic-Teklin 2017: 31).

Prema mislima, stavovima i jezičnim biografijama naših ispitanika, mogli bismo oprezno zaključiti kako ima elemenata za razmatranje dvojezičnosti na individualnoj razini, dok u širem smislu danas možemo govoriti i o vidu gubljenja jezika, odnosno jezičnome nazadovanju koje je povezano s gubljenjem kulturnoga (ili etničkoga) identiteta kroz posljednje desetke godina, a u pojedinim slučajevima očito je kako je „drugi“, naučeni, odnosno hrvatski jezik kod nekih ispitanika potisnuo talijanski te se promaknuo u „prvi“. Dakle, službeni je jezik kod druge generacije, čiji su predstavnici naši ispitanici, potisnuo njihov „materinski jezik“ te tako možemo govoriti o linearnome jezičnom pomaku. Jezik, bio on nazvan materinskim sa strane njegovih govornika, ili samo korišten u određenim prilikama, ne mora biti važan čimbenik nečijega etničkog identiteta, no smatramo kako se u prisutnosti talijanskoga jezika, kao i talijanskih imena na području grada Krka, očituje prožimanje i supostojanje dviju kulturnih tradicija, dvaju jezika te dviju nacija unutar istoga grada, gdje je tradicijsko, kulturno i jezično nasljeđe potom ostavljalo tragove unutar obitelji te je nastavilo svjedočiti o nekim prošlim vremenima, bez obzira na mijenu etničkoga identiteta pojedinca ili nacionalnost njegove čitave obitelji.

Literatura

Anić, V.: *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 2006.

Barić, E. i dr.: *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

Bolonić, M., Žic Rokov, I.: *Otok Krk kroz vjekove*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977.

Božić, D.: *Englesko-hrvatski, hrvatsko-engleski rječnik s gramatikom*, Marjan tisak, Split, 2006.

Deanović, M., Jernej, J.: *Talijansko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.

Filipović, R.: *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, Zagreb, 1986.

Fiorentin, A. M.: *Krk: splendissima civitas Curictarum*, prijevod na hrvatski Franjo Matejčić (treće, dopunjeno (prvo) hrvatsko izdanje), Naklada Kvarner (etc.), Krk, 2011.

Goursau, H., Goursau M.: *Europski rječnik*, prijevod na hrvatski Jasna Bilinić-Zubak, Mozaik knjiga, Zagreb, 2004.

Jelaska, Z.: *Hrvatski jezik i višejezičnost. Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II; teorijska razmatranja, primjena* (ur. Dunja Pavličević-Franić; Melita Kovačević), Naklada Slap i Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2003., str. 106-125.

Jozić, Ž., gl. ur.: *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.

Klaić, B.: *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.

Sumonelli, M., prir.: *Rječnik talijansko-hrvatski hrvatsko-talijanski s talijanskom gramatikom*, Marjan tisak, Split, 2006.

Ščukanec, A.: *Njemačko-hrvatski jezični dodiri u Gradišću*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2011.

Žic-Teklin, A.: *Tako je govorio Burbur*, Centar za kulturu Grada Krka, Krk, 2017.

Mrežni izvori:

Bonifačić, R.: *O odnosu urbanog i etničkog identiteta: Primjer Talijana i Hrvata u gradu Krku*. Etnološka tribina: godišnjak Hrvatskog etnološkog društva (27-28/2004/2005), sv. 34/35, str. 61-75. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/27567>, pristupljeno 4. lipnja 2017.

Božić, T.: *Hrvatsko- talijanski odnosi na otoku Krku u međuratnom razdoblju (1918 - 1941)*. Hrvati i manjine u Hrvatskoj: moderni identiteti (2014), str. 163-178. Dostupno na: <http://www.azoo.hr/images/izdanja/manjine/08.html>, pristupljeno 20. lipnja 2017.

Filipović, R.: *Neposredni jezični dodiri u hrvatskim dijalektima u SAD*. Senjski zbornik (1/1991), sv. 18, str. 31-40. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/110225>, pristupljeno 2. svibnja 2018.

Filipović, R.: *Tipovi transfonemizacije u jezicima u kontaktu*. Filologija 8 (1978), str. 99-106. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/184193>, pristupljeno 10. svibnja 2018.

Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža (on-line izdanje). Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/>, pristupljeno 5. travnja 2018.

Kovačec, A.: *Leksičke podudarnosti veljotskoga i rumunjskoga*. Folia onomastica Croatica 7 (1998), str. 141-151. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/180275>, pristupljeno 4. lipnja 2017.

Muljačić, Ž.: *Dalmatski*. Fluminensia: časopis za filološka istraživanja (1-2/1999), sv. 11, str. 1-30. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/136809>, pristupljeno 4. lipnja 2017.

Popis stanovništva 2011. – DZS-a. Dostupno na: <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>, pristupljeno 12. srpnja 2017.

Sočanac, L.: *Talijanizmi u hrvatskome jeziku*. Suvremena lingvistika (1-2/2002), sv. 53-54, str. 127-142. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/16340>, pristupljeno 12. srpnja 2017.

Spicijarić Paškvan, N.: *Dalmatski (veljotski) i mletački utjecaji u govorima otoka Krka*. Krčki zbornik 70 (2014), str. 71-88. Dostupno na: http://bib.irb.hr/datoteka/763739.Dalmatski_mletaki.pdf, pristupljeno 12. srpnja 2017.

Strčić, P.: *Prilog za sintezu povijesti o. Krka (s izborom literature)*. Arhivski vjesnik (31/1988), sv. 32, str. 31-52. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/176281>, pristupljeno 4. rujna 2017.

Turk, M: *Jezični kalk: tipologija i nazivlje*. Fluminensia (1-2/1998), sv. 9, str. 85-104. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/132790>, pristupljeno 10. svibnja 2018.

Turk, M; Opašić, M.: *Kulturno-povijesni kontekst kalkiranja u hrvatskome jeziku*. Kroatologija (1/2010), sv. 1, str. 300-315. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/60218>, pristupljeno 10. svibnja 2018.

Upute za pisanje završnih i diplomskih radova FOOZ, svibanj 2016. Dostupno na: https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjo3PSIjv_UAhVkkKpoKHSIYD5kQFggqMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.unipu.hr%2Fuploads%2Fmedia%2FUpute_za_pisanje_završnih_i_diplomskih_radova_FOOZ_svibanj_2016_.doc&usg=AFQjCNGndf9anpmvdmabjQCnxVSHpx76dA, pristupljeno 15. kolovoza 2018.

Zelić, D.: *O antičkom i srednjevjekovnom imenu grada i otoka Krka*. Croatica Christiana periodica (35/1995), sv.19, str. 55-62. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/77634>, pristupljeno 4. lipnja 2017.

Sažetak

U ovome se radu nastoji predstaviti hrvatsko-talijanske jezične i kulturne odnose u gradu Krku, ali i na otoku uopće. U radu se ispočetka ističu povijesne činjenice koje su prethodile nastajanju i razvijanju samih odnosa, a zatim se opisuju jezično bogatstvo i različiti jezici i dijalekti relevantni za poimanje hrvatsko-talijanskih odnosa i jezičnih kontakata u gradu Krku. Centralnome dijelu rada prethodi pojašnjavanje temeljnih pojmova dodirnoga jezikoslovlja, kao i kratak metodološki okvir i metode korištene u provedenome istraživanju. U radu se nadalje provodi istraživanje putem analize jezičnobiografskih tekstova nastalih intervjuiranjem preostalih govornika dijalekta talijanskoga jezika iz grada Krka, s ciljem bilježenja njihovoga izvornoga izraza i subjektivnih misli i doživljaja koji se dotiču jezika, kulture, identiteta, materinskoga jezika, nacionalnosti te iskustvenih doživljaja kada je riječ o prožimanju hrvatske i talijanske kulture i jezika. Ispitanici talijanski jezik na kojem govore smatraju venetskim, tršćanskim, ili pak venecijanskim dijalektom te iznose subjektivne stavove o dijalektu i njegovim govornicima, dijeleći pritom doživljaje iz vlastitih biografija. U radu su njihove misli predstavljene na dvama jezicima, odnosno ponuđen je i prijevod njihovih izvornih misli i razmatranja na talijanskome jeziku.

Ključne riječi: hrvatsko-talijanski odnosi, jezik, dijalekt, jezični kontakti, grad Krk, dijalekt talijanskoga jezika, kultura, identitet, materinski jezik, venetski dijalekt, biografija

Abstract

In this paper we try to present the Croatian-Italian language and cultural relations in the city of Krk as well as on the island in general. The introduction of this paper highlights the historical facts that preceded the emergence and development of this relationships and then the linguistic wealth and the different languages and dialects relevant to the understanding of Croatian-Italian relations and language contacts in the city of Krk are described. The central part of the paper precedes the clarification of the underlying concepts of contact linguistics, as well as a short methodological framework and methods used in the conducted research. In the paper, research is carried out through the analysis of linguistic-biographical texts created by interviewing the remaining speakers of the Italian dialect of the city of Krk, with the aim of recording their original expression and subjective thoughts and experiences related to language, culture, identity, mother tongue, nationality and personal experiences when it comes to interpreting Croatian and Italian culture and languages. Respondents consider the Italian language they speak as Veneto dialect, the Triestine dialect, or the Venetian dialect, and present subjective views on this dialect and his speakers, while sharing experiences from their own biographies. In the paper, their thoughts are presented in two languages and the translation of their original thoughts and considerations in Italian language was also offered.

Key words: Croatian-Italian relations, language, dialect, language contacts, the city of Krk, Italian dialect, culture, identity, mother tongue, Venetian dialect, biography